

O. V. Hiszem

BEVEZETÉS A TÖRTÉNELEMBE

Tankönyv az általános középiskolák 5. osztálya számára

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának jóváhagyásával

Csernyivci
„Bukrek”
2018

УДК 94(100)(075.3)

Г51

Перекладено за виданням:

О. В. Гісем. Вступ до історії:

підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти. – Х. : Ранок, 2018. – 144 с. : іл.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 31.05.2018 №551)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Гісем О. В.

Г51 Вступ до історії : підруч. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти з навч. угор. мовою / О. В. Гісем ; пер. з укр. – Чернівці : Букрек, 2018. – 144 с. : іл.

ISBN 978-617-7663-30-9

УДК 94(100)(075.3)

ISBN 978-617-09-4364-4 (укр.)
ISBN 978-617-7663-30-9 (угор.)

© Гісем О. В., 2018
© ТОВ Видавництво „Ранок”, оригінал-макет, 2018
© Видавничий дім „Букрек”, переклад, 2018

Kedves ötödikes fiúk és lányok!

Ebben a tanévben új tantárggyal fogtok megismerkedni, melynek neve – **bevezetés a történelembe**. Ennek keretében betekintést nyertek országunk múltjába, Hazánk történetének legfontosabb eseményeibe, melyeket őriz az ukrán nép emlékezete.

Ebben megbízható segítségetekre lesz ez a tankönyv, amelyet a kezetekben tartotok. Adunk néhány jótanácsot, melyek segíteni fognak benneteket a tananyag sikeres elsajátításában a tanórákon és az otthoni felkészülés során. Először is meg kell ismerkedni a tankönyv tartalomjegyzékével, amelyből kiderül annak szerkezete. A tankönyvben a tananyagot hat témakörre osztottuk, mindegyik témakör több paragrafust tartalmaz. Minden paragrafus meghatározott célt tűz maga elé. Röviden bemutatja azt a kérdést, amit a tananyag rész feldolgozása során megtanultok.

A szövegben kiemeléssel jelölt fogalmakat és dátumokat találtok. Ez arra szolgál, hogy felhívja a figyelmeteket a fontos kérdésekre. A tankönyv oldalsávjában *megmagyarázzuk az egyes szakkifejezéseket és fogalmakat*. A tananyag megértésében nagy segítséget nyújtanak az *illusztrációk* és a térképek. Az illusztrációk megtekintése során feltétlenül figyeljete oda a képaláírásra. A képaláírás magyarázza meg, mi látható az illusztráción. A történelmi térképek ábrázolják, mely földrajzi területeken zajlottak azok az események, amelyekről a szövegben szó van, illetve bemutatják az események következményeit is. Nagyon fontos, hogy feldolgozzátok a *történelmi forrásokat* (résztevők visszaemlékezései, dokumentumrészletek stb.) és *érdekességeket*, amelyek az egyes paragrafusokhoz kapcsolódnak. Ezek a részek a segítségetekre lesznek a tananyag egészének elsajátításában.

Minden paragrafus után a **kérdések és feladatok** rész következik. Ezek segítségével tudjátok kideríteni, hogy sikerült-e kellőképpen elsajátítani a tanultakat.

A hagyományos paragrafusokon kívül a tankönyvben a **gyakorlati foglalkozásokhoz** is kaptok segítséget. Ezek célja – segítséget nyújtani a tanultak elmélyítéséhez, a tudásotok és a képességeitek fejlesztéséhez.

Lapozzatok tehát, és kezdődjön az ismerkedés Hazánk történelmével.

Sok sikert kívánunk!

Bevezetés. Mi a történelem

MEGTUDHATJÁTOK:

- mi a történelem, és vajon tudomány-e a történelem
- mi a viszonya a múltnak, a jelennek és a jövőnek a történelemhez
- mi a tárgya Ukrajna történelmének és a világtörténelemnek

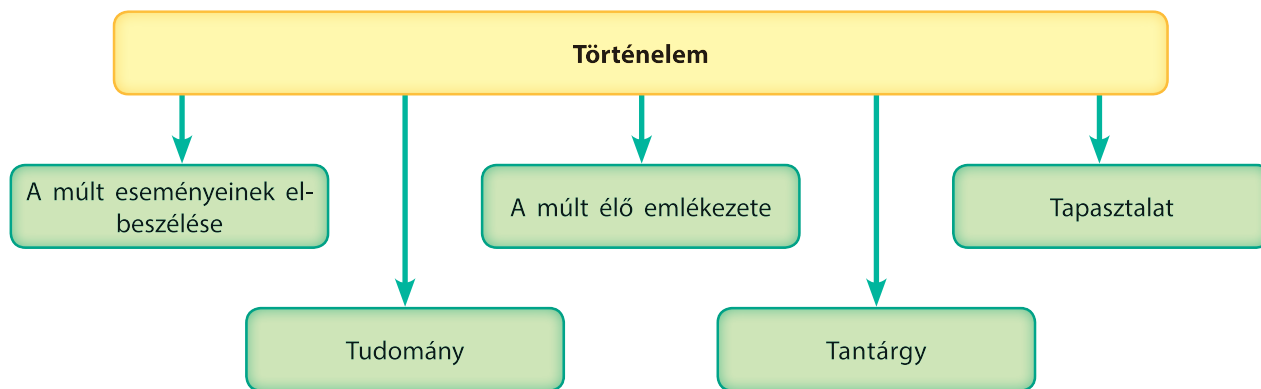
1. Miért kell tanulni a történelmet? Bizonyára felmerült bennetek ez a kérdés. A válasz egyszerűnek és nyilvánvalónak tűnik – a múlt megismerése által építjük a jövőt, figyelemmel az előttünk élt nemzedékek tapasztalataira. De valóban így van-e? Azt mondhatjátok magatoknak: nem is ismerem a múltat, semmi sem történt velem és nem is fog történni. Ugyanakkor mindannyian azt szeretnénk, hogy sikertelenségeink, hibáink és csalódásaink mind a múltban maradjanak, és a jövőben siker és gazdagság kísérje utunkat. Ugyanakkor a jövő és a múlt – az időnek olyan szeletei, ahová nem tudunk eljutni varázsütésre. A jelen vesz körbe bennünket, amikor döntéseket kell hozni olyan kérdésekben, amelyek nagy valószínűséggel befolyással lesznek a jövőre. A ma eseményei – tények, amelyek már holnap, egy hét múlva, egy hónap múlva vagy egy év múlva már múltnak számítanak. Ily módon mindannyian a múltból jövünk, és az része az életünknek. A múlt lehet hősies, nagyleptékű, tragikus, csodálatos vagy olyan, amit szeretnénk elfelejteni. A múltból következik a jelen és a jövő. A múlt – a mi életünk és a mi történelmünk.

Az ókori görögök, akik a történelmet tudománnyá tették, „az élet tanítómesterének” nevezték.

Klió, a történelem múzsája grafikus ábrázolása és szobra

Hosszú időn keresztül a történelem nem volt önálló tudomány, hanem az irodalom és a művészet részét képezte. Nem véletlen, hogy a görög mitológiában a történelem védnöke a múzsák egyike. A történelem múzsáját fiatal nőként ábrázolják, aki papiruszt vagy pergament tart a kezében. A múzsa neve, Klió, a görög „dicsóít, ünnepel” szóból ered. Az első történelmi művek valóban az uralkodókat dicsőítették. A későbbiekben a történészek igyekeztek eligazodni az eseményekben, megmagyarázni azokat, válaszolni a kérdésre: miért történt úgy, ahogy történt, mi motiválta cselekedeteik során az uralkodókat.

2. A történelem mint tudomány. A történelem nem egyszerűen csak tudomány. A történelem izgalmas módja annak, hogy megismerjük a világot. Mindenki találhat benne a maga számára érdekességet. Ráadásul nemegyszer lepte meg a történelem az emberiséget azzal a képességével, hogy ismétlődik. Ez történik manapság is.

Törekedni kell arra, hogy a történelmet tanuljuk és megértsük, hogy valóban felvilágosult emberek legyünk. Tudnunk kell és emlékeznünk kell arra, hogyan született és fejlődött országunk államisága, milyen utat járt be a népe, miként fejlődött az emberiség kultúrája. Ezek azok az ismeretek, amelyek az embert állampolgárrá és hazafivá teszik.

Ha egyszer elkezdi tanulni a történelmet, az ember nem tudja befejezni ezt a hosszú és igen érdekes folyamatot. Ez a tanulás sokszor egész életen át tart. A történelem körülvesz bennünket a faluban, a városban, a nagymamák és nagypapák történeteiben, a jelen történései által. Csak akarni kell megismerni ezt a titokzatos és izgalmas világot. A tudósok számításai szerint a világon az emberek közel 90%-a tanulja és kutatja a történelmet.

Bolygónk – valamennyi rajta élő nép közös hazája. Minden népnek van múltja. A különböző országok tudósai mélyrehatóan tanulmányozzák a múltat. A világ összes népének történelmét nevezik **világtörténelemnek**.

Azokon a területeken élő népességnek a története, amelyeket ma országunk egyesít, az Ukrajna történelme nevet viseli. **Ukrajna történelme** az európai és a világtörténelem része.

Azokat a tudósokat, akik az emberi közösségek múltját kutatják, **történészeknek** nevezzük. A történészek a múlt valós történéseit, a **történelmi eseményeket** kutatják. Munkájuk érdekes, ugyanakkor igen bonyolult. Jelentőséggel bír valamennyiünk számára. A történelem nem ér véget mindaddig, amíg ember él a Földön. Tetteinkkel és cselekedeteinkkel a történelem folytatói vagyunk. Éppen ezért rajtunk múlik, milyen lesz Hazánk történelme.

? Nézzétek meg a rajzot. Az ábrázolt tárgyak közül melyek azok, amelyek a „történelem” szóra asszociálnak? Indokoljátok meg, miért gondoljátok így.

Történelem — tudomány, amely az emberiség múltjával foglalkozik.

Ukrajna történelme — tudomány, amely az ukrán területeken élő emberi társadalom fejlődésével foglalkozik, az események bekövetkezésének sorrendjében.

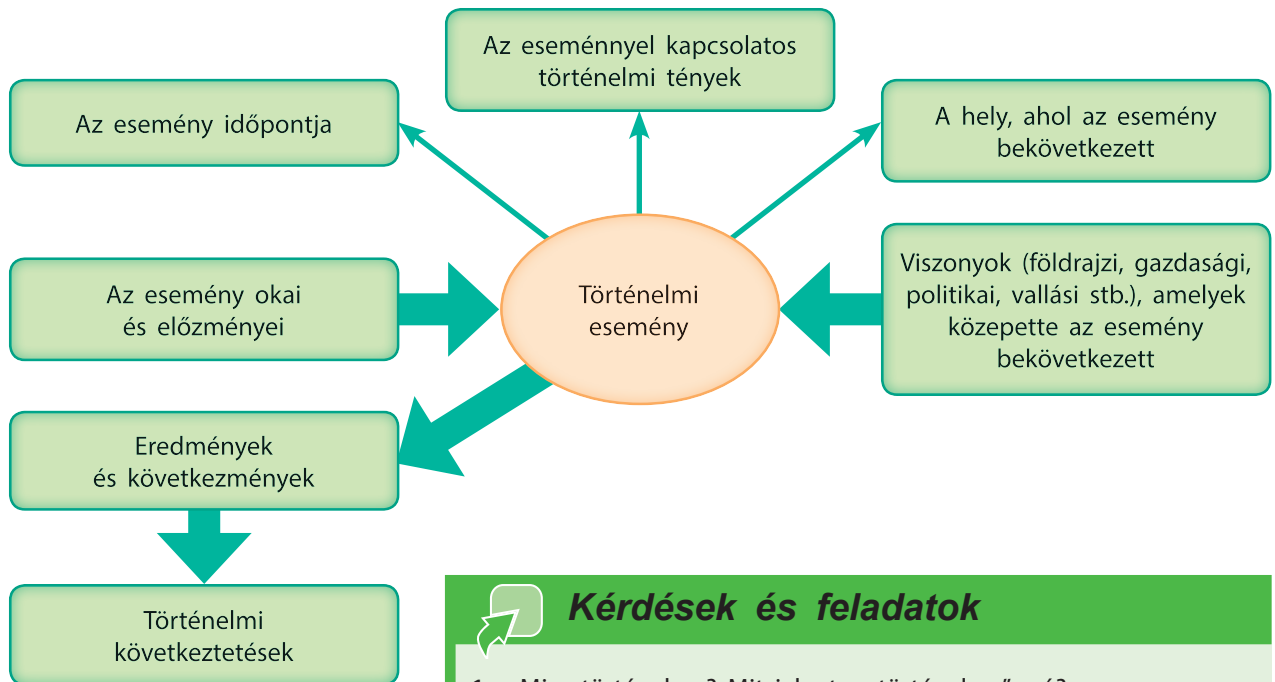
Történelmi esemény — a társadalom életének egymással összefüggő fontos eseményeinek összessége.

Ily módon a „történelem” szó ógörög eredetű, jelentése „kutatni”, „kérdőzködni”. Így nevezzük azt a tudományterületet, amely a bolygónkat ősidők óta benépesítő emberi közösség múltját kutatja.

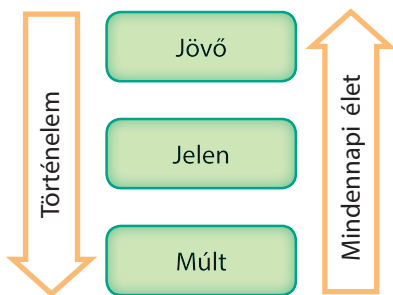
Megismerkedtünk a „történelem” fogalmával, ezután belekezdünk annak tanulmányozásába. A történelem láncszemei a történelmi események.

? Nézzétek meg az ábrát. Az ábra segítségével elemezzetek egy olyan eseményt, amely a saját életetekben következett be.

A TÖRTÉNELMI ESEMÉNY LEÍRÁSA

A TÖRTÉNELEM KAPCSOLATA A MINDENNAPI ÉLETÜNKKEL

? Próbáljátok megmagyarázni a fenti ábrát.

Kérdések és feladatok

1. Mi a történelem? Mit jelent a „történelem” szó?
2. Mondjatok példát történelmi eseményre.
3. Mi a tárgya Ukrajna történelmének? Mi a tárgya a világtörténelemnek?
4. Igaz-e az az állítás, hogy a világtörténelem része Ukrajna történelmének?
5. Miért kell ismernünk a múltat? Magyarázzátok meg, hogyan értitek a következő mondatot: „A történelem – az emberiség múltjáról szóló tudomány.”
6. Véleményetek szerint miért kell ismerni saját országunk történelmét?
7. Mi a legfőbb eredménye a történészek munkájának?
8. Mi vár arra a népre, amely semmit nem tud a múltjáról? Indokoljátok meg véleményeteket.
9. Írjátok le három érvet azzal kapcsolatban, miért kell tanulni a történelmet.
10. Saját életetekből soroljátok fel eseményeket, melyek összekötik a múltat, a jelent és a jövőt.

1. téma

IDŐSZÁMÍTÁS A TÖRTÉNELEMBEN

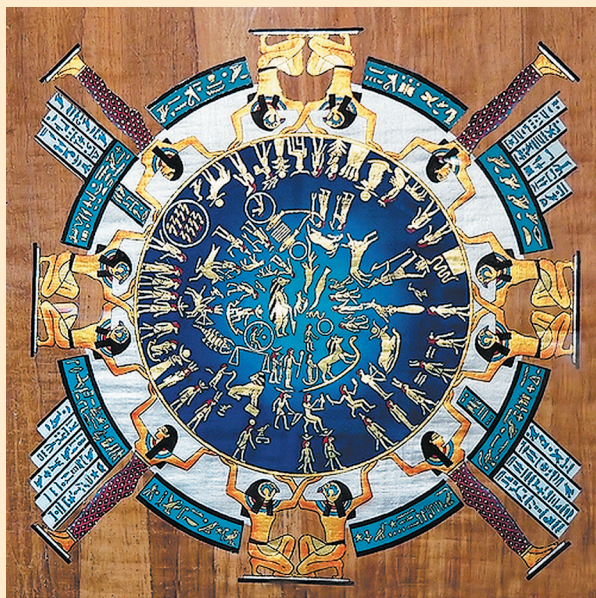
1. A naptári és a történelmi idő

MEGTUDHATJÁTOK:

- hogyan számítják az időt a történelemben
- hogyan számítják a történelmi események időbeliségét Ukrajna történetében

1. Történelmi idő. Gyakran halljuk a következő szóösszetételeket: „ünnepnap”, „születésnap” stb. Ezek mind valamilyen dátumhoz köthetők. Mit jelent a „dátum” szó? Ez a pontos kalendáriumi ideje bármely eseménynek: év, hónap és nap. Így többek között a múlthoz tartozó történelmi esemény a születésnapunk is. Minden történelmi esemény bizonyos időben és bizonyos térben ment végbe. A születésnapunk – a mi történelmünknek a kezdete. Születésünk éve, hónapja és napja – az idő, a születésünk helye – pedig a tér. A történelem, mint az emberiségnek az ősidőktől való fejlődéséről szóló tudomány, azoknak az embereknek a tevékenységét kutatja, akik bizonyos időben és térben éltek.

A teret mint az esemény helyszínét láthatjuk. Azt a teret, amely a múltban létezett, a **történelmi térkép** ábrázolja. Erről fogunk tanulni a következő tananyag részben. Az időt nem lehet látni, azonban lehet érzékelni. Felmerül a kérdés: hogyan fedezték fel az emberek az idő létezését és miként kezdték el mérni? Valószínűleg a ciklikusan változó környező világ megfigyelése alapján jöttek rá az emberek. A természetben a nappalt éjszaka követi, s utána új nap kezdődik és így tovább. Változnak a Hold fázisai, a Nap állása az égen, az évszakok stb. Éppen ezeknek a jelensé-

Kalendárium (naptár) — az év napjai, az idő múlása rögzítésének eszköze. A természet periodikusan ismétlődő jelenségein alapszik: az évszakok változásain, a Hold fázisain, a Nap mozgásán.

A „kalendárium” szó a latin caleo „kihirdetés”, „kikiáltás” szóból ered. A rómaiaknál volt egy szokás, hogy minden hónap első napjának kezdetét a kikiáltó jelezte. A rómaiak ezt a napot „calendae”-nak nevezték. Hasonló hagyományt követnek a muszlimok is: az új hónap kezdetét dobpergéssel hirdetik ki.

Az első nap kalendárium egy egyiptomi papi-ruszon

geknek a megfigyelése tette lehetővé az emberek számára, hogy megalkossák a **kalendáriumot** (naptárt), amely az időt évekre, hónapokra és napokra osztotta. A kalendárium lehetővé tette az események valamilyen rend szerinti elhelyezését, annak megállapítását, mi következett be előbb, mi utóbb. Azaz lehetővé vált a **történelmi idő** meghatározása. A történelmi időről szól a **kronológia** tudománya. **Kronológiai rendnek** nevezzük az események időrendi sorrendjét.

2. Kalendárium (naptár). Az emberiség hosszú időn keresztül nem rendelkezett egységes kalendáriummal. Az első ismert kalendáriumokat mintegy 7 ezer évvel ezelőtt alkották meg a Közel-Keleten a Hold fázisainak megfigyelése alapján. Ezt nevezik holdnaptárnak. Az első nap kalendáriumot az ókori egyiptomiak fedezték fel. Ebben a 365 napot 12 hónapra osztották fel, a nappal és az éjszaka egyaránt 12 egységből állt. Az egyiptomiak kalendáriumát több mint 2 ezer évvel ezelőtt átvették a rómaiak, tovább tökéletesítették és Julius Caesar uralkodása idején vezették be a használatát. Ezért nevezik **Juliánus-naptárnak**. Azonban ez a naptár nem jelezte pontosan az idő múlását. Ezért szükségessé vált új naptár megalkotása. A ma használatos naptárt **Gergely-naptárnak** nevezzük, mert 400 évvel ezelőtt XIII. Gergely római pápa vezette be a használatát. A pravoszláv egyház azonban továbbra is a Juliánus-naptárt használja. A két naptár közötti különbség már 14 napot tesz ki.

Bármilyen pontos is legyen egy kalendárium, történelmi szempontból az a fontos, mely eseményhez kötjük az időszá-

Történelmi idő — a történelmi folyamat időtényezője (egymással összefüggésben levő történelmi események egymásutánisága).

Kronológia — a történelmi idő nyilvántartásával foglalkozó tudomány.

A ma használatos időszámítás **évtizedekből** (10 év), **évszázadokból** (100 év) tevődik össze. Az évtizedek rövid pillanatok az emberiség történelmében, ám eseményekkel telítettek az egyes emberek életében. Emlékezzetek csak, mennyi minden történetveletek életetek első tíz évében.

A történelmi évszázad három emberöltőnyi időt ölel fel – a nagyszülők, a szülők és az unokák életét. A történészek az időt évszázadokban mérik, melynek rövidítése „sz.” (század). Tíz évszázad – összesen egy évezred. Hogyan számítják az idő múlását az évszázadon belül? Nézzétek meg a táblázatot. Az évszázad az első évvel kezdődik és a 100-ikkal ér véget. A második évszázad a 101. évvel kezdődik és a 200. évvel végződik és így tovább.

Ha a dátum négy számjegyből áll, és az első két szám után két nulla következik, akkor az évszázadot az első két szám jelöli. Ha a két nulla helyett bármilyen egyéb szám szerepel, akkor az az évszám már a következő évszázadhoz tartozik. Például az 1200-as esztendő – 12. század; az 1201-es év – az már a 13. század.

A SZÁZADOK
ÉS ÉVEK MEGFELELÉSE

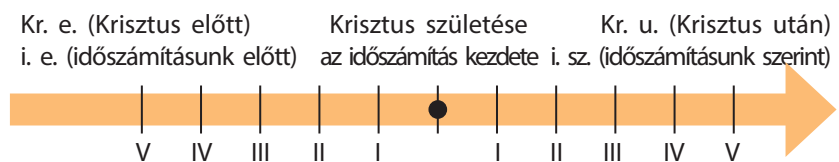
Évszázad	Évek
1. század	1–100
2. század	101–200
12. század	1101–1200
13. század	1201–1300
20. század	1901–2000
21. század	2001–2100

Kínában, Japánban, Koreában és Kelet-Ázsia országaiban több ezer éve használatos a 60-éves ciklusokra osztott kalendárium. Először Kínában vezették be, ahol már három ezer évvel ezelőtt csillagászati obszervatóriumot működtettek. A ciklus a két óriásbolygó, a Jupiter és a Szaturnusz Nap körüli keringésének időviszonyára épül. A ciklust 12 részre osztották, amelyek mindegyikét egy-egy állatról nevezték el: patkány, bika, tigris, nyúl, sárkány, kígyó, ló, birka, majom, kakas, kutya, disznó. A ciklus a patkány évével kezdődik, mivel, a legenda szerint, éppen ez az állat reagált elsőként Buddha hívására. A jelenlegi hatvan éves ciklus 1984-ben vette kezdetét.

mítás kezdetét. Az egyik eseménytől a következő eseményig terjedő mozgást nevezzük történelmi folyamatnak, amit történelmi időben mérünk. Azaz a történelmi idő lineárisan változik: eseménytől eseményig. Ily módon pontosan ismerhetjük egyes események lefolyásának menetét, és közben nem tudni azt, hogy az esemény mikor is következett be. Ebben az esetben a történelem megértése szempontjából értelmüket veszítik.

3. Hogyan számítják az időt a történelemben. Különböző időkben különböző népek az időszámításuk kezdetéül más-más, számukra fontos eseményt választottak. Az ókori görögök például az időszámítás kezdetének az első olimpiai játékokat tekintették, az ókori rómaiak pedig – Róma alapítását. A zsidó nép számára ilyen dátum lett a világ Isten általi megteremtése, a keresztények számára pedig – Jézus Krisztus születése. A muszlimok számára ez Mohamed próféta Mekkából Medinába költözése 622. július 16-án.

Ukrajnában az időszámítás kezdetének Krisztus születését tekintik. Az időszámítás jobb megértése érdekében vegyetek szemügyre az „időskálát”.

Idővonal

(az idő változásának feltételes iránya, balról jobbra haladva)

A történelmi munkák oldalain számotokra ismert számokat, **arab számokat** találtok, valamint betűkből álló **római számokat**.

A hétköznapi életben arab számokat használunk, melyeket az európaiak az araboktól vettek át. Ám ismertek azok a számok is, amelyeket az ókori rómaiak vezettek be. A történelemtudományban római számokkal általában az évszázadokat és az évezredekot jelölik. A római számok közül a leggyakoribb az I (egyes), a V (ötös) és az X (tíz). Alább bemutatjuk a római és az arab számokat egytől húszig.

Római számok	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Arab számok	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Római számok	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX
Arab számok	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

A keresztény időszámításban a Krisztus születése után időt „**időszámításunk szerinti**” (rövidítve: i. sz., vagy Kr. u.) időnek nevezzük.

A Krisztus születését megelőző korszakot „**időszámításunk előtti**” időnek nevezük (rövidítve i. e., vagy Kr. e.). Amikor az időszámításunk szerinti időről beszélünk, általában nem tesszük hozzá – csak odaértjük –, hogy „i. sz.” esemény.

A választott nevezetes történeti esemény, éra – latin eredetű szó, jelentése kiindulópont. A történészek a kronológiában éra-nak nevezik az időszámítás rendszerét, amelynek meghatározott kiindulópontja van. Ha az esemény az időszámításunk előtt következett be, és meg kell határozni, hogy mennyivel korábban történt, akkor az időszámításunk óta eltelt évekhez hozzáadjuk azoknak az éveknek a számát, amennyivel az időszámítás előtt az esemény bekövetkezett. Például I. Dárius perzsa király északi fekete-tengeri hadjáratára i. e. 514-ben került sor, és ahhoz, hogy kiszámítsuk, hány évvel ezelőtt történt ez az esemény, az aktuális évhez, 2018-hoz hozzá kell adni 514-et. Így kijön, hogy a hadjáratra 2532 évvel ezelőtt került sor.

Kőbe vésett ókori római kalendárium. A felső sor az isteneket ábrázolta, akik a hét napjait irányítják, kezdve a szombattal. Középpontban látható a zodiákus, tőle balra és jobbra – a hónap napjai

Kérdések és feladatok

1. Mi a neve egy esemény pontos kalendáriumi idejének?
2. Mely eseményhez kötődik időszámításunk kezdete?
3. Hogyan nevezik a történészek tíz évszázad összességét?
4. Melyik évezredben élünk ma?
5. Hogyan számítják az időt a történelemben?
6. Magyarázzátok meg a következő kifejezések és fogalmak jelentését: évszázad, időszámításunk előtt, időszámításunk szerint.
7. Milyen időszámítást alkalmaznak Ukrajnában?
8. Kronológiai feladat:
  - 1) melyik évszázad: 1237. év; 988. év; 800. év?
  - 2) melyik év következik az i. e. 133. év után?
  - 3) a palota i. e. 200-ban épült; hány éves az épület?
9. Véleményetek szerint a történelemtudomány létezhet-e az időszámítás rendszere nélkül? Indokoljátok meg állásponatokat.
10. Miként értelmezték azt a meghatározást, hogy a történelem – a meghatározott időben, meghatározott helyen élt emberek cselekedeteinek leírása a kutatók által?

Az ókori görögök napórája

2. Az európai történelem és Ukrajna történelmének korszakai

MEGTUDHATJÁTOK:

- melyek az európai történelem kulturális korszakai
- hogyan függenek össze ezekkel a korszakokkal Ukrajna történelmének eseményei

1. Ukrajna történelmi fejlődésének korszakai. Hosszú történelme során az emberiség több nagy történelmi korszakot élt meg. Az európai történelemben a következő korszakokat különböztetjük meg: **őskor, ókor, középkor, új- és legújabb kor.** Ukrajna történelme is pontosan elhelyezhető ezekben a korszakokban. Az ukrán területeken zajló eseményeket ugyanazok a sajátosságok jellemzik, mint Európa más régióinak eseményeit.

2. Az első települések a mai Ukrajna területén. Az emberiség az őskorban népesítette be kontinensünket. Európa nem az emberiség őshazája, de Európa területén nagy lépést tett az állatvilágból való kiválás útján. **A mai ukrán területeken az első emberek közel 1 millió évvel ezelőtt telepedtek meg.**

Őskori település

AZ EURÓPAI TÖRTÉNELEM KORSZAKAI

Település a tripoljei kultúra idejéből

? Nézzétek meg a képeket a 12. és 13. oldalon. Milyen egyezéseket és különbözőségeket láttok az emberek életmódjában a kőkorszak elején és végén?

A mai ukrán területeken, jelenlegi tudásunk szerint, a legkorábbi település a kárpátaljai Királyháza mellett helyezkedett el. A korabeli emberek kisebb csoportokban éltek, és állandó mozgásban voltak élelmiszer után kutatva. Ehető gyümölcsöket, hajtásokat és gyökereket kerestek, és kisebb állatokra vadásztak. A legfontosabb munkaeszköz és fegyver a kézi balta volt. Kőből készült és fejének mindkét oldala használható volt. Éppen emiatt nevezték el az emberiség történetének ezt az időszakát **kőkorszaknak**. Ez volt a legrégebbi és a leghosszabb ideig tartó korszak. A kőkorszak végére az emberek megtanulták nem csak begyűjteni a természet adományait, hanem maguk is termelőkké váltak a **földművelés** és az **állattartás** elsajátításával. Ezenkívül az emberek több állatfajt házasítottak: a kutyát, a szarvasmarhát, a baromfit stb. Nagy fejlődés volt, amikor az ember megtanult házat építeni, cserépedényt készíteni stb. A mai ukrán területek az elsők között voltak, ahol az állattartás és a földművelés kialakult. A gazdálkodás fejlődésével megnőtt az igény a hatékonyabb munkaeszközök iránt.

Közel 6 ezer évvel ezelőtt az emberek elkezdtek fémot használni a munkaeszközeikhez. Először a rezet tudták megmunkálni. A réz azonban egy meglehetősen puha fém, így a belőle készített munkaeszközök nem nagyon feleltek meg a szükségleteknek. Ezért az emberek továbbra is használták a kőeszközöket. A gazdálkodás azonban ilyen körülmények között is gyorsan fejlődött. Bizonyítékok erre azok a törzsek, amelyek **i. e. IV-III. századokban** éltek a mai ukrán területeken. A tudósok **tripoljeieknek** nevezték el őket. A későbbiekben az emberek megtanulták, hogyan készíthetnek fémötvözeteket. Az első ilyen ötvözet, amely felváltotta a követ, a bronz volt (a réz és az ón ötvözete).

Szkiták Olbia (Olvia) városánál. A nomádok megfigyelik, ahogy a görögök betelepítik az új területeket.

Szvjatoszlav nagyfejedelem hadaival az egyik újabb győzelme után

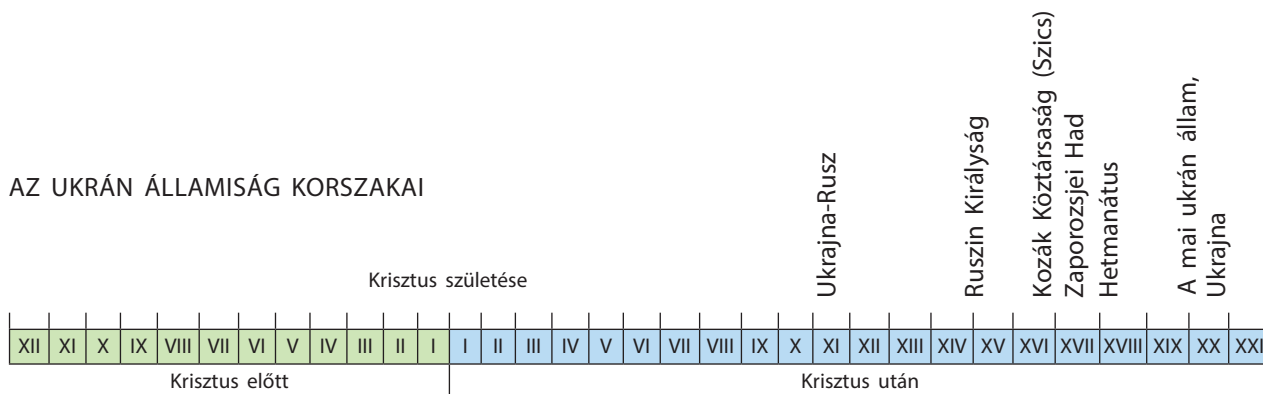
3. Nomádok az ukrán területeken. A munkaeszközök tökéletesedése és a korabeli természeti viszonyok a mai Ukrajna területén leginkább az állattartásnak kedveztek. Hosszú időn keresztül az állattartó nomádok vették uralmuk alá a mai ukrán területeket. A földműves népeiséget kiszorították az északi erdős területekre. A ló háziasítása, a kerék felfedezése, a fémek felhasználása a fegyverkészítéshez közel háromezer évre (a XVIII. századig) az ukrán sztyeppék uraivá tették őket. Ebben az időszakban az ukrán területeket több nomád törzs birtokolta: árják, kimmerek, szkíták, szarmaták, hunok, bolgárok, kazárok, besenyők, kunok, mongolok, krími tatárok stb. Mindannyian hatással voltak Európa és Ázsia szomszédos népeinek életére.

4. Az ókortól a középkorig. Ebben az időszakban létesítettek városállamaikat a Fekete-tenger partvidékén a görögök. Az ókor összes felfedezését elhozták a vidékre.

Az ókor — a Földközi-tenger partvidéki államok születésének, fejlődésének és bukásának időszaka. Az i. e. III. évezredtől az i. sz. I. évezred közepéig tartott. Az ókor legjelentősebb államai Görögország, majd Róma voltak.

Hatalmukat kiterjesztették Európa nagyobb részére (az északi területek kivételével), Közel-Keletre és Észak-Afrikára.

AZ UKRÁN ÁLLAMISÁG KORSZAKAI

A kijeviek megkeresztelése 988-ban

? Nézzétek meg a képet. Miért tartják Rusz megkeresztelését Ukrajna történelme egyik legfontosabb eseményének?

Ugyanakkor az ókor eseményei nem voltak nagy hatással azokra a népekre, amelyek a mai Ukrajna területén éltek. A kimmerek, a szkíták, a szarmaták gond nélkül átvették fejlettebb szomszédaik felfedezéseit, hitét. A görög és római települések a Fekete-tenger partvidékén kis szigetek voltak a népek „tengerében”, akiket a görögök és a rómaiak barbároknak neveztek. Végezetül a barbárok támadása rombolta le a Római Birodalmat, amely egyesítette az ókori világot.

Európa népeinek, nyilvánvalóan a mai Ukrajna területén élő népeknek is az életében új korszak kezdődött, amit középkornak nevezünk. A középkorban (V–XV. sz.) a mai Ukrajna területén jelentős államalakulatok keletkeztek. Ez a nagyfejedelmek Kijevi állama (Ukrajna-Rusz, IX–XIII. sz.), a Ruszin Királyság (Galíciai-Volhínia állam, XIII–XIV. sz.), amelyek az ukrán államiség előzményeinek tekinthetők. A X. században az ukránok a keresztény hitet valló népekhez csatlakoztak. A középkorral, valamint az új és legújabb korral a tankönyv további részeiben ismerkedhetnek meg. Foglalkozni fogunk az ukrán területek őskorával is.

Danilo Halickij király

Kérdések és feladatok

1. Soroljátok fel Európa fejlődésének korszakait.
2. Azonos-e ezekkel a korszakokkal Ukrajna történelmének korszakolása?
3. Mikor veszi kezdetét a történelem az ukrán területeken?
4. Miből készítették az első munkaeszközöket az ukrán területeken?
5. Melyik volt az a fém, amelyet az emberek először megmunkáltak?
6. Melyek voltak az őskor legfontosabb találmányai?
7. Mivel vette kezdetét az ókor az ukrán területeken?
8. Milyen államalakulatokat ismertek a középkori ukrán területeken?

Gyakorlati foglalkozás

Időszámítás a történelemben

IDÉZD FEL

1. Mi a történelem?
2. Hogyan halad a történelmi idő: lineárisan vagy ciklikusan?
3. Mi az az „idővonal”?
4. Mely eseményhez kötik az időszámítás kezdetét Ukrajna történetében?

Cél: megtanulni „idővonalat” készíteni, megjelölni rajta a dá-

tumokat, az eseményeket, a korszakokat; megtanulni az év és az évszázad összefüggését; megtanulni történelmi források szövegei alapján kronológiai táblázatot készíteni.

Feladatok a gyakorlati foglalkozás előkészítéséhez

1. Piszkozatban előkészíteni az „idővonalat”.
2. Elkészíteni a kronológiai táblázat sablonját.

A foglalkozás menete

I. Oldjátok meg az alábbi feladatokat az „idővonal” segítségével.

1. Az évszám mellé írjátok oda, melyik évszázad.

988 _____ 1199 _____ 1362 _____
 1658 _____ 1837 _____ 1914 _____
 2000 _____

2. Az „idővonalon” tüntessétek fel Krisztus születésének dátumát. Fessétek eltérő színűre az időszámításunk előtti szakaszt és az időszámításunk szerinti szakaszt.

3. Az „idővonalon” tüntessétek fel nagyszületek, születek és saját születési éveket. Számítsátok ki, hogy hány évet élt eddig összesen ez a három nemzedék.
4. Az „idővonalon” tüntessétek fel, melyik évben kezdtetek el iskolába járni és melyik évben fogjátok befejezni iskolai tanulmányaitokat.

5. Az „idővonalon” jelöljétek különböző színekkel a következő korszakokat:
  - 1) Kijevi állam (Ukrajna-Rusz nagyfejedelemség kora) – IX–XIII. sz.
  - 2) Ruszin Királyság (Galíciai-Volhíniai állam) – XIII. sz. – XIV. sz. közepe.
  - 3) Kozák Köztársaság (Zaporozsjei Had [Hetmanátus])- XVI. sz. közepe – XVIII. sz.

Szkíta harcosok

Szkíta király kurgán (halomsír) metszete

- 4) Az új ukrán államiság, az önálló Ukrajna – XIX–XXI. sz.

6. Számítsátok ki a történelmi időt az alábbi esetekben.

- 1) Hány évszázad telt el időszámításunk kezdete óta?
- 2) Melyik volt előbb: i. e. 50, vagy pedig i. sz. 50? Mennyi idő telt el a két dátum között?
- 3) Melyik év következik i. e. 134 után?
- 4) Számítsátok ki, hány év telt el Oleg nagyfejedelem kijevi uralkodásának kezdete (882) és konstantinápolyi hadjárata (907) között.
- 5) 1989-ben ünnepélyes keretek között méltatták az ukrán kozákság létrejöttének 500. évfordulóját. Ennek alapján számítsátok ki, hogy melyik évet tekintjük a kozákság létrejötté évének.
- 6) A Kijevi Barlangkolostor (Kijevo-Pecszerszkaja Lavra) Uszpenszkij (Mária elszenderülése)-székesegyháza 27 évvel a kolostor 1051. évi alapítása után épült. Számítsátok ki, melyik évben épült a székesegyház.
- 7) Az ukrán nép nemzeti-felszabadító háborúja Bohdan Hmelnickij hetman vezetésével 1648-ban vette kezdetét, és a hetman 1657-ben halt meg. Hány évig tartott a háború?
- 8) 1982-ben méltatták Kijev lakosai a város alapításának 1500. évfordulóját. Melyik évben fogják ünnepelni a város alapításának 2000. évfordulóját?
- 9) Számítsátok ki, hány év telt el a Kijevi Rusz megkeresztelése (988) és a ti születésetek között.

Szkíta rövid kard – akinakész

Szkíta arany elektrum edény

Atailsz szkíta király pénzérméje

Szkíta nyakék. A szkíta királyok hatalmi jelvénye

II. Olvassátok el az alábbi szöveget és készítsetek kronológiai táblázatot.

Olvasmány

Szkíták

Az i. e. VII. század elején a Fekete-tengermellék mai ukrainai részén telepedtek le a **szkíták** normád törzsei. Kiszorították innen a kimmeret, akik az i. e. XI. századtól uralták a vidéket. A szkíták – iráni nyelvű indoeurópai törzsek, akik Ázsia belsejéből származtak. A Kaukázus hegyein keresztül intéztek rablótámadásokat a közel-keleti országok ellen, elkalandoztak egész Egyiptomig. A hatalmas perzsa birodalom megalapítása után, amely maga alá gyűrte Közép-Ázsiát és a Közel-Keletet, a szkíták kénytelenek voltak visszatérni a Fekete-tenger északi partvidékére. A VI. század végén jött létre a szkíták állama – **Nagy Szkítia**. I. e. 450 táján a tengermelléket bejárta Hérodotosz görög történetíró, aki leírást készített a korabeli Szkítiáról. A tudósok a legtöbb információt a szkíta sírok – kurgánok (Kul-Oba, Csortomlik, Szoloha, Hajmanov-sír stb.) feltárából nyerték.

A szkíták több törzsrre oszlottak: királyi szkíták (a Dnyeper és a Don között), vándorló pásztorok (a tengermelléki sztyeppéken és a Krímen), földműves szkíták (a Dnyeper – régi neve Borüszthenész – erdős-sztyeppés jobb partján), georgoi földművesek (a Bug folyó körüli területeken éltek). Közülük csak a királyi szkíták és a vándorló pásztorok (nomádok) voltak valódi szkíták.

Az uralkodó törzs a királyi szkíták voltak. Egész életüket a háború törvényei határozták meg. A szkíták hagyományos fegyverei: íj és nyíl, rövid kard (akinakész), szigony, fokos, pajzs. I. e. 500-ban a szkíták legyőzték és kiűzték területükről I. Dárius perzsa király hadait.

A földműves szkíták és a georgoi földművesek földműveléssel foglalkoztak, gabonával és rabszolgákkal fizették meg az adót a királyi szkítáknak. A szkíta rabokat eladták a görögöknek, akik az i. e. VIII–VI. században saját városállamokat alapítottak a Fekete-tenger északi partvidékén (Türasz, Olbia, Khersonészosz, Pantikapaion stb.). A szkíták a görögöktől fényűzési cikket, bort, edényeket, fémtárgyakat stb. vásároltak.

A szkíták fejlett kézműiparral rendelkeztek. A szkíta mesterek által készített ékszerek a világ kiemelkedő kincsei közé tartoznak. Az ékszerek mintázatában gyakran szerepelnek szarvasok, lovak, birkák, macskák, oroszlánok, mitológiai griffek (ún. „állatstílus”).

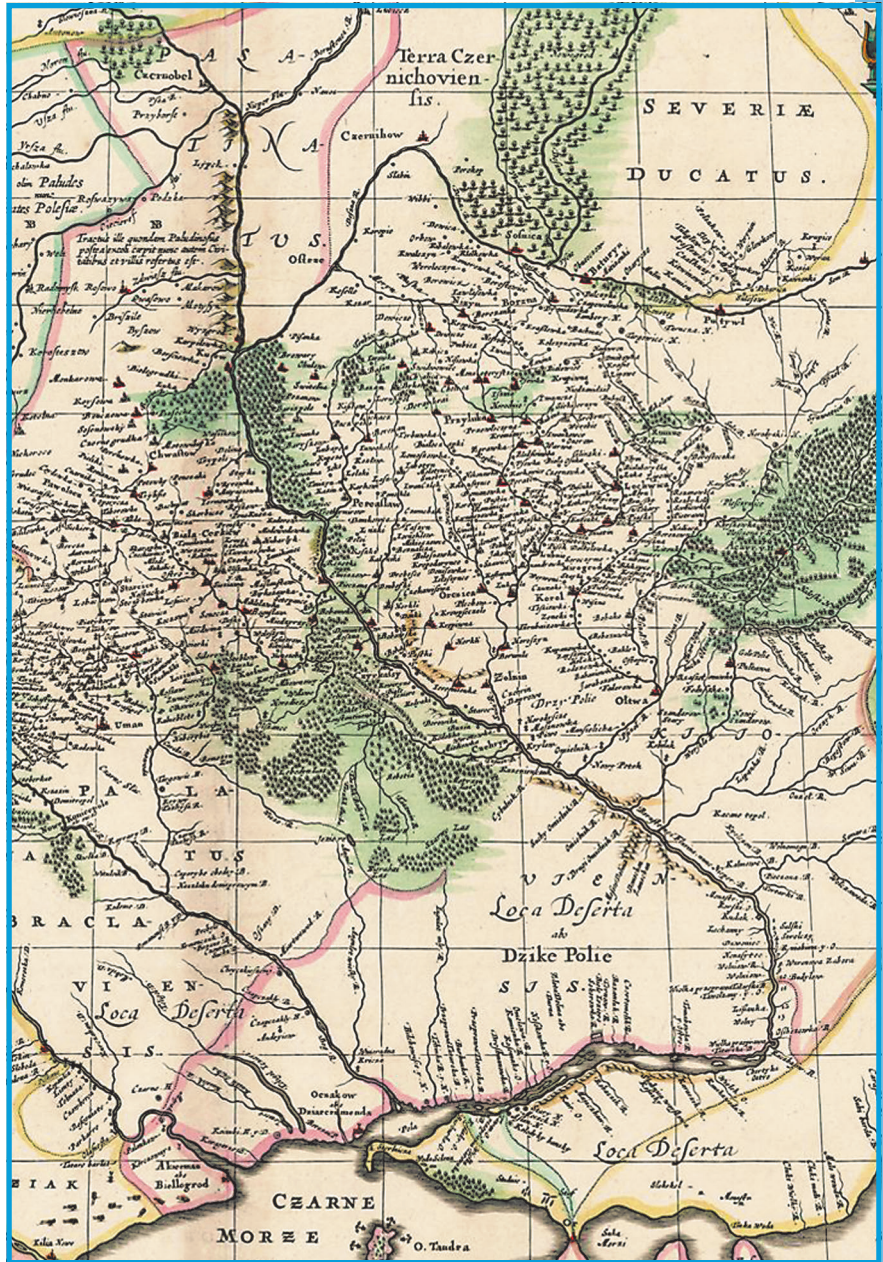
I. e. IV. században a szkíták konfliktusba keveredtem Makedóniával. A döntő csatára i. e. 339-ben került sor. II. Fülöp makedón uralkodó hadai porrá zúzták a szkítákat. Ezzel az eseménnyel vette kezdetét Nagy Szkítia hanyatlása.

Az életben maradt szkíták a Krím felé vették az irányt, ahol létrehozták új államukat, Kis Szkítiát Szkilurusz király vezetésével. A főváros Neapolisz volt (a mai Szimferopol közelében). Ez az állam az i. e. III. századig állt fenn, amikor lerombolták a gót törzsek.

III. Foglaljátok össze, mi újat tanultatok eddig. Vonjatok le következtetéseket a tanultakból

A TÖRTÉNELEM HELYSZÍNE

3. A földrajzi és a történelmi tér

MEGTUDHATJÁTOK:

- milyen befolyással van a földrajzi tér a történelem fo-lyására
- mi az a történelmi tér
- mi a különbség a földrajzi térkép és a történelmi tér-kép között

1. Történelem és földrajz. A történelem tanulmányozásában jelentős segítséget nyújt a **földrajz**. A földrajz mint tudomány foglalkozik a természeti környezettel, a földrajzi burokkal, a lakosság és gazdálkodási tevékenység területi sajátosságaival.

Amint tudjátok, bármely történelmi esemény adott időben és adott térben megy végbe. A kronológia lehetővé teszi az esemény időpontjának, a történelmi térkép pedig az esemény helyszínének meghatározását. A történelmi térképeket a földrajzi térképekre alapozva készítik el.

Természetrajz órákon már megismerkedtetek a **földrajzi térképekkel**. Ezekon a térképeken különböző színekkel jelölik a magasslatokat, a síkságot, a vizeket stb. Ukrajna területén és a bolygó legkülönbözőbb részein. A földrajzi térkép azt a

Ukrajna földrajzi térképe

Térkép — a földfelszín vagy annak egy szelete méretarányosan kicsinyített ábrázolása.
Történelmi térkép — térkép, amelyik egy adott területen a történelmi fejlődés különböző korszakaiban végbement változásokat ábrázolja.

Természeti övezetek Ukrajna területén

helyet és közeget ábrázolja, ahol a természeti események végbemennek és ahol az emberek élnek.

Ukrajna földrajzi elhelyezkedése sok érdekességről árulkodik. Például megtudható, földjei milyen foglalkozások üzését teszik leginkább lehetővé, a világ mely régióival van összefüggésben sorsának alakulása stb.

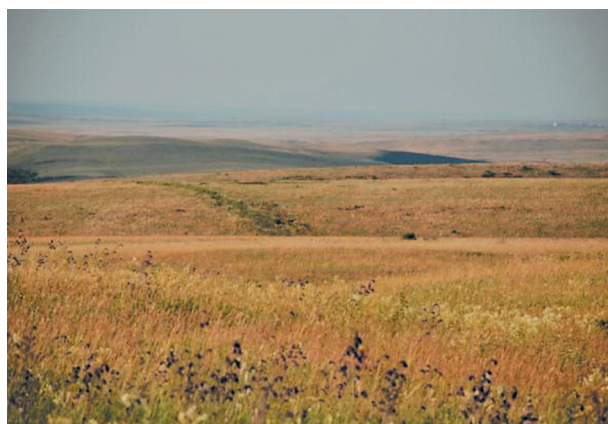
Ukrajna határai mentén nincsenek olyan természeti képződmények, amelyek akadályoznák a közvetlen kapcsolatot a környező világgal, a szomszédos népekkel. Ukrajna elhelyezkedése alapján hidat képez Európa és Ázsia között. Közép- és Nyugat-Európával a Kárpátok hágói, közutak és folyók kötik össze.

Ukrajna keleti részébe belenyúlik a nagy eurázsiai sztyeppe, amely végighúzódik az egész kontinensen. Ősidők óta erre haladták át a Kínából és Indiából kiinduló kereskedelmi útvonalak. A legismertebb közülük – a selyemút.

Ukrán erdős sztyeppe

Ukrán sztyeppe

Emlékeztető

Hogyan kell használni a történelmi térképet?

1. Olvassátok el a térkép megnevezését.
2. Nézzétek meg a térképhez fűzött magyarázatot, melyből kiderül az egyes jelkulcsok jelentése.
3. Találjátok meg a térképen azokat a jelkulcsokat, amelyek szükségesek az adott kérdés megválaszolásához.
4. A térképről szerzett ismereteket vessétek össze a tanultakkal.

Hogyan kell használni a kontúrtérképet?

1. Olvassátok el a térkép megnevezését.
2. Tanuljátok meg a tankönyv és a térkép (atlasz) vonatkozó részeit.
3. Olvassátok el, mi a feladat a kontúrtérképpel kapcsolatban.
4. Tanulmányozzátok a vonatkozó térképet (atlaszt).
5. A térképen keressétek meg azokat a jelkulcsokat, amelyek szükségesek a konkrét feladat megoldásához.
6. Figyelmesen végezzétek el a feladatot a kontúrtérképen.

Térkép

A térkép megnevezése

Galíciai-Volhíniai Állam a XIII. sz. első felében

Jelkulcs

Jelmagyarázat

Rendkívül fontos szerepet játszott az ukrán területeken zajló gazdasági tevékenységben a Fekete- és az Azovi-tenger, mivel itt volt a szárazföldi és a tengeri útvonalak találkozási pontja. Aki a partvidéket birtokolta, különösen a Krimet, az volt az egész régió birtokosa.

A mai Ukrajna sztyeppeit uraló nomádokkal való szomszédság megnehezítette a gazdálkodást az erdős-sztyeppés területen letelepedett életmódot folytató földművesek számára. A földművesek és a nomádok szembenállása több évezredre meghatározta a mai ukrán területek történelmi sorsát.

2. Történelmi térkép. A földrajzi térképtől jelentős mértékben eltért a **történelmi térkép**. A különbség többek között

a tartalomban és a színvilágban is megnyilvánul. A földrajzi térképen a színek a természeti környezetet jelenítik meg, a történelmi térképeken – a különböző államok által a különböző időszakokban elfoglalt területeket, a népesség elhelyezkedését stb. A történelmi térkép azt is ábrázolja, milyen változásokat eredményeztek a történelmi események – államok jöttek létre, megváltozott azoknak a területi kiterjedése, a hadseregek mozgása, a népek vándorlása stb.

A történelmi térképet meg kell tanulni „olvasni”. Az információk jelkulcsok segítségével jelennek meg a térképen, melyek jelentését a **jelmagyarázat** oldja fel. A történelmi térképen bizonyos illusztrációk is szerepelhetnek, amelyek vizuálisan mutatják be a múlt eseményeit és történéseit.

A történelmi térképek lehetnek:

- a megjelölt terület szerint – világtérképek, kontinens-térképek, ország-térképek;
- a tartalom szerint – szemléltető, általános, tematikus;
- lépték szerint – nagy, közepes és kis léptékű.

A történelmi térképeket tehát megkülönböztethetjük méretük, illetve a rajta levő információk mennyisége alapján.

Az iskolai történelmi térképek egyik változata a **kontúrtérkép**, amely az információknak csak egy részét tartalmazza. A többi részét, a feladatnak megfelelően, a tanulóknak önállóan kell feltüntetnie.

Jelmagyarázat — a térképen található ábrázolások magyarázata. Rövid szöveges bemutatása annak, amit a térkép ábrázol.

Kérdések és feladatok

1. Hogyan hat a természeti környezet az emberek magatartására?
2. Melyik az a tudományterület, amelyik a természeti jelenségeket tanulmányozza?
3. Ukrajna természeti adottságai és földrajzi elhelyezkedése mely tevékenységeknek kedvez?
4. Soroljátok fel, miben különböznek, illetve miben hasonlítanak egymásra a történelmi és a földrajzi térképek.
5. Mit ábrázolnak a történelmi térképeken? Mit jelentenek a színek a történelmi térképeken?
6. Mi a jelmagyarázat a történelmi térképen? Miért van rá szükség?
7. Mondd el, miről tájékoztat a történelmi térkép.
8. Melyek a történelmi térkép típusai?
9. Válaszd ki a helyes válaszokat. Indokold meg a válaszokat.

A történelmi térképek ábrázolják:

- az éghajlati övezeteket;
- az államhatárokat;
- a folyók és tavak mélységét;
- a folyók folyási irányát;
- a hadseregek mozgását;
- a legmagasabb hegyek magasságát;
- a legfontosabb csaták helyszíneit;
- az állam területének és határainak változásait.

Abraham Ortelius

A világ első történelmi atlaszgyűjteménye „Az ókor geográfiai atlasza”. 1579-ben adta ki a flamand kartográfus, Abraham Ortelius. Ugyanő készítette el és jelentette meg 1570-ben a világ első geográfiai atlaszát is.

4. Az ukrán állam a történelmi térképeken fennállásának különböző időszakaiban

MEGTUDHATJÁTOK:

- hogyan jelölik a történelmi térképeken az ukrán állami-ság fejlődésének különböző szakaszait
- melyek a történelmi előzményei a jelenkori ukrán államiságnak

Mezsirics őskori településének térképi ábrázolása

Mintegy tíz olyan térképet találtak a tudósok, amelyek Ukrajna mai területén ábrázolnak őskori települést. A legősibb ilyen lelet egy mammut agyara van vésvé, melyet 1966-ban fedeztek fel a Cserkaszi megyei Kanyev járási Mezsirics településen folytatott ásátások során. A térkép ábrázolja a terepviszonyokat, a folyót, a növényeket (bokrokat, erdőt), a lakóházakat. Ez a legősibb kartográfiai lelet, amit a mai Ukrajna területén találtak. Kora mintegy 15–17 ezer évre tehető.

1. Az ukrán területek az első történelmi térképeken. A térkép feltalálásával az ember olyan eszközhöz jutott, melynek segítségével a térben tudott tájékozódni. A mai ukrán területeken már az őskorban készítettek térképeket. Ezek még alig hasonlítottak a mai térképekre, inkább sematikus rajzok voltak, melyeken azokat a fontosabb tárgyakat tüntették fel, amelyek segítséget nyújtottak a térben való tájékozódáshoz.

Az első térképet, amely a mai Ukrajna területét ábrázolta, Ptolemaiosz ókori geográfus készítette. Ezt a területet **Szarmatiának** nevezte. Korábban **Kimmériának** nevezték, később pedig **Szkítiának**, azoknak a népeknek az elnevezése alapján, akik ezeket a területeket lakták. Ugyanakkor nem szabad összekeverni a terület megnevezését az ország megnevezésével. Bár ez a kettő időnként egybeesik.

A különböző korszakokban, amikor az ukrán állam megjelent a történelmi térképeken, különböző neveken emlegették, és különböző volt a területi kiterjedése is. Az ukrán állam központi magterülete, a **Középső Dnyepermente**.

2. Ukrajna határainak kialakulása. A mai Ukrajna területi kiterjedésének (határainak) kialakulása hosszú és bonyolult

Klaudiosz Ptolemaiosz „Geográfia” című művében az ukrán területek első ábrázolása az európai Szarmatia tizedik térképén

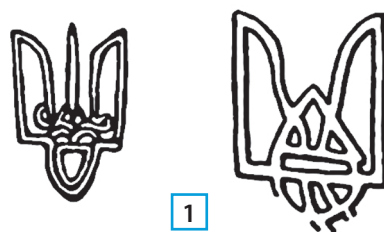
folyamat eredménye. Meghatározó szerepet játszottak ebben azok a területek, ahol az ukránok éltek, és a kapcsolatok alakulása a szomszédos országokkal.

Az első állam, amelytől a mai Ukrajna eredzeti államiságát, a **Kijevi Állam** volt. Ezt az államot többféle néven emlegették: Kujávia, Rusz, Rusz-Ukrajna, Kijevi Nagyfejedelemség, Kijevi Rusz. Államunk fővárosa Kijev volt, amelyet a V. század végén – a VI. század elején alapítottak. Felemelkedések és bukások kísérték végig a történelmét. Ennek következtében területei hol gyarapodtak, hol megkisebbedtek. A Kijevi Állam felvirágzása Nagy Volodimir és Bölcs Jaroszlav nagyfejedelmek uralkodásának idejére, a X. század végére – a XI. század első felére tehető.

A Kijevi Állam hagyományait a **Galíciai-Volhíniai Állam** folytatta (XII. század vége – XIV. század első fele). Miután Danilo Romanovics Galickij nagyfejedelmet királlyá koronázták, a Rusz Királyság nevet vette fel. Fennállásának 150 éve alatt a főváros váltakozott: Halics, Holm, Volodimir-Volinszkij, Lemberg.

A XV. század végén a kozákság megjelenésével új szakasz kezdődött az ukrán államiság formálódásában. A

Államhatárok — tényleges vagy feltételes választóvonal szárazföldön, vízen, levegőben és a föld alatt, amely megjelöli, meddig terjed az állami szuverenitás. Elválasztják egyik országot a másiktól, meghatározzák az államterület kiterjedését mindazokkal a nyersanyagforrásokkal együtt, amelyek a társadalom fennállásának anyagi feltételeit biztosítják.

1

A háromágú szigony (trizub) fejedelmi jelvény Nagy Volodimir pénzérmein (1)

2

A Galíciai-Volhíniai Állam címere II. Jurij nagyfejedelem pecsétjén a XIV. században (2)

A Kijevi Állam (Rusz-Ukrajna) virágzásának és legnagyobb területi kiterjedésének időszakában (Bölcs Jaroszlav uralkodása idején)

A Galíciai-Volhíniai Állam és a környező területek Roman Msztyiszlavovics uralkodása idején

A Szics területei a XVI. század második felében – a XVII. század elején

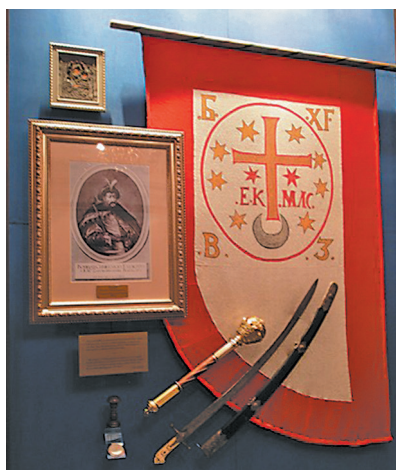
A Zaporizzsjai Had - az ukrán kozák állam 1649-ben

A Zaporizzsjai Had címere a XVII. században

A Zaporizzsjai Had pecsétje Bohdan Hmelnickij idején

Bohdan Hmelnickij, az ukrán kozák állam hetmanjának zászlaja, jogara és szablyája. Rekonstrukció

XVI. század közepén a kozákok, akik a sztyepei területeket ellenőrizték a Déli-Bugtól a Donyec folyóig (a Donyec ukrán nevének első tagja, Sziverszkij – a szláv népnévre utal), a Dnyeper szigetén alapították meg központjukat – a Szicset. A Zaporizzsjai Szics **Kozák Köztársasággá** fejlődött saját törvényekkel, szokásokkal, területtel, katonasággal. 1648-ban a kozákok Bohdan Hmelnickij hetman vezetésével felkelést szerveztek az önálló államiság helyreállítása érdekében. A felszabadított területeken megalapították az ukrán államot – a **Zaporizzsjai Hadat (Hetmanátust)**. A hatalmas szomszédok azonban nem voltak érdekeltek ennek az államnak a fennmaradásában. 1764-ben bekebelezte az Orosz Birodalom. 1775-ben felszámolták a Zaporizzsjai Szicset is.

A történelmi és a politikai térképeken az ukrán állam a XX. század elején jelent meg újra. Ám 70 éves küzdelemre volt szükség ahhoz, hogy 1991. augusztus 24-én a világtérképen megjelenjen a független Ukrajna.

Ukrajna területe 1917–1921-ben

A mai Ukrajna terület

Az 1917–1921 között fennálló ukrán államalakulatok címerei

Az Ukrán Népköztársaság címere

Az Ukrán Állam címere

A Nyugat-Ukrán Népköztársaság címere

Kérdések és feladatok

1. Milyen ukrán államalakulatok álltak fenn a különböző időszakokban?
2. Olvassátok el Ukrajna Alkotmányának 20. cikkelyét:
... *Ukrajna Állami Nagycímerét törvény határozza meg Ukrajna Állami Kiscímere és a Zaporizzsjai Had címere figyelembevételével... Ukrajna Nagycímerének központi eleme Nagy Volodimir nagyfejedelemi államának jelvénye (Ukrajna Állami Kiscímere)...*
Az Alkotmány szövegéből következően mely államalakulatok tekinthetők a mai Ukrajna elődeinek?
3. Mely országokkal határos a mai Ukrajna?
4. Véleményetek szerint mivel magyarázhatók Ukrajna határainak változásai?

5. A népnevek és a földrajzi nevek eredete. Ukrajna történelmi-néprajzi régiói

MEGTUDHATJÁTOK:

- mely tudományterületek segítik a történészeket az államok, a területek, a városok, a falvak, a népek stb. neve eredetének kutatásában
- milyen történelmi-néprajzi régiói vannak a mai Ukrajnának

Feljegyzések szerint Lviv (Lemberg) városát 1241-ben alapították. Alapítója Danilo Galickij galíciai nagyfejedelem volt, aki a várost Lev nevű legidősebb fiáról nevezte el. Egyes vélemények szerint a várost maga Lev Danilovics alapította.

1. Ukrajna népei és területei megnevezésének eredete. A múlt tanulmányozása során igen sok névvel találkozunk: államok, területek, városok, falvak, népek stb. Mindegyiknek megvan a saját eredete. A nevek eredetével az etnonímia és a toponímia van a történészek segítségére. Az **etnonímia** a népek nevének eredetét, a **toponímia** pedig a földrajzi nevek (toponímiák = helyek) eredetét tanulmányozza. A népek megnevezése sok érdekességet árul el hordozójukról. Többek között a Fekete-tenger partvidékének síkvidéki területein a régi időkben a **kimmerek** laktak. Ők a mai Ukrajna déli területeinek első lakói, akiknek ismerjük a nevét. Történészek, írók, költők az ókortól kezdve hivatkoztak rájuk. A mai kutatók véleménye szerint a „kimmerek” elnevezés a föníciai „kamer” – „sötét” szóból ered. Ennek a népnek a képviselői valószínűleg sötét bőrűek és sötét hajúak voltak.

A kimmerek után a Fekete-tenger mellékének sztyeppeit Hérodotosz ókori görög történész szerint a **szkíták** népesítették be. A történész lejegyezte ennek a népnek

Lemberg történelmi központja napjainkban

? Nézzétek meg a képet. A városképből mi utal a régi eredetre?

az eredetlegendáit is. Az egyik szerint Szkítia első lakója Targitaj volt, az ógörög isten, Zeusz és Boriszfen (a Dnyeper folyó) lányának fia. Targitajnak három fia volt, név szerint Lipokszaj (a hegy király), Arpokszaj (a vizek király) és Kolokszaj (a Nap királya). Egyszer csak az égből a földre hullott három arany tárgy – eke igával, kétélű balta és egy edény. Amikor a tárgyakat Lipokszaj próbálta megérinteni, azok fellángoltak. Ugyanez történt a középső testvér esetében. Csak Kolokszaj volt képes magához venni ezeket a szent tárgyakat. Ezután az idősebb fivérek elismerték a legfiatalabb hatalmát és neki adták az uralkodás jogát. Mindhárom testvértől egy-egy szkíta törzs származott, amelyek egy nép tagjai voltak.

Egy másik legenda szerint a szkíták Héraklésztől, az ókori hőstől és egy kígyónőtől származtak, akit az Alsó-Dnyeper árterében talált. A kígyónő három fiút szült neki. Egy ízben a kígyónő megkérdezte Héraklészt, hogy mi legyen a fiúkkal, ha felnőnek. Héraklész azt válaszolta, hogy közülük az, aki ki tudja feszíteni az íját és a derekára köti az övét a rajta levő arany edénnyel, az lesz ennek a földnek a gazdája. A többieknek vándorútra kell kelniük. A feladatot a Szkíta nevű legfiatalabb fiú tudta végrehajtani, akitől, a legenda szerint, a szkíták származnak.

A Fekete-tenger melléki sztyeppék következő birtokosai a **szarmaták** voltak. E harcias nép nevének eredete

Mind a mai napig nem ismerjük pontosan Csernyihiv város nevének eredetét. Az egyik történet úgy szól, hogy egy Csornij nevű fejedelem alapította, aki a VII. században uralkodott a vidéken. Egy másik legenda szerint egy Csorna nevű fejedelemasszony nem akart a hódítók kezére kerülni, ezért kiugrott a toronyból és halálra zúzta magát. Van egy olyan történet is, hogy Csernyihiv eredetileg Szernyihiv volt – nevének egy állatról, a zergéről (ukránul: szerna) kapta, amely akkoriban igen elterjedt volt a vidéken.

? Nézzétek meg a rajtot. Írjatok rövid elbeszélést Csernyihiv városról a rekonstrukciós rajz alapján.

Az ókori Csernyihiv rekonstruált rajza

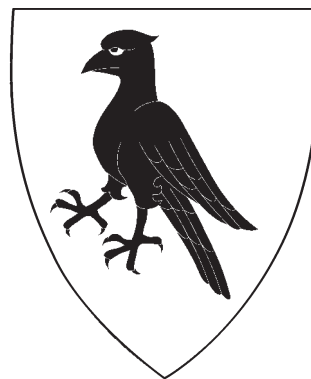

Így például **Galícia** neve Halics város nevéből ered, melyről először 1113-ban tesznek említést. A megnevezés eredetét egyesek a szlávok egyik törzse, a halicsok nevéből eredeztetik, mások pedig a kis fekete madárhoz, a csókához (ukránul: hal-ka) kötik. A **Kárpátontúl** név azt az információt tartalmazza, hogy régió a Kárpátok túloldalán helyezkedik el. A **Bukovina** szó először „bükk erdőt” jelentett. A XV. század végétől a Prut folyó jobb partjának bükk erdővel borított területeit neveztek így. **Volhínia** nevét ószláv toponímiából eredeztetik, melynek jelentése „dombos terület”. Ennek a magyarázatnak a hívei szerint először egy dombos területre épített várost neveztek így, majd ez az elnevezés kiterjedt az egész régióra, a Kárpát-mellék közelségében. **Podólia** a helyi „dol” vagy „gyil” – síkvidék szóból ered, mellette terülnek el a Kárpátok domborulatai. Ez a régiónev a XIV. század óta ismert.

Érdekes a **Tauria** régiónev eredete. Az ókorban a Krím-félsziget hegyvidéki részét a tauriai törzsek lakták. Amikor a XIII. században ezeket a területeket elfoglalta az Arany Horda, a félszigetet a fővárosról **Krímnek** kezdték el nevezni. A Krím-félsziget és a környező területek a XIX. században lett ismét Tauria, miután az Orosz Birodalom kiterjesztette rá fennhatóságát.

Poliszja az erdős területről kapta a nevét (az ukrán „poliszja” szó erdős területet jelent). **Szlobosanscsina** régió neve is történelmi eredetű. A XVII. században az itt alapított településeket neveztek „szlobodáknak” („szvoboda” = „szabadság”). Lakóikat felmentették az adófizetés alól, hogy ezzel ösztönözzék őket a területen való letelepedésre.

Történelmi-néprajzi régió — terület, ahol az adott etnikum képviselői élnek, sajátos történelmi múlttal rendelkezik, a népesség pedig egyedi kulturális jegyekkel. A régióneveket a történelmi dokumentumok, a vidék szimbólumai, a nép történelmi emlékezete őrzi. Ez a területi tagolás alapja, mivel régi etnikai gyökerekkel, gyakran közös törzsi múlttal rendelkezik. A régió történelmi-néprajzi sajátosságaira befolyással van a természeti környezet is.

A galíciai fejedelemség címere

Kérdések és feladatok

1. Mi az etnonimia?
2. Melyik volt az első olyan nép, amelyik a mai Ukrajna területén élt, és ismerjük a nevét?
3. Hozzatok fel példákat toponímiára.
4. Mikor alapították Lemberg városát?
5. Mely történelmi-néprajzi régiók tartoznak Nyugat-Ukrajnához?
6. Hogyan tükröződnek vissza a népnevekben a múlt eseményei?
7. Mit tudhatnak meg a tudósok a földrajzi nevekből?
8. Ismertessétek Ukrajna történelmi-néprajzi tagolódását.
9. Állítható-e az, hogy az etnonimák és a toponímiák minden nép kincsestárába tartoznak, ismernünk és tanulmányoznunk kell azokat? Indokoljátok meg véleményeteket.
10. A térkép segítségével (30. oldal) mondjátok el, melyek a fő foglalkozási területek a megjelölt történelmi-néprajzi régiókban.

Több régió neve is valamilyik ukrainai folyóhoz kötődik. A Dnyeper meredek esésű szakaszánál terül el **Zaporizzsja**, középső folyásánál pedig a **Középső Dnyepermente**, amely Jobb partra és Bal partra tagolódik. A Don folyóról kapta a nevét a **Don vidék**, a **Doni medence**.

Gyakorlati foglalkozás

Szülővárosod (szülőfalud) területi elhelyezkedése és történelmi eredete

IDÉZD FEL

1. Mi a történelmi térkép?
2. Milyen történelmi-néprajzi régiókat ismersz Ukrajna területén?

Falusi öltözet.
XIX. század vége – XX. század eleje. Dél-Ukrajna

Falusi öltözet.
XIX. század. Poltava vidéke

Cél: meghatározni a történelmi-néprajzi régiók (területi) kiterjedését; (térkép alapján) jellemezni az egyes történelmi-néprajzi régiók természeti adottságait (a pedagógus útmutatásai alapján); kontúrtérképen a pedagógus útmutatásai alapján megjelölni a történelmi-néprajzi régiók határait, szülőfölded határait, szülővárosod (szülőfalud) helyét.

Feladatok a gyakorlati foglalkozás előkészítéséhez

1. Figyelmesen átnézni Ukrajna történelmi-néprajzi régióinak térképét (30. oldal).
2. Megismerkedni Ukrajna közigazgatási-területi felosztásával (34. oldal).
3. Elkészíteni Ukrajna közigazgatási-területi felosztásának kontúrtérképét.

A foglalkozás menete

1. A feladatok megoldásához használjátok Ukrajna történelmi-néprajzi régióinak térképét (30. oldal).
  1. Mutassátok meg azokat a történelmi-néprajzi régiókat, amelyek Nyugat-Ukrajnához tartoznak.
  2. Mutassátok meg Dnyepermenti Ukrajna történelmi-néprajzi régióit.
  3. Találjátok meg a térképen annak a régióknak a nevét, ahol éltek.
  4. Mely történelmi-néprajzi régiókat találjuk Ukrajna sztyeppej területén?
  5. Az alábbi leírások alapján ismerjétek fel Ukrajna történelmi-néprajzi régióit és mutassátok meg a térképen, hol helyezkednek el.
    - 1) A történészek egy része ennek a régióknak a nevét a halicsok törzsének nevéből eredezteti, mások szerint egy kis fekete madár, a csóka adta a nevét.

- 2) Először a szó „bükkerdőt” jelentett, a XV. század végétől pedig így nevezték a Prut bükkerdővel borított jobb parti részét.
- 3) A Dnyeper meredek esésű szakaszánál elterülő régió.
- 4) Ennek a megnevezésnek az eredetét ószláv toponimiához kötik, ami „dombos területet” jelent. Ennek a véleménynek a támogatói szerint először csak a város nevét jelentette, majd az egész vidéket.
- 5) A Kárpátok túloldalán elhelyezkedő terület.
- 6) A Dnyeper bal partján elterülő régió.
- 7) A Dnyeper jobb partja mentén elterülő régió.
- 8) Ez a megnevezés a hegyek közeli, síkvidéket jelentő ukrán szóból ered, közel a Kárpát-melléki területhez.
- 9) Az ókorban a félszigetet a régió hegyvidéki területén élő tauriaiakról nevezték el.
- 10) A régió nevét a telepések adták, akik településeiket „szlobodáknak” nevezték.

Ünnepi falusi öltözet.
XIX. század. Bukovina

II. A feladatok megoldásához használjátok Ukrajna közigazgatási-területi felosztásának térképét (34. oldal).

1. Hány megyéje van Ukrajnának?
2. Mely országokkal szomszédos Ukrajna?
3. Ukrajna mely megyéi határ mentiek?
4. Mely megyék helyezkednek el a tengerparton?
5. Mely megyék neve nem azonos a megyeközpont nevével?
6. Nevezzétek meg és mutassátok meg a térképen azokat a megyéket, ahol már jártatok.

Falusi ünnepi öltözet.
XIX. sz. – XX. sz. eleje. Podólia

III. A feladatok megoldásához használjátok Ukrajna közigazgatási-területi felosztásának kontúrtérképét.

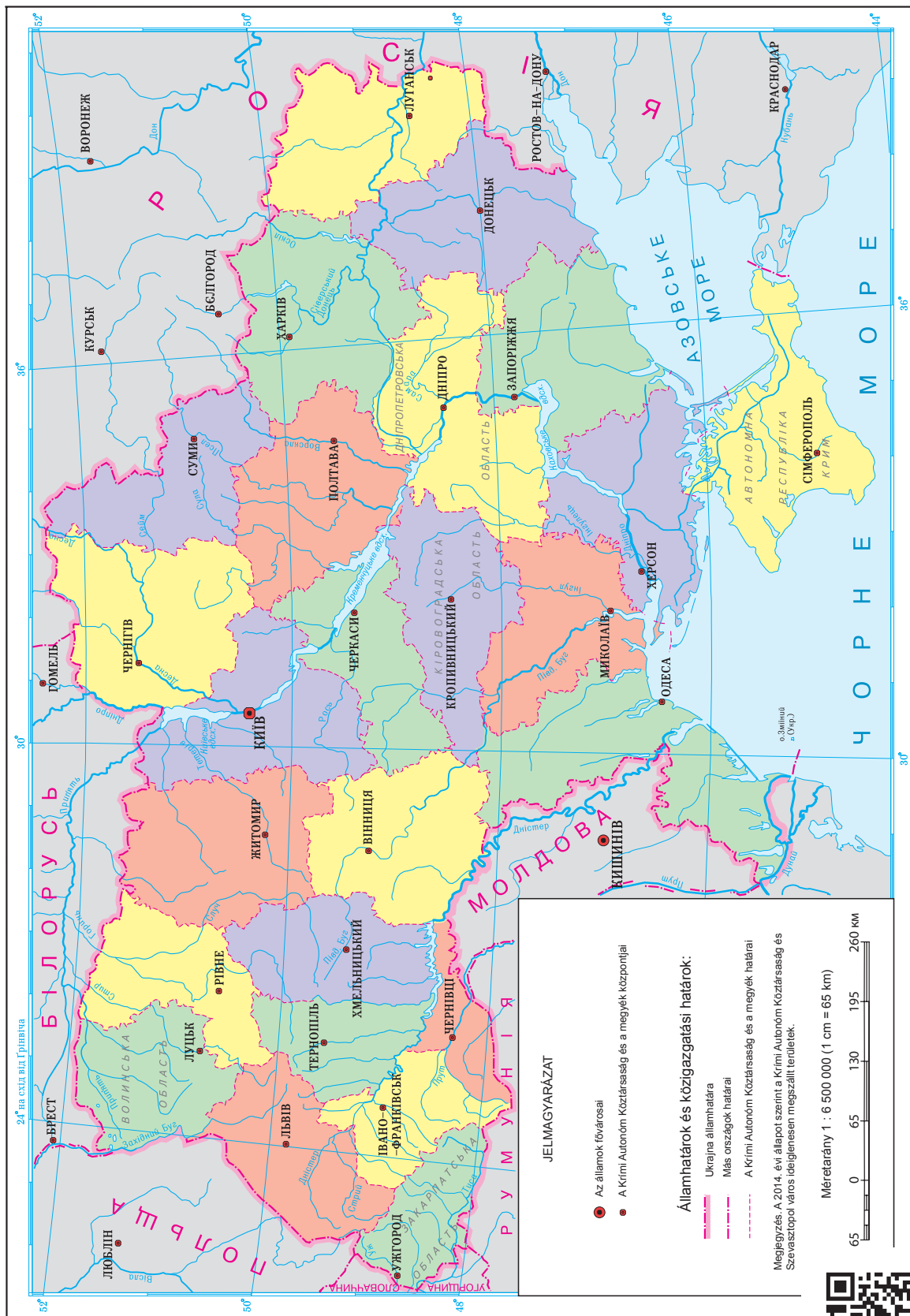
1. Fessétek színesre azt a megyét, ahol születtetek.
2. Vonalkazzátok be azt a megyét, ahol éltek.
3. Tüntessétek fel annak a történelmi-néprajzi régióknak a nevét, amelyhez az a megye tartozik, ahol éltek (ahol születtetek).

IV. Soroljátok fel, mi újat tanultatok a foglalkozás során. Vonjatok le következtetéseket.

Falusi öltözet.
XIX. sz. – XX. sz. eleje. Pokuttyja

Ukrajna közigazgatási-területi felosztása

3. téma

FORRÁSOK A TÖRTÉNELEM TANULMÁNYOZÁSÁHOZ

6. A történelmi források és azok típusai

MEGTUDHATJÁTOK:

- minek alapján tájékozódnak a történészek a múlt tanulmányozása során
- milyen történelmi források vannak és azoknak mely típusai ismertek

Történelmi forrás — az emberi tevékenység tárgyi megnyilvánulásai, amelyek napjainkig fennmaradtak.

Segítségünkre vannak az emberi társadalom tanulmányozásában, visszatükrözik annak történelmi fejlődését.

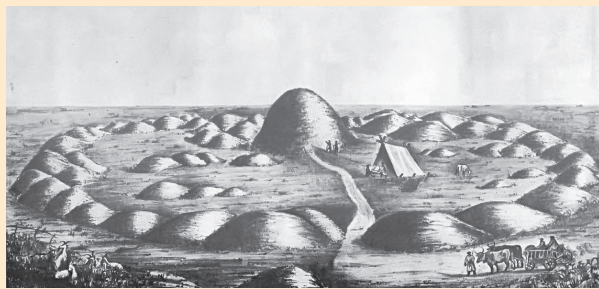
Archeológia (régészet) — az a tudományterület, amely az emberiség múltját ásatások során fellelt tárgyi források alapján tanulmányozza.

1. Tárgyi források. Archeológia. Mi bizonyíthatja a múltban megtörtént események valóságát? Amióta csak létezik az emberiség, számos *nyomát* hagyta hátra tevékenységének. A történészek nagy igyekezettel próbálják azokat felkutatni és ezek alapján megkonstruálni eleink életét. Ezeket a tárgyakat **történelmi forrásoknak** nevezzük.

A legtöbb forrást a **tárgyak** alkotják. Ezek információval szolgálnak az emberiség életének minden szakaszáról – az őskortól napjainkig. Ide tartoznak az állati és az emberi csontok, a munkaeszközök, az edények, az építmények, a pénzermék, a pecsétek, az ékszerek – minden, ami hozzátartozik az emberek életéhez és tevékenységéhez.

A tárgyi források jelentős részét az archeológia tudománya vizsgálja. Ennek a tudományterületnek köszönhetően sikerült fellelni számos munkaeszközt, ékszert, építményt, melyek nagyon régi korokból származnak. Az archeológusok munkája bonyolult és igen időigényes. Az ásatások helyét szóbeli és írásbeli hagyományok alapján igyekeznek meghatározni, próbaásatásokat végeznek. Ha a próbaásatás eredményre vezet, akkor kezdődnek meg a tényleges ásatási munkálatok. Miután eltávolítják a talaj felső rétegét, az archeológusok nagyon óvatosan dolgoznak ecsetek, kések segítségével. Mindent, amit találnak, jegyzőkönyveznek, így rögzítik az ásatások teljes menetét.

Az ásatások után kezdődik meg a fellelt tárgyak vizsgálata laboratóriumi körülmények között. A tárgyak eredeti formájának rekonstruálása, speciális elemzési módszerek segítségével megállapítják a tárgyak korát, a hiányos tárgyakat kiegészítik, s ezek alapján megpróbálják felvázolni a korabeli történéseket.

A Perepjatiha kurgán az ásatások előtt.
Tarasz Sevcsenko rajza, 1846

Az ukránok régóta foglalkoznak régészettel. Többek között Tarasz Sevcsenko, neves ukrán költő vándorlásai során részt vett a krími történelmi emlékek megőrzését célzó program létrehozásában. Lerajzolta az ősi kurgánokat, a kozák dicsőség emlékhelyeit, közte a csihirini hetmani rezidencia romjait. A költő szavai: „Szeretem a régészetet – a történelem titokzatos szülőanyját.”

Az archeológusok munkájának alapvető szakaszai

? Nézzétek meg a képeket. A képek alapján beszéljétek az archeológusok munkájáról.

2. Írásos, szóbeli és egyéb források. Számos információval szolgálnak az írásos források is, annak ellenére, hogy az emberiség csak mintegy 6 ezer éve ismeri az írást. Az ukrán területeken még nem régen állnak rendelkezésre írásos források. Az első írásos emlékek, amelyeket a szomszédok hagytak ránk az ukrán területekről, mintegy 3 ezer évesek. Az írásbeliség a mai ukrán területeken csak a X. századtól, a kereszténység felvételétől terjedt el. Ettől korábbi írásos emlék csak szórványosan áll rendelkezésre. Azt a tudományterületet, amely az írásos emlékekkel foglalkozik, **paleográfia**nak nevezzük.

Az írásos forrásokhoz tartozik bármilyen felirat, bármilyen felszínen, ami fennmaradt (falon, kövön, pénzérmén,

Krónikák — művek, melyekben időrendben rögzítik a történelmi eseményeket

A *Régmúlt idők elbeszélése* című krónika (Ipatyev krónika)

Mítosz — a régi idők népeinek elbeszélése a világ, a természet keletkezéséről, az istenekről, a hőskről stb.

Legenda — epikus néprajzi műfaj, amely a történelmi tényeket vagy kitalált eseményeket a régi korokról szóló fantasztikus elbeszélések formájában adja elő.

Közmondás — rövid népi mondás tanulságos tartalommal.

Etnográfia (néprajz) — tudományterület, amely a népek eredetét, lakóhelyét, kultúráját és életmódját, társadalmi berendezkedését tanulmányozza.

ALAPVETŐ FORRÁSOK, AMELYEK ALAPJÁN UKRAJNA TÖRTÉNETÉNEK KÜLÖNBÖZŐ IDŐSZAKAIT TANULMÁNYOZZÁK

ŐSKOR

Tárgyi.
Néprajzi.

ÓKOR

Tárgyi.
Írásos.
Néprajzi.

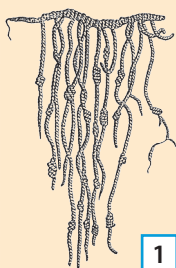
KÖZÉPKOR

Tárgyi.
Írásos.
Szóbeli.
Néprajzi.

ÚJ- ÉS LEGÚJABB KOR

Tárgyi. Írásos.
Szóbeli. Néprajzi.
Film- és fotódokumentum.

Az ember olyan élőlény, amely csak a magához hasonló élőlények társaságában, azaz társadalomban képes létezni. Az ember beszélgetés segítségével válik a társadalom tagjává. Ez a módja az információátadásnak. Ám már az őskorban problémaként jelentkezett a nagyobb mennyiségű információ átadásának mikéntje nemcsak egy közösség tagjai körében, hanem az egyes nemzedékek között is. Ez a körülmény vezetett az írásbeliség feltalálásához. Az írásbeliség sajátos formájának felfedezése fűződik az inkákhoz – ez az úgynevezett **csomóírás** (khipu). Ez azonban idővel feledésbe merült.

1

2

Csomóírásos (1) és képírásos (2) levél

Az írásbeliség alapformájává a rajz vált. Azonban a rajz csak akkor vált az írás alapjává, amikor nem csupán ábrázolta például a napot, hanem az ábrázolás a nap szót is jelenteni kezdte. A rajzos írásmódot **képírásnak** (piktogramnak) nevezzük. Ma már az írásnak ez a formája nem használatos, ám a piktogramok elterjedtek útjelzők, a számítógépen, telefonon használatos jelek formájában stb. A rajzok idővel írásos szimbólumokká alakultak, amelyek állandó formájukban hasonlatosak voltak arra a tárgyra, amit jelentettek. Így alakult ki a **hieroglif írás**.

Egyiptomi hieroglif írás

edényen stb.), krónikák, könyvek, oklevelek, hivatalos iratok, visszaemlékezések (memóárok), levelek, szépirodalmi alkotások stb.

Az írásbeliség megjelenését a történelemben az írásnélküliség kora előzte meg. Ebben az időszakban a múlt eseményeit csak szóban adták tovább. Ezeknek az időknek örökségei a legendák, a mítoszok, a népdalok, a mesék stb. Mindezek az alkotások nemcsak a népi fantázia termékei, hanem valós eseményekről is beszámolnak, melyeket megőrzött az emberiség emlékezete. A múltnak ezeket az emlékeit nevezik a történészek **szóbeli forrásoknak**. Jelentős részük a **folklor** körébe tartozik – a **nép** szóbeli vagy zenei alkotásai, amelyek a nyelv segítségével őrizték meg a tudást az életről és a természetről, az ősi kultúrákról és hitvilágokról, valamint gondolatok, elképzelések, érzések és érzelmi viszonyulások, a néplélek kifejeződései.

A múltból információkat szerezhetünk a **néprajzi forrásokból** is – népszokások, szertartások, az ukránok és más népek hagyományai. Ezek tanulmányozása szintén a tudósok segítségére van a múlt rekonstrukciójában. Többek között az őskori törzsek hagyományainak és szokásainak tanulmányozása által megismerhetjük Hazánk területének régmúltját.

A **fényképek**, a **film**, a **hangfelvételek**, amelyek a XIX. században jelentek meg, szintén fontos forrásai a történelmi események tanulmányozásának. Sőt, valószínűleg ezek a leginformatívabb források. Azonban ezek a források az emberiség fennállásának egy viszonylag kicsi időszakát ölelik fel.

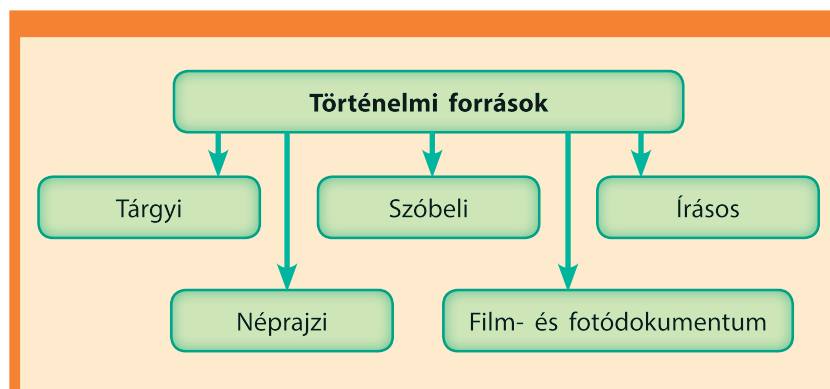
3. Hogyan kell használni a forrásokat. A források felosztása a fenti típusokra viszonylagos. Bizonyos források egyszerre több típusba is besorolhatók. Így a régi pénzérmék, fegyverek egyszerre tárgyi és, ha van rajtuk felirat, akkor írásos források is. A könyv szintén írásos és egyben tárgyi forrás, ezenkívül szóbeli és etnográfiai forrás is lehet, ha a hagyományokat és a szokásokat írja le. A források nagy részét (tárgyi, etnográfiai,

írással, film- és fotódokumentum), melyekben képi ábrázolás is található, időnként külön forráscsoportként jelölik meg – **ábrázoló források**.

A források annál nagyobb mennyiségben állnak rendelkezésre, minél közelebb kerülünk saját korunkhoz.

Csak az egyes forrástípusokban rendelkezésre álló összes információ tanulmányozásával tudunk viszonylag teljes képet alkotni az emberiség életének adott időszakáról. Minden forrás a múltnak csak egy bizonyos szeletére vonatkozik és korlátozott történelmi információt hordoz. Mivel a múlt összes emlékét az ember alkotta, a történelmi források az ő látásmódjukat és világfelfogásukat tükrözik.

A történelmi források nem mindig tartalmaznak hiteles információt. Ennek következtében bizonyos képet alkotni az emberek életéről bizonyos időszakban csak a különböző információk összességéből, illetve a különböző történelmi forrásokban rendelkezésre álló információk összevetése, kritikus vizsgálata által lehetséges. A forrásban rendelkezésre álló információt csak azok után tudjuk felhasználni, miután a kutató annak alaposan utánajárt.

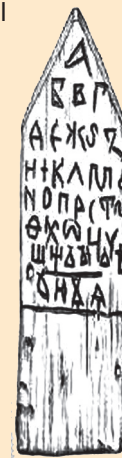

Kérdések és feladatok

1. Mi a történelmi forrás?
2. Milyen típusai vannak a történelmi forrásoknak?
3. Melyik forrástípus teszi lehetővé, hogy az emberiség történelmének összes korszakáról képet alkothassunk?
4. Véleményetek szerint miért nevezte Tarasz Sevcsenko az archeológiát a *történelem titokzatos szülőanyjának*?
5. Miért nem egyszerű dolgozni a történelmi forrásokkal?
6. Tartalmazhatnak-e a történelmi források nem hiteles információkat?
7. **Csoportfoglalkozás.** Beszéljétek meg, mi szükséges ahhoz, hogy a múlt tanulmányozása során ne kerüljünk tévútra?
8. Milyen nehézségek merülhetnek fel az írásos források feldolgozása során?

A hieroglifikus írással nemcsak a gondolatok tartalmát adják át, hanem vizuális elemeket – rajzokat is tartalmaznak. Ugyanakkor a hieroglifikus és a piktoogram nem adják át, hogyan hangzott az adott nyelv. Erre az **alfabetikus írás** vagy **betűírás** ad lehetőséget. Az első alfabetikus írásmód i. e. a XVI. században jelent meg. Ez volt a sínai írás, melyet azonban még nem lehet tökéletesnek nevezni.

Az első tökéletes alfabetikus írás a görögöké volt. Ma a legelterjedtebbek a latin, az arab és a cirill betűs írásmódok. Az ukrán nyelv cirill betűs írásmódú, ábécéje 33 betűs. Őseink többféle anyagra írtak. Többek között az ókori Egyiptomban az emberek papiruszra írtak – élőlő vízi növény rostjaiból készült anyag. A Kijevi Államban a nyírfa kérgére írtak – rovott írás. A későbbiekben pergament kezdtek el használni – speciálisan megmunkált állatbőr (marha, kecske). A papírt Kínában találták fel közel 2 ezer évvel ezelőtt. Az első könyvek kézírással készültek, ami igen sok időt vett igénybe. Az első nyomtatott könyvek a XV. században jelentek meg.

Szláv cirill ábécé

7. Munka a történelmi forrásokkal

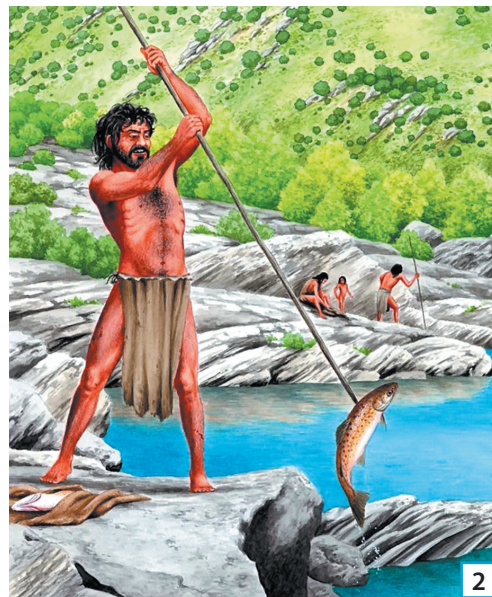
MEGTUDHATJÁTOK:

- történelmi források alapján, hogyan éltek a korabeli törzsek
- hogyan kell felhasználni a különböző történelmi forrásokat a múlt minél teljesebb és hitelesebb bemutatásához

Az őskort több százezer év választja el tőlünk. Ennek ellenére állandó az érdeklődés az emberi társadalom élete eme szakasza iránt. Az őskori társadalmak kutatásához elsősorban a tárgyi forrásokat használják a tudósok. Ugyanakkor, a történészek véleménye szerint, a tárgyi forrásokból nyerhető információk alapján a múlt eseményei 10–20%-ának rekonstruálása lehetséges. Az ember által készített tárgyaknak korántsem mindegyike marad meg a földben. A csontból, fából, bőrből és fémből készült tárgyak nehezen maradnak fenn – a fa és a bőr eleve nem örökéletű, a csont hajlamos a felbomlásra, a fém oxidálódik, a kerámia nagyon törékeny stb. Ehhez még hozzá kell tenni az emberi tevékenység és a természeti erők romboló hatását. Ezért szükségessé válik egyéb források bevonása. Kísérletet teszünk arra, hogy mi is megvizsgáljunk néhány forrást, melyek információkkal szolgálnak a múlttal kapcsolatban. Vajon segítenek-e ezek az őskori társadalom felderítésében?

1

2

A szigony (1) és a szigony használata (2)

1. Ismerkedjete meg azokkal a néprajzi forrásokkal, amelyek olyan mai törzsek életébe engednek betekintést, amelyek az őskori társadalmakéhoz hasonló életmódot folytatnak. Válaszoljatok a feltett kérdésekre.

Az Új-guineai pápuák életéből

Megjött Tuj és két másik bennszülött. Valamennyien fel voltak fegyverkezve lándzsával, íjjal és nyilakkal, és mindegyiküknek fejsze lógott a vállán... Megnéztem egyiküknek a tarsolyát... amelyet a férfiak hordanak a bal vállukon átvetve... Sok érdekeset találtam benne. Két nagy kőkésen kívül voltak benne csontok, melyeknek egyik vége ki volt hegyezve, s amelyek késként és mérceként szolgáltak. Egy kicsi bambuszdobozban volt négy kiélezett csont, valószínűleg a varrótűnek megfelelő eszközök... Találtam még állatpáncélt fogazatos végződéssel, amivel a bennszülöttek a kókuszdió belsejét kaparják ki. Volt még kókuszhéj is, amit kanálként használnak...

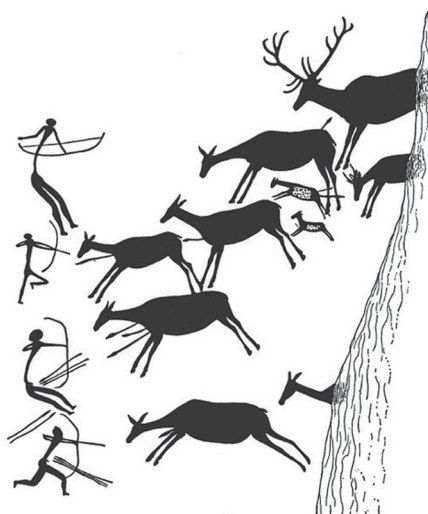
- ? 1) Milyen munkaeszközök voltak a bennszülötteknek?
 2) Milyen anyagokból készültek ezek?
 3) Valószínűsíthetően milyen életmódot folytatnak a bennszülöttek?
 4) A fenti forrásból megtudhatjuk-e, milyen természeti környezetben élnek a pápuák?

Szumátra-sziget (Indonézia) kubu törzsének életéből

Letör egy hosszú botot, felvesz a partról egy éles követ, amellyel addig üti a bot végét, amíg ki nem hegyeződik. Utána lehúzza a kérget, madzagszerűen széthasogatja, és betekeri vele a bot kihegyezett végét. Kész a hal kifogására alkalmas lándzsa.

- ? 1) Milyen foglalkozást mutat be a fenti idézet?
 2) Milyen anyagok felhasználásával készült a munkaeszköz?

Ősember által készített sziklarajz, amely vadászjelene-tet ábrázol

Új-Guinea pápuák lakói

Észak-amerikai indiánok lábbelije

Az irokéz indiánok életéből

A régi időkben az irokézek jávorszarvas bőrből készült lábbelit használtak. Körbevágták az inakat az állat térde fölött és alatt, majd egy darabban lenyúzták a bőret. Mivel a jávorszarvas hátsó lábainak térdhajlata hasonlít az emberére, így a darab bőr pontosan megfelelt lábbelinek. Alsó részét szorosan összefűzték inakkal, a felső részt pedig övvel erősítették a lábhoz.

- 1) Miről szól a fent idézett forrás?
- 2) Hogyan használták fel az indiánok megfigyelőképességüket a lábbeli készítéséhez?

Vadászat előtti varázsszertartás Nias-szigetén (Indonézia)

A vadászok, mielőtt elindultak vadászatra, vermet ástak, letakarták ágakkal, fűvel, levelekkel, majd beleterelték az állatokat. A veremásás közben be kellett tartaniuk bizonyos szokásokat. Tilos volt köpni (különben az állat elfordul a veremtől); nevetni (mert megsértődnek a verem falai); sót használni, ételt készíteni a sertéseknek. A veremben tilos volt vakarózni, mert különben a verem talaja fel-lazul és beomlik...

- 1) Milyen szertartásokat követtek a vadászok vadászat előtt?
- 2) Volt-e valós értelme a kitalált tilalmaknak?
- 3) Miért gondolták a vadászok, hogy a verem kevés, varázslatra is szükség van a sikeres vadászathoz?

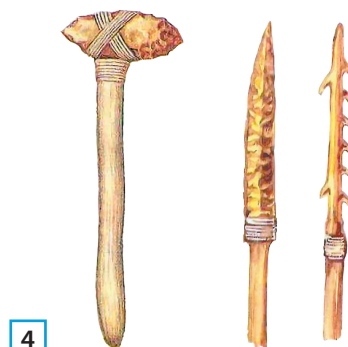

Vadászverem

2. Nézzétek meg a kortárs művész által készített rajzokat, amelyeken a tripoljei kultúra foglalkozásnemeit igyekezett megörökíteni.

- ? A tripoljei kultúra képviselői foglalkozásainak rekonstruálása érdekében milyen tárgyi forrásokat ábrázolt a képeken a művész? A rajzokon mi igazolja azt, hogy a tripoljeiek földműveléssel foglalkoztak?

8. Hol őrzik a történelmi emlékeket

MEGTUDHATJÁTOK:

- milyen céllal hozzák létre a múzeumokat, levéltárakat, könyvtárakat, és azok hogyan működnek

Országunkban a legtöbb múltbeli emléket Kijevben Ukrajna Nemzeti Történelmi Múzeumában őrzik – több mint 600 ezer kiállítási tárgyat találunk itt. Ezeknek a tárgyaknak a segítségével végigkísérhetjük az ukrán területek történetét az első ember megjelenésétől máig.

1. Múzeumok. Amint már tudjátok, felkutatni a múlt tárgyait, és azokból rekonstruálni az emberek életét igen bonyolult folyamat. Ám ezen túlmenően arra is szükség van, hogy a fellelt tárgyakat megőrizzük az utókor számára. Annak érdekében, hogy az emberek megismerkedhessenek a múlt eredményeivel, erre szolgáló intézményeket – **múzeumokat** nyitnak. A múzeumokban a közönség számára megtekinthető módon elhelyezett tárgyakat **kiállítási tárgyaknak** (exponátumoknak) nevezzük. Egy bizonyos témakörhöz tartozó tárgyak összessége a **kiállítás** (expoziáció). Egy múzeumban egy vagy több kiállítás is lehet.

A *múzeum* szó a görög *Mouseion* szóból származik, jelentése – a múzsák szent helye, szentélye. A világon az első gyűjtemények i. e. a III. évezredben jelentek meg Babilon és Egyiptom uralkodóinak palotáiban. Az első múzeumot – a múzsák házát – az egyiptomi Alexandriában alapították több mint 2 ezer évvel ezelőtt.

Az első múzeumot, amely Ukrajna múltjának tárgyait őrizte, 1810-ben Feodoszijában alapították. Később más vá-

Ukrajna Nemzeti Történelmi Múzeuma Kijevben

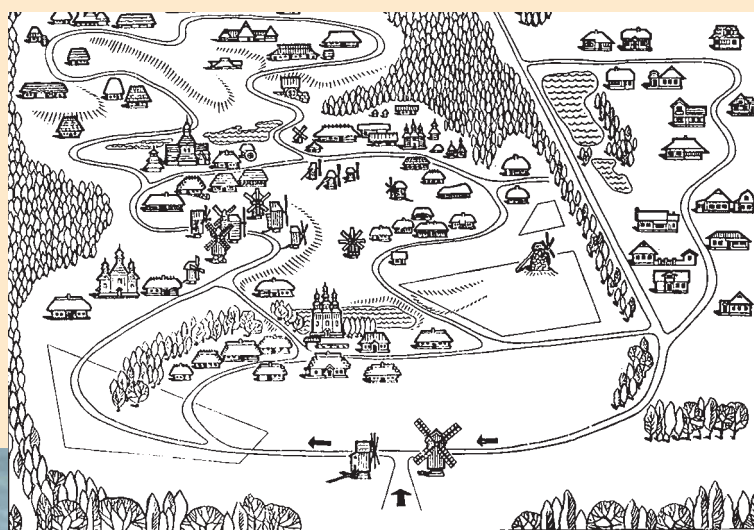
rosokban is nyíltak múzeumok. Elterjedtek voltak a magángyűjtemények is.

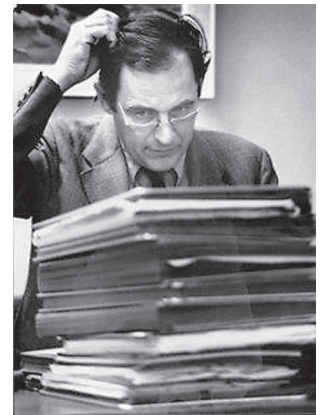
Rendeltetésük szerint ezek az intézmények lehetnek *történeti, régészeti, helytörténeti, természettudományos, irodalmi, képzőművészeti, néprajzi, műszaki, ágazati* stb. múzeumok. Példaként lehet említeni Ukrajna Nemzeti Történeti Múzeumát, a Dnyipropetrovszki Javornickij Történeti Múzeumot, a Közép-Dnyepermenti Régészeti Múzeumot, az Archeológiai és Barlangászati Múzeumot, a Tripoljei Kultúra Múzeumát és sok más helyet. A *legedesebbnek* nevezhető a vinnyicai cukormúzeum és a poltavai méhészeti múzeum. Minden megyében, járásban, városban vannak helytörténeti múzeumok. Ukrajnában több mint 5 ezer különböző múzeum található.

A múzeumokban nagyon fontos a tárlatvezetők munkája. A tárlatvezetés során igyekeznek felhívni a figyelmet a legérdekesebb tárgyakra, elmagyarázzák, miért értékesek és fontosak a tudomány számára.

Múzeum — kulturális-ismeretterjesztő intézmény, amelynek célja a természeti javak, anyagi és szellemi örökség tanulmányozása, megőrzése és hasznosítása.

Ukrajnában a legnagyobb területű kulturális örökséghely – a Kijev melletti Pirohove falu népi építészeti múzeuma. 150 hektáros területen a népi építészet több mint 300 emlékét helyezték el, melyeket Ukrajna különböző területeiről gyűjtöttek egybe.

? Nézzétek meg a képeket, melyek azt ábrázolják, hogyan jutnak el a dokumentumok a levéltárba és miként dolgoznak velük. Foglaljátok össze szóban, mi történik.

Levéltár (archívum) — az az intézmény, amely befogadja, leltározza és raktározza a dokumentumokat, majd a kutatók rendelkezésére bocsátja.

Restaurálás — elveszett vagy megrongálódott tárgyak, történelmi források helyreállítása és állagmegőrzése.

2. Levéltárak és könyvtárak. A múzeumokban alapvetően a tárgyi emlékeket mutatják be. Az írásos emlékeket külön intézményben – a levéltárban őrzik.

Ukrajnában a legtöbb dokumentumot Kijev és Lemberg központi történelmi levéltáraiban őrzik. Csak Kijevben több mint 1,5 millió archív anyagok egységei találhatóak. Vannak különböző ágazati, megyei stb. levéltárak. Ezekben a levéltárakban fellelhető dokumentumok segítségünkre vannak számos múlttal kapcsolatos kérdés megválaszolásában.

Mielőtt a dokumentumok az őrzési helyükre kerülnek, a levéltárosok alaposan ellenőrzik fizikai és technikai állapotukat. A rongálódásokat **restaurálással** javítják. Ezután a dokumentumot számmal látják el, és elhelyezik a megfelelő polcon. Az így nyilvántartott dokumentumokat a levéltárosok szükség esetén gyorsan elő tudják keresni és a látogatók rendelkezésére tudják bocsátani.

Az írásos történelmi emlékeket, elsősorban a könyveket, a könyvtárakban őrzik. A **könyvtár** – kulturális-ismeretterjesztő intézmény, amely a nyomtatott és kéziratos könyveket és dokumentumokat gyűjti. A könyvtár munkatársai az anyagot katalogizálják, biztosítják a megfelelő tárolást, valamint kiszolgálják az olvasókat.

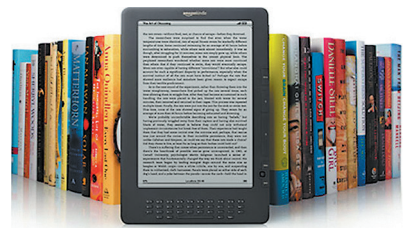
A könyvtár olvasóterme

Ukrajnában a legrégebben működő könyvtár a lemergi egyetem tudományos könyvtára, melyet 1608-ban alapítottak. Az ország legnagyobb könyvtára az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Vernadszkij Központi Tudományos Könyvtára Kijevben. Itt 12 millió könyvet tárolnak. Ukrajnában jelenleg közel 40 ezer könyvtár működik. Köztük vannak közkönyvtárak (beleértve a gyermek- és ifjúsági könyvtárakat is); műszaki, mezőgazdasági, orvosi, akadémiai, iskolai könyvtárak; a felsőoktatási intézmények könyvtárai; a vakok számára létesített könyvtárak.

Az utóbbi időben egyre több könyvet **digitalizálnak** – elektronikus formában rögzítenek. Ez lehetővé teszi az interneten keresztül elérésüket a világ bármely pontjáról megfelelő számítógépes technika és hálózat segítségével.

A könyvtár polcrendszer

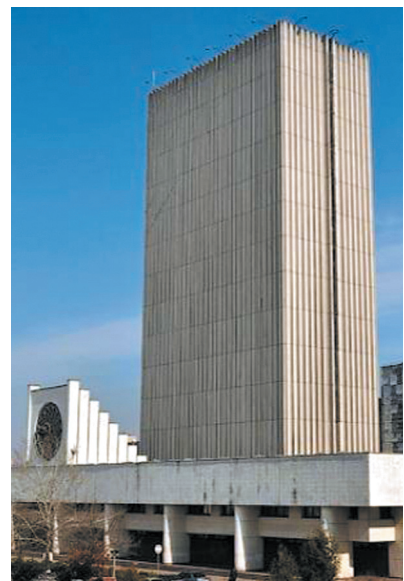
E-könyvolvasó

Kérdések és feladatok

1. Milyen intézményekben őrzik az archeológiai (régészeti) leleteket?
2. Mit jelent a *múzeum* szó?
3. Kik dolgoznak a múzeumban?
4. Mivel foglalkoznak a tárlatvezetők?
5. Hol őrzik az írásos történelmi emlékeket?
6. Mi a restaurálás?
7. Miért van szükség könyvtárakra?
8. Otthon régi tárgyakból és fényképekből rakjatok össze egy kiállítási anyagot valamilyen témára. Minden kiállítási tárgyhoz készítsetek rövid leírást. Készítsétek el a tárlatvezető rövid szövegét. Fotózzátok le az anyagot és a következő órán mutassátok be a pedagógusnak és az osztálytársaitoknak.
9. Látogassatok el a helytörténelmi múzeumba. Meséljétek el, mit láttatok. Mondjátok el, mi az, ami a legjobban megfogott titeket.
10. **Csoportfoglalkozás.** Miért őrzik ilyen körültekintően a régmúlt tárgyait?
11. A kijevi Vernadszkij Könyvtárat kinézete és mérete alapján néha *bölcsességfognak* is nevezik. Van-e alapja ennek az elnevezésnek?

A Vernadszkij Könyvtár Kijevben

Gyakorlati foglalkozás

Mit lehet megtudni a családi fényképalbumból

IDÉZD FEL

1. Mik a történelmi források?
2. Milyen típusai vannak a történelmi forrásoknak?
3. Hogyan használják fel a történészek a történelmi forrásokat a múlt rekonstrukciójára?

Cél: beszélgetni arról, hogyan szereznek a történészek információkat a történelmi múlttal kapcsolatban a családi fényképalbumokból; fejleszteni azt a képességet, hogy a fényképet történelmi forrásként tudjuk használni meghatározott szempontok szerint; a fényképeket kronológiai rendbe rakni, informálódni a múlttal kapcsolatban, és beszámolni a családi múlt egyes eseményeiről a fényképek alapján.

Feladatok a gyakorlati foglalkozás előkészítéséhez

1. Kiválogatni a családi fényképalbumból azokat a képeket, amelyek történelmi eseményeket ábrázolnak.
2. A család és a rokonok segítségével rövid elbeszélést készíteni a fényképeken ábrázolt eseményekről.

A foglalkozás menete

1. **Olvassátok el a szöveget. Nézzétek meg a fényképeket és adjatok választ a kérdésekre.**

Olvasmány

A fényképezést a XIX. század első felében fedezték fel. Az első fényképezőgépek nagyok és nehezek voltak. A fénykép elkészítéséhez a fényképésznek nagy erőfeszítéseket kellett tennie. Annak sem volt könnyű dolga, akiről a fénykép készült. Hosszú időn keresztül mozdulatlanul kellett maradnia egy bizonyos pozícióban. Értelemszerűen az első fényképek beállítottak voltak, emlékeztettek a festő által készített festményre. Ám az emberekben megvolt a vágy, hogy az élet gyorsan elmúló pillanatait megörökítsék. Ez csak a XX. század elején vált lehetővé, amikor a fényképezőgép kisebb és könnyebben használható lett, illetve tökéletesedett a fénykép előhívásának és nyomtatásának technikája. A technikai fejlődés eredményeképpen a fénykép lett az egyik legfontosabb történelmi forrás.

- ? Miért találták fel az emberek a fényképezőgépet? Milyen érdekességeket lehet látni a fényképeken? Miért a fénykép az egyik legfontosabb történelmi forrás?
- II. Megadott szempontok alapján elemezzétek a fényképeket (50. oldal).

Szempontok

Hogyan dolgozzunk a fényképpel mint történelmi forrással

1. Határozzátok meg, kit vagy mit ábrázol a fénykép.
2. Milyen céllal készült a fénykép?
3. Tisztázzátok, hogy megőrökít-e a fénykép valamilyen eseményt, jelenséget. Figyeljétek meg a részleteket, melyek segítenek kideríteni a fénykép készítésének időpontját (feliratok, ruházat, a tárgyak elhelyezése stb.).
4. Állapítsátok meg, hogy a fénykép hordoz-e olyan információt, amiről eddig nem volt tudomásotok, vagy csak illusztrálja az általatok ismert eseményt.

- ? Járjatok utána újabb információknak és állítsatok össze rövid elbeszélést a fényképezőgép történetéről.

1. Kijev a XX. század elején. Kiszínezett fénykép

2. Az ukrán forradalom kezdete. 100 ezres tüntetés Kijevben, 1917. március 19.

3. Harkiv a Nagy Éhínség (Holodomor) idején 1932–1933-ban

4. Ukrajna Legfelső Tanácsának ülése 1991. augusztus 24-én. Ukrajna függetlenségének kikiáltása

III. A családi fényképalbumból származó fénykép alapján állítsatok össze egy négy-öt mondatos történetet.

IV. Adjatok választ az alábbi kérdésekre:

1. Miért értékesek a fényképek a történészek számára?
2. Mit tudhatunk meg a fényképek segítségével?
3. A családi fényképek alapján lehetséges-e bemutatni a család történetét?

ÖNÉRTÉKELÉS

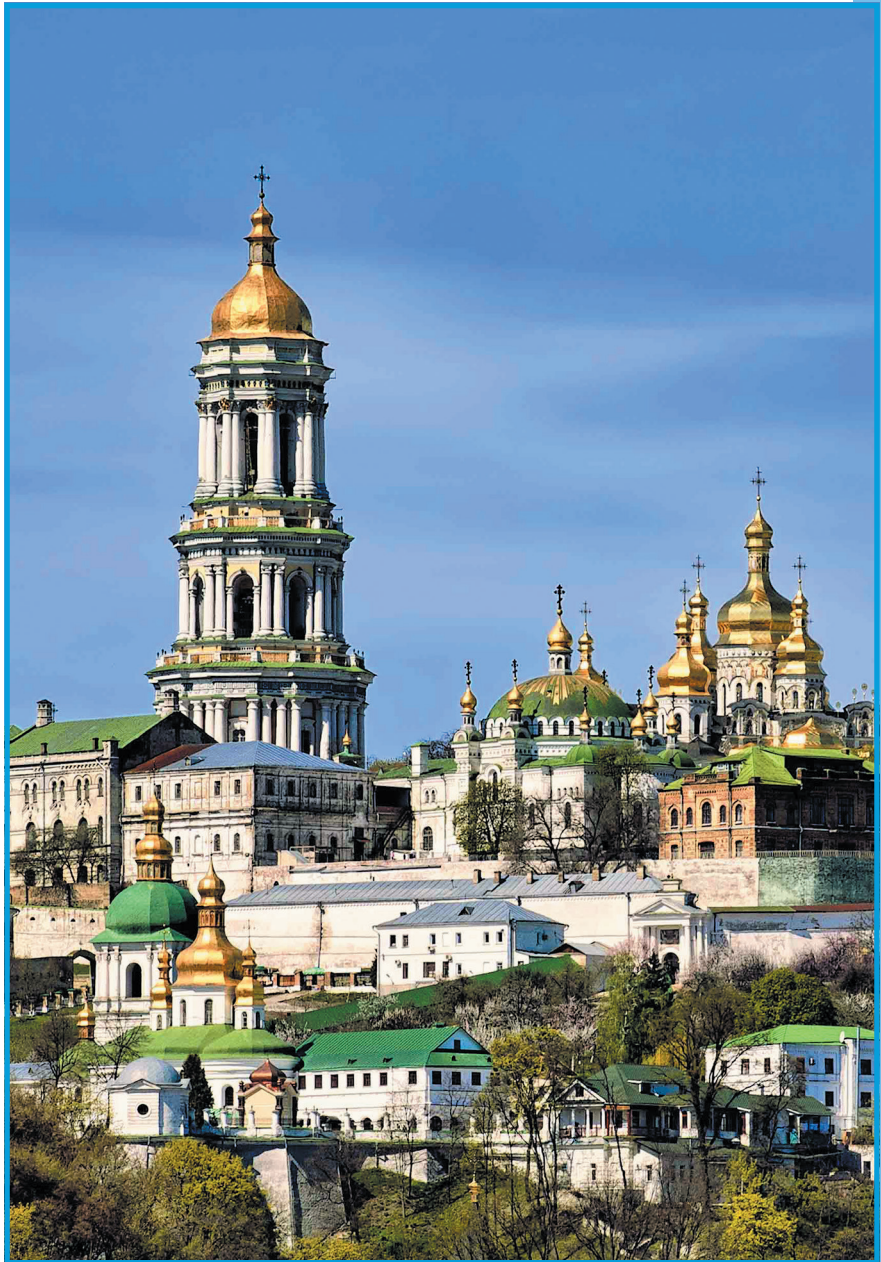
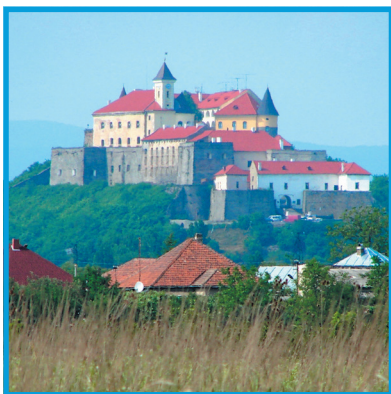
Állítás	Pontszám (a legmagasabb pontszám feladatonként – 4)
1. Hoztam családi fotót és hozzá tartozó történetet. 2. Rövid elbeszélésbe foglaltam a család életének egyik érdekes eseményét. 3. Megtanultam elmondani azt, amit a fénykép ábrázol.	

V. Mondjátok el, mi újat tanultatok a foglalkozás során. Vonjatok le következtetéseket.

4. téma

UKRÁN TÖRTÉNELMI EMLÉKMŰVEK

9. Történelmi emlékhelyek és emlékművek

MEGTUDHATJÁTOK:

- miben különböznek egymástól a történelmi emlékhelyek és emlékművek
- milyen emlékművek őrzik Ukrajna történelmét, melyek a nép kincsei, dicsőségének és sikereinek őrzői

Történelmi emlékezet — a társadalomnak a közös múltból való tudásának és ismereteinek összessége. Arra hivatott, hogy tovább adja a múlt tapasztalatait és tudását az önértékelés érdekében. A történelmi emlékezet megőrzésében fontos szerepet játszanak a **történelmi emlékművek**.

1. Történelmi és kulturális emlékhelyek. Ukrajna történelme és kultúrája több évszázados múltra tekint vissza. Erről tanúskodnak a **történelmi és kulturális emlékhelyek**, amelyek a **történelmi emlékezet** megőrzésében vannak a segítségünkre. Ukrajna minden régiójában megtalálhatók. Ezek Hazánk valóságos kincsei és büszkeségei. Az emlékhelyek teszik a várost vagy a falut ismertté a világ számára. A világ minden tájáról érkeznek turisták, hogy megtekintsék ezeket a felbecsülhetetlen kincseket. Napjainkig fennmaradtak várak, erődök, paloták és uradalmak, parkok, kolostorok és templomok, ipari létesítmények és az építőművészet számos egyéb emléke. Az emlékhelyek némelykor együttest képeznek, még teljesebben visszaadva a kor szellemét. Ilyen történelmi együttes többek között Lemberg történelmi központja, Kamjanec-Pogyilszk történelmi belvárosa, a Kijevi Barlangkolostor vagy Pecserszka Lavra stb.

Azonban nemcsak az épületek őrzik a történelmi emlékezetet. Ide sorolhatók az emlékhelyek és tárgyak is, amelyek történelmi eseményekhez, a társadalom és az állam fejlődésével kapcsolatosak, anyagi és szellemi alkotás termékei, melyek történelmi, tudományos, művészeti vagy egyéb kulturális érték hordozói. Lehetnek ezek régészeti emlékhelyek (település-, erődítménymaradványok, temetkezési helyek, kőszobrok, sziklarajzok stb).

Történelmi értékük van azoknak a helyeknek, ahol tömegsírok vannak a háborúk tragikus eseményei során elhunytak

Kamjanec-Pogyilszk történelmi belvárosa

Luck történelmi városrésze

A Kijevi Barlangkolostor (Pecszerszka Lavra)

A Zaporizzsjai Szics múzeum Hortica szigetén (Zaporizzsja)

maradványaival, a hadihajók elsüllyedésének helye, hátramaradt harcászati eszközöket, fegyvereket rejtő helyek. Figyelemre méltóak a különböző művészeti alkotások, történelmi dokumentumok – az államhatalom, kormányok által kibocsátott iratok, egyéb írásos vagy grafikus dokumentumok, mint például az Osztromir, a Pereszopnicai Evangélium, a Ruszka Pravda törvénykönyv, Pilip Orlik Alkotmánya stb. Értékesek a fotó- és filmdokumentumok, hangfelvételek, a régi kéziratok és levéltárak, a népköltészeti és népzenei gyűjtemények, a ritka nyomtatott kiadványok. Tehát mindaz, ami történelmi és kulturális-művészeti értékkel bír.

Az ókori Kherzonészosz város romjai (Szevasztopol közelében)

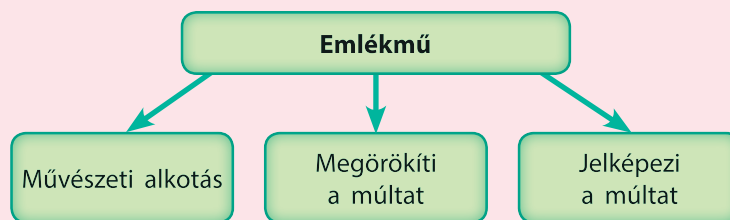
Kőszir

Az egyik legtitokzatosabb természeti és történelmi emlék az úgynevezett *kőszir*, amely Zaporizzsja megyében található. Valójában ez nem temetkezési hely, hanem természetes kőhalmaz, 15 méteres magaslatokkal és barlangokkal. Ősidók óta az emberek titokzatosnak tartják ezt a helyet. Vallási szertartások színhelye volt. A barlangokban sziklarajzok találhatóak, amelyeket még az őskori sztyeppelakók készítettek. Ezek értékes történelmi források.

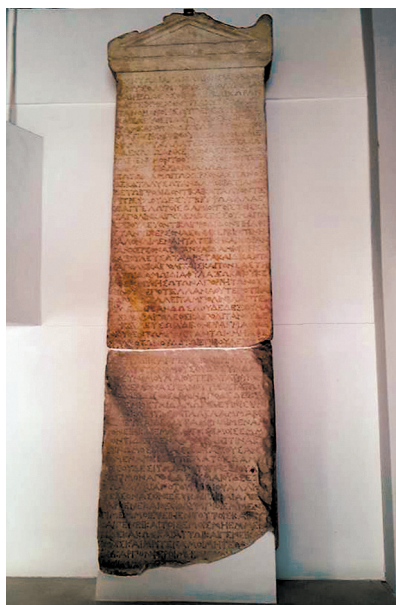

Emlékegyüttes — építészeti együttes, szoborkompozíció, amely általában tragikus eseményt megőrkítő művészeti alkotás.

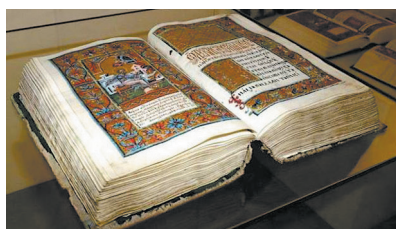
Emlékmű — művészeti alkotás, melynek célja, hogy embereknek, eseményeknek, tárgyaknak, időnként állatoknak, irodalmi vagy filmes személyiségeknek stb. emléket állítson.

- ? 1) Mi a történelmi emlékhely? Definiáljátok ezt a fogalmat.
2) Magyarozzátok meg a következő állítást: „A történelmi emlékek – a nép kincsei, büszkesége és sikere.”

Sztélé (vésett kőtábla) a görög Kherzonészosz város (ma Szivasztopol külterülete) lakóinak esküszövegével. I. e. a III. sz.

A Pereszopnicai Evangélium. XVI. századi kéziratos könyv, amelyre országunk államfői leteszik az esküt az ukrán népre

2. A történelmi emlékezet megőrzése. Emlékművek. Ukrajna területén található összes történelmi és kulturális emléket az állam védi. Csak **Ukrajna Ingtalan Emlékműveinek Állami Nyilvántartásában** közel 56 ezer történelmi emlékhely szerepel.

Ukrajna területén található történelmi és kulturális emlékhelyek a világ kulturális örökségének részei. Felbecsülhetetlen értékű történelmi források, melyek segítik a tudomány, az oktatás és a kultúra fejlődését. Ezenkívül elősegítik a hazafias nevelést és a szépérzékét.

Az emlékhelyeket védeni kell a rongálásoktól és a megsemmisítéstől. Ez a fontos feladat az állami intézményekre és a civil szervezetekre hárul. Óvni a kulturális és történelmi emlékeket – minden ukrán állampolgárnak kötelessége.

Ősidők óta törekszik az ember arra, hogy emléket állítson bizonyos kiemelkedő eseményeknek (győzelmek, korszakok, az emberi élet fordulói stb.). Az ókorban alakult ki az a szokás, hogy az eseményeket **emlékegyüttesek** (építmények), **emlékjelek** (embereknek vagy eseményeknek), **emlékművek** formájában örökítsék meg. Minden emlékegyüttes nemcsak megőrzi, de meg is alkotja a megőrkített ember, esemény képét. Az emlékegyütteseknek fontos szerepük van az emberi környezet alakításában. Az emlékművek általában a város központjában, a tér közepén vagy az esemény helyszínén épültek, sok esetben tájékozási pontként is szolgáltak.

Ugyanakkor nem minden esetben igaz az, hogy az emlékegyüttesek által megőrkített jelképek és jellemek a valóságot tükrözik. Előfordult, hogy az uralkodók az emlékművekkel saját világlátásukat próbálták ráerőltetni az emberekre. Ennek a hatalom megszilárdítása volt a célja, az uralkodó nagyságának bizonyítási vágya. Amikor a nép felismerte az uralkodó valós arcát és elűzte a hatalomból, akkor a hozzá kötődő emlékműveket is lerombolták. Áldozatául estek az emlékművek az idegen betöréseknek, amikor a hódítók az ellenállás megtörése érdekében igyekeztek eltörölni a leigázott nép emlékezetét.

Kőbabák. Dnyipropetrovszki Javornickij Történelmi Múzeum

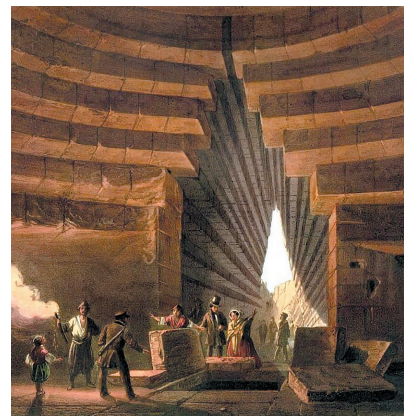

Kozák kereszt

Ősidők óta állítanak emlékműveket a mai Ukrajna területén. A fennmaradt emlékművek közül kiemelkednek az idolkok. Ezeket a vallási szertartások alkalmával használták. A nomád népeknél volt elterjedve a szobor egy sajátos formája, a **kőbaba**. A kurgánsírokban helyezték el őket, és olyan helyeken, ahol tájékozási pontul szolgáltak a sztyeppei terepen. Az első kőbabák közel 6 ezer évvel ezelőtt jelentek meg. A sztyeppék első lakói készítették: a kimmerek, a szkíták, a szarmaták, a kunok és más népek. A legtöbb ilyen alkotást a Dnyipropetrovszki Javornickij Történelmi Múzeumban gyűjtötték össze. A nomádok hagyományát követték a kozákok is kozák kereszt formájában.

A Fekete-tenger-parti görög városállamokban szintén voltak emlékművek, amelyek az ókori hagyományokat követték. Azonban e városállamok lerombolásával eltűntek ezek az emlékművek is. A régészek néha rábukkannak maradványokra. A legnagyobb ókori emlék a mai Ukrajna területén **VI. Mithridatész Eupatór** király sírja Kercs mellett.

A számunkra ismert formájú emlékművek elterjedése az ukrán területeken a XVIII–XX. századra esik. E tankönyv lapjain megismerkedünk ezekkel.

VI. Mithridatész Eupatór sírjának belseje

Kérdések és feladatok

1. Milyen típusai vannak a történelmi emlékeknek?
2. Mely történelmi emlékek őrzik a történelmi emlékezetet?
3. Miért létesítenek emlékhelyeket, állítanak fel emlékműveket?
4. Ukrajna történetének melyik időszakából származnak a kőbabák?
5. Az emlékművek alapján felismerhető-e a kapcsolat Ukrajna történelmének különböző időszakai között?

A király szoborábrázolása

10. Források, amelyek az ukrán történelem nagyfejedelmi időszakának emlékeit őrzik

MEGTUDHATJÁTOK:

- melyek az alapvető szakaszai Ukrajna történelme nagyfejedelmi időszakának (a Kijevi Rusz kora)
- milyen módon őrzik azoknak az időknek az emlékét a történelmi emlékek

1. A Kijevi Állam alapítása és fejlődése. A VIII. században a mai ukrán területeken élő szláv törzsek elérték azt a fejlettségi szintet, hogy megkezdődhetett az államalapítás. Az új állam központja Kijev lett, amelyet, a legenda szerint, a polján törzsek szövetségének nagyfejedelme, **Kij** alapított. A tudósok véleménye szerint ez az V. század végén – a VI. század elején történt, Kij valós történelmi személyiség volt. Ő alapította azt a dinasztiaát, amely a poljánok fölött uralkodott a IX. század végéig. A poljánok nagyfejedelemségét, a történelmi források tanulsága szerint, **Rusznak, Ruszin Földnek, Kujáviának** nevezték. A Kij dinasztia utolsó uralkodója, Aszkold kiterjesztette birodalma határait. Felvette a harcot a nomád kazár törzsekkel, amelyek akkoriban a Fekete-tenger partvidékét uralták. Ezenkívül Aszkold távoli hadjáratokban is részt vett, többek között a Bizánci Birodalom székhelye, Konstati-

Emlékművek Kijev alapítóinak

A *Régmúlt idők elbeszélésében* Nesztor, a krónikáíró a következő történetet írja le: „Élt három fivér. Egyikük Kij, a másikuk Scek, a harmadik Horiv, és még egy leánytestvér, Libigy. Kij azon a hegyen élt, ahol most a Boricsev-emelkedő van, Scek pedig azon a hegyen, amelyet most Scsekovicának neveznek, Horiv meg a harmadik hegyen, melyet róla neveztek el Horevicának. Egy kis várost építettek az idősebb testvérük tiszteletére, és a Kijev nevet adták neki.”

A krónika szerint Kij polján nagyfejedelem volt, aki a Kijevicsek dinasztiaát alapította, amelyik az V. század végén – a VI. század elején uralkodott. Rezidenciája a Kijanka patak partján, a várhegyen volt Podol közelében. Később Kij nagyfejedelem erősített várost épített a Dnyeper magas partján az Ókijev hegyen. Az V–VI. századi erődítmény maradványait megtalálták a régészek.

Oleg nagyfejedelem hadjárata során igyekezett elkerülni az összeütközést a hatalmas bizánci flottával, amely a várost védte. Az agyafúrt hadvezér megparancsolta katonáinak, hogy a hajókat rakják kerekekre. Ily módon a szárazföldön termelt hirtelen Konstantinápoly falai alatt

Oleg nagyfejedelem hadjárata Konstantinápoly ellen. Rajz a krónikából

nápoly ellen (mai neve Isztambul). Akkoriban ez volt a világ egyik leghatalmasabb birodalma. Aszkold kötötte meg az első ismert szerződést Rusz és a Bizánci Birodalom között. Ő volt az első kijevi nagyfejedelem is, aki felvette a kereszténységet. Ám érkezése nem lett az új hit elterjesztése a ruszok földjén. 882-ben Aszkoldot meggyilkolta **Oleg** nagyfejedelem.

A Rurik-dinasztiabeli Oleg egy másik szláv államnak, Szláviának volt az uralkodója. A Rurikok az Észak-Európából (Svédország, Norvégia, Dánia) eredő harcos vikingek leszármazottai voltak. Oleg magához ragadta a hatalmat Kijevben és Rurik kiskorú fia, **Igor** nevében uralkodott. Oleg kiterjesztette birodalma határait, sikeres hadjáratokat vezetett Konstantinápoly ellen és új szerződéseket kötött.

Kijev Bölcs Jaroszlav idejében

1909-ben merült fel az az ötlet, hogy Kijevben a Szófia székesegyház és a Szent Mihály székesegyház közötti területen nagyszabású történelmi utat építsenek. Itt tervezték felállítani a városalapítók – Oleg nagyfejedelem, Olga fejedelemsasszony, Szvjatoszlav és Bölcs Jaroszlav nagyfejedelmek szobraikat. Nem sikerült kellő anyagi fedezetet találni a nagyszabású terv megvalósításához, ám az egyik emlékmű mégis elkészült. Az egyetlen emlékművet Olga fejedelemsasszonynak szentelték. A szoborkompozíció másik alakja Szent András apostol, aki Dnyeper vidékén a kereszténység egyik elterjesztője volt, és meghonosította a Cirill és Metód féle szláv írásbeliséget.

Emlékművek: Olga fejedelemsasszonyé Kijevben (1), Szvjatoszlav nagyfejedelemé Zaporizzjában (2), Nagy Volodimir nagyfejedelemé Kijevben (3), Bölcs Jaroszlavé Kijevben (4)

? Nézzétek meg a fotókon látható emlékműveket. Az ábrázolt uralkodók tevékenységének mely aspektusát igyekeztek hangsúlyozni az alkotóművészek?

Oleg politikáját Igor folytatta, ám ő kevésbé volt sikeres. Az uralma alatt levő drevljának adószedés közben meggyilkolták.

A Kijevi Állam uralkodója Olga fejedelemsasszony lett. A fejedelemsasszony rendet teremtett a birtokain, Bizánccal tárgyalásos úton rendezte a kapcsolatokat. Olga tisztában volt a kereszténység felvételének fontosságával is. Magát a fejedelemsasszonyt a bizánci császár személyesen keresztelte meg Konstantinápolyban.

A fejedelemsasszony politikáját fia, Szvjatoszlav nem követte. Amikor a kezébe került a hatalom, az összes szomszédjával háborúk által rendezte a vitákat. A hadjáratok legfontosabb célpontjai a kazárok, a bolgárok és Bizánc voltak. Karddal kiterjesztette országa határait, amelyik Európa egyik legnagyobb kiterjedésű államává vált. Az egyik hadjáratból hazafelé tartó nagyfejedelem a sztyeppék új népének, a besenyőknek a fogságába esett, akik meggyilkolták.

A Szófia székesegyház Kijevben. Mai látkép

A székesegyházat az építőmesterek Isten Bölcsességének szentelték (Szófia – görög szó, jelentése *bölcsesség*). Ez volt a Kijevi Állam főtemploma. A tizenhárom kupola Krisztust és a tizenkét apostolt jelképezi. Ezt a pompás épületet számos mozaik, freskó, márványdíszítés, faragás stb. díszíti. A Szófia székesegyház volt a Kijevi Állam társadalmi és kulturális életének központja. Itt fogadták a külföldi követeket, a székesegyház szomszédságában hívták össze a kijevi **vi-csét** – népgyűlést, ahol a közösséget érintő legfontosabb kérdésekről döntöttek. A székesegyházhoz kolostor is tartozott, itt volt a Kijevi Állam legelső könyvtára. A székesegyház volt a nagyfejedelmek temetkezési helye, itt nyugszik többek között Bölcs Jaroszlav, Vsevolod Jaroszlavics, Rosztiszlav Vsevolodovics, Volodimir Monomah. Mára csak Bölcs Jaroszlav szarkofágja maradt fenn.

Röviddel ezután Kijev uralkodója Szvjatoszlav fia, **Volodimir** lett, akit az utódok a **Nagy** jelzővel tiszteltek meg. Uralkodása alatt a Kijevi Állam még hatalmasabb lett. A nomádok támadásainak kivédésére a déli határok mentén több ezer kilométer hosszan védvonalakat, erődöket építettek, amit **kígyófalnak** neveztek el. A nagyfejedelem legnevezetesebb cselekedete a **ruszok megkeresztelése volt 988-ban**. Ennek az eseménynek köszönhetően a Kijevi Állam csatlakozott a keresztény országokhoz. Nevéhez fűződik az első kőtemplom megépítése – ez volt a Szent Szűzanya tiszteletére emelt Tized-templom (Deszjatinna cerkva).

A krónikáiró, Nesztor leírása a kijeviek megkereszteléséről a *Régmúlt idők elbeszélésében*

Amikor Volodimir megérkezett, megparancsolta, hogy döntsék le a bálványokat: egyeseket feldarabolgatott, másokat elégettek. Meghagyta, hogy Perunt kössék lófarokhoz és vontassák le a hegyről a Boricsev-lejtőn a Rucsajhoz, és mellé rendelte tizenkét emberét, hogy bottal verjék... Amikor Perunt a Rucsajon vontatták a Dnyeper felé, a hitetlenek megsiratták, mivel még nem vették fel a szent keresztiséget. És amikor odavontatták, belelőkték a Dnyeperbe... Ezután Volodimir szétküldte embereit az egész városban e szavakkal: „Ha valaki holnap nem jön ki a folyóhoz, legyen gazdag vagy szegény, koldus vagy rab, az nekem ellenségem lesz.” Másnap azután Volodimir a császári és korszunyi papokkal együtt kivonult a Dnyeper partjára, és megszámlálhatatlanul nagyszámú ember gyűlt ott össze. Bementek a vízbe, egyesek nyakig, mások mellig álltak a vízben, a fiatalok a partnál álltak mellmagasságig a vízben... a papok pedig az imádságokat végezték egy helyben állva...

- ?
- 1) A krónikás szerint hogyan zajlott le a kijeviek megkeresztelése?
  - 2) Hogyan viszonyul Nesztor azokhoz az eseményekhez, amelyekről beszámol? Miért gondoljátok így?

Danilo Romanovics koronázása Dorohocsinban

Danilo koronája. Rekonstrukció

Danilo király emlékműve Lembergben

A szobrászművészet csúcsának tartják a lovas szobrokat. Általában uralkodóknak és hadvezéreknek állítanak ilyeneket. Az első lovas szobrok az ókorban jelentek meg. A mai napig fennmaradt Marcus Antonius római császár lovas szobra. Ez szolgált mintául a későbbi korok hasonló alkotásaihoz.

Lembergben Danilo királynak, a város alapítójának 2001-ben állítottak lovas szobrot uralkodásának 800. évfordulója alkalmából. A szobor egy 10 méter magas talapzaton áll. Elkészítéséhez 60 tonna gránitot és 9 tonna bronzot használtak fel. Danilo királynak szobrot állítottak Volodimir-Volinszkijban, Halicsban, Ivano-Frankivszkban, Terнопilban is.

Apja nyomdokaiban haladt **Jaroszlav Volodimirovics**, akit az utókor a **Bölcs** jelzővel tisztelt meg. 1019–1054 között uralkodott, a Kijevi Állam éppen ebben az időszakban érte el a legnagyobb kiterjedését. Kijev Londonnal és Párizssal együtt Európa egyik legnagyobb városa volt. A város gyöngyszemévé vált a Szófia székesegyház. Nagy Volodimir és Bölc Jaroszlav uralkodásának időszakát a Kijevi Állam virágkorának tekintik.

Bölcs Jaroszlav halála után a Kijevi Állam életében új időszak vette kezdetét. Területén több fejedelemség alakult ki, melyek hamarosan a hatalomban vetekedtek Kijevvel.

2. Ruszin Királyság. 1199-ben Roman Msztyiszlavovics volinyi nagyfejedelem leigázta Halicsot és megvetette a **Galíciai-Volhíniai Állam** alapjait. Kijevvel együtt a mai Ukrajna déli területeinek nagyobb része hozzá tartozott.

1187-ben írásos források ezt a területet **Ukrajnának** nevezik.

Uspenzskij (Istenanya) székesegyház Volodimir-Volinszkijban (Voliny megye). Mai látkép

A Galíciai-Volhíniai Állam fénykorát **Danilo Romanovics Galickij** uralkodása idején élte. Danilo és fivére, Vaszil a trón megtartása érdekében háborúzni volt kénytelen a szomszédokkal, illetve a mongol hódítókkal. **1253-ban**, elismerve Danilót Európa védelmezőjeként a mongol hordák támadásaitól, a római pápa küldötte királlyá koronázta. A Galíciai-Volhíniai Állam **Ruszin Királyság** lett, amely közel 100 évig megőrizte befolyását Kelet-Európában.

Emléktábla a volodimir-volinszkiji Uspenzskij székesegyház falán a Galíciai-Volhíniai Állam alapítója tiszteletére

Kérdések és feladatok

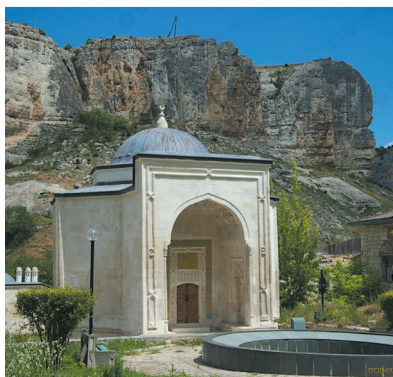
1. Nevezetek meg emlékműveket, amelyek a Kijevi Állam időszaka emlékeztetnek.
2. Mikor jött létre a Kijevi Állam?
3. Mely nagyfejedelmek uralkodásának időszakában volt a leghatalmasabb a Kijevi Állam?
4. Melyik évben keresztelték meg a ruszokat?
5. Ki alapította a Galíciai-Volhíniai Államot?
6. Miről volt nevezetes Danilo király?
7. Melyik évben koronázták királlyá?
8. Miért állítottak szobrot Danilo királynak több városban is?

11. A Krími Kánság

MEGTUDHATJÁTOK:

- mikor alakult meg a Krími Kánság
- megismerhetitek a kánság politikai berendezkedését, a gazdálkodás módját, a hitvilágot, a szomszédokkal való kapcsolatait
- milyen emlékművek őrzik a krími tatárok történelmét

Etnikum — területhez kötött történelmileg kialakult emberi közösség (törzs, nép, nemzet), amely közös jellemvonásokat, azonos kulturális jegyeket hordoz, tudatában vannak összetartozásuknak és a többi közösségtől való különbözőségüknek (önértelmezés).

Hadzi Girej mauzóleuma (temetkezési helye). Mai látkép

1. A Krími Tatár Kánság megalakulása. Az 1237–1241-es mongol hadjáratok megszakították a Kijevi Állam fejlődését és befolyással voltak Krím sorsára. A Kijevi Állam és Krím területe is az **Arany Horda** birtokába került. A mongolok által alapított állam a Fekete-tengermelléki és a Volga menti sztyeppéket foglalta el, és a Nagy Mongol Birodalom részét képezte. Az Arany Horda a Krímen uluszt alapított, melynek központja Szolhat település volt (a mai Sztarij Krim). A mongolok azonban a félszigetnek csak a sík területeit ellenőrizték. A hegyvidéki területeket a Feodoro fejedelemség uralta, amely a Bizánci Birodalom idejéből származó hagyományokat vitte tovább.

A Nagy Mongol Birodalom létrejötté, amely a Fekete-tengertől a Csendes-óceánig terjedt, jótékonyan hatott a nemzetközi kereskedelem fejlődésére. Ennek is köszönhető, hogy a XIII. századtól Krím területére örmények és olaszok (genovaiak) telepedtek le, akik élénk kereskedelmet folytattak a félszigeten. A félsziget partvidékén számos kereskedelmi kikötő épült (faktoria), melyeket hatalmas erődök védtek. A legnagyobb kikötőváros **Kaffa** volt (a mai Feodoszija).

Ebben az időben a mongolok és az általuk leigázott kun törzsek, amelyek keveredtek a helyi lakossággal, képviselőiből kialakult a **krími tatár etnikum**. A XIII. század végétől Krímen egyre inkább az iszlám vallás terjedt el, noha hosszú időn keresztül a lakosság zöme keresztény volt.

A XV. században az Arany Hordán belül súlyos belső háborúk törtek ki, ami az államalakulat széteséséhez vezetett. Hadzi Girej a befolyásos helyi hatalmasságokra támaszkodva kihasználta az alkalmat önálló állam létrehozására Krímen. Ebben élvezte a litván fejedelmek támogatását. **1449-ben** létrejött a **Krími Kánság**.

2. A Krími Kánság berendezkedése és a krími tatárok hétköznapjai. A Krími Kánság élén a kán állt. Az uralkodó osztályt képező bégek (bejek), valamint a beglerbégek (katonai vezetők) segítségével irányította országát. A kán hatalmát a **kurultáj** (a kánság befolyásos családjainak gyűlése) és a díván korlátozta, ahol az államélet legfontosabb kérdéseiről dön-

Крiм а XII–XV. шазадбан

Крiм а XV–XVI. шазадбан

töttek. A társadalomban fontos szerepet töltöttek be a **mirzák** is – a befolyásos családok egyéb tagjai. Az uralkodó vallás az **iszlám** volt, a muzulmán papok vezetője a mufti, törvénytudó pap vagy jogtudós.

1475-ben II. Mehmed török szultán rablóhadjáratokat indított a Krím-félszigetre. Elfoglalta a genovaiak legfontosabb kereskedelmi városait, Feodoro fejedelemséget pedig felszámolta.

1578-ban Mengli Girej kán elismerte az Oszmán Birodalom főhatóságát. Ettől kezdve a krími kánok kénytelenek voltak részt venni a török szultán hadjárataiban. Néhány kán azonban megpróbálkozott az önálló politizálással. Erre a szomszéd államokkal és népekkel, többek között az ukránokkal való bonyolult viszony miatt kényszerültek. **1783-ban** a Krími Kánságot meghódította az Orosz Birodalom.

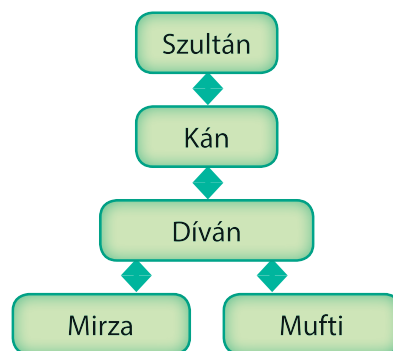
A Krími Kánság területe meglehetősen nagy kiterjedésű volt. A Krím-félsziget mellett hozzá tartozott a Dnyeper és a Don torkolata közötti terület, valamint a Kubány folyótól Grúziáig terjedő terület. A kánság fővárosa kezdetben **Kirk-Or** volt, majd pedig 1532-től **Bahcsiszeráj**. A krími kánnak a krími tatárokon kívül a nogajok és az ocsakivi horda is a fennhatósága alá tartozott, melyek gyakran keveredtek konfliktusba a kánnal.

A félszigeten zajló gazdálkodásban fő szerepe az állattartásnak volt. Földműveléssel csak a Krím hegyvidéki részein foglalkoztak. Pázsitfűféléket, zöldségeket termesztettek, elterjedt lett a kertészet és a szőlőtermesztés. Fontos szerepe volt a sókitermelésnek. Fejlődött a kézműipar, a legfejlettebb a kovácmesterség, a fegyverkészítés, a szövés, fazekasság, valamint az ékszerkészítés volt.

A krími tatárok szabad emberek voltak, de adót fizettek a mirzáknak. Éltek közöttük jobbágyok is, akik a hadjáratokból ide hozott foglyokból lettek. Nekik kellett megművelni a földet és megfizetni az adót.

? Nézzétek meg a fenti térképeket. Ezek alapján mondjátok el, milyen változások történtek a jelzett időszakokban.

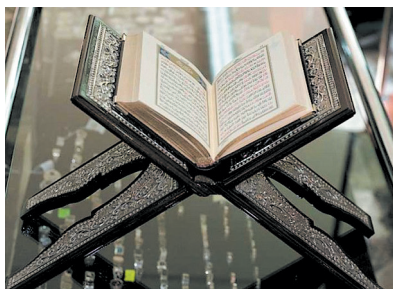
A KRÍMI KÁNSÁG HATALMI STRUKTÚRÁJA

? Nézzétek meg az ábrát. A tankönyv szövege alapján mondjátok el, hogy a hatalmi struktúra különböző elemei milyen szerepet töltöttek be a kánság irányításában.

Tatár bég

Korán, az iszlám szentírás tartó-állványon

Az iszlám a világ egyik legelterjedtebb vallása, amely az Arab-félszigeten alakult ki a VII. században. Az iszlám alapítója **Mohamed próféta** (570–632). Azt állította, megjelent előtte Gábriel arkangyal, aki ismertette vele isten szavait (Isten megnevezése az iszlám vallásban Allah). Ebből keletkezett a **Korán** – a muzulmánok szent könyve. Az iszlám azt tanítja, hogy a Korán Allah Mohamed próféta által kinyilatkoztatott szava. Az iszlám vallás hívői a muszlimok vagy muzulmánok, melynek jelentése *önmagát Isten akaratának alávető, Isten akaratában megbékélő*. Az iszlám a vallásgyakorlat öt fő pillérét különbözteti meg (az iszlám oszlopai):

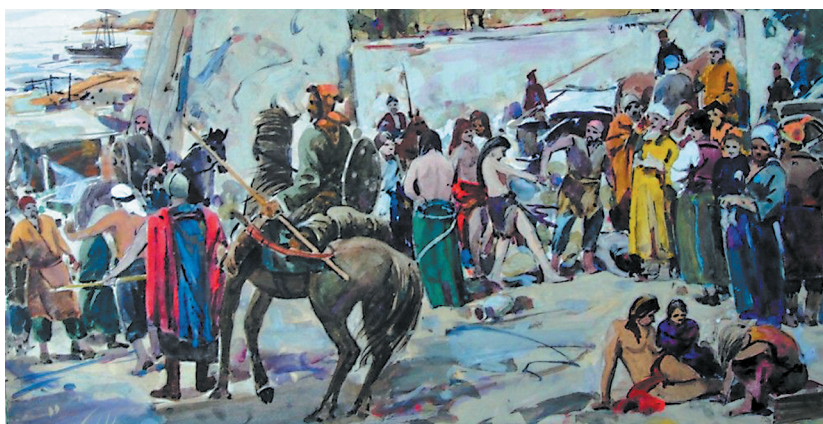
1. Hitvallás: nincs más isten Allahon kívül, és Mohamed Allah küldötte.
2. Ima: napi ötszöri kötelező ima.
3. Adakozás: adakozni kell a szegényeknek, mert minden Allától származik.
4. Böjt: kötelező böjt a ramadán hónapban (az iszlám naptár kilencedik hónapja).
5. Hadzs (mekkai zarándoklat): minden muszlim kötelessége legalább egyszer életében elvégezni a zarándoklatot Mekkába (a muszlim holdnaptár 12. hónapjában).

A Koránt tekintik a szent könyvnek, de a muszlimok oktatásában fontos szerepe van a Szunnának is. A Szunnát Mohamed követői írták. Mohamed próféta és társai cselekedeteinek, tanításainak összességét tartalmazza.

A Szunnát nem minden muszlim ismeri el. Ennek alapján alakult ki a szunnita és a síta irányzat.

Az iszlám vallás temploma a **mecset**. A mecsethez **minaretnek** nevezett magas torony tartozik, ahonnan imára szólítják a hívőket.

Az állandó hadjáratok és háborúskodás következtében a tatárok között elterjedt volt a katonáskodás. Rablóhadjáratokat indítottak a szomszédos területekre, magukkal hurcolták a meghódított lakosságot, és a **rabokat** (jaszirokat) eladták az Oszmán Birodalom rabszolgapiacain. Kétszáz év alatt mintegy 5 millióan lettek jaszirok.

Rabszolgavásár Kaffában

Evlija Cselebi világutazó, író és politikus látogatása a Krímen

Bahcsiszeráj – a gyorsléptű katonának nyolc ezer lépés... A keletről nyugat felé húzódó síkságon terül el... A várost középen átszelő folyót sokféle célra használják... Számos malmot meghajt... A nagy palotának 4,5 ezer helyisége van, cseréppel fedett, kőből vannak a falai, és a ciprus magasságú minaretekkel erődítményhez hasonlatos. Csodálatos palota ez – valóságos paradicsom... Körbeveszi egy paradicsomi kert, melybe anatóliai (közép-törökországi) nárduszt, trapezunti (város Törökország Fekete-tengeri partvidékén) szegfűt, sztambuli nárciszt, rojtos szirmú tulipánt, holland tulipánt, különféle szellőrózsát, jácintot, és sokszázezer egyéb ajándékba küldött virágot ültettek. Aki belép a kertbe, rögtön megéri, hogy paradicsomi helyre került. Tavasszal a különböző gyümölcsfák virágoznak: szilvafa, almafa, körtefa, cseresznyefa, meggyfa és egyebek. Az illatok valósággal elbódítanak.

- ?**
- 1) Mit lehet megtudni Bahcsiszerájról Evlija Cselebi leírásából?
  - 2) Milyen háztáji tevékenységekről olvashatunk a dokumentumban?
  - 3) A leírás és a fotók alapján mondjátok el, milyen volt a kán palotája.

A kán palotája

Krímen napjainkig megőrződött számos emléke a Krími Kánság időszakának. A legjelentősebb ezek közül a **kán palotája Bahcsiszerájban**. Ez egy épületegyüttes, mely egységes építészeti jegyeket hordoz.

1944 májusában a krími tatárok genocídium áldozatai lettek. A szovjet diktátor, J. Sztálin parancsára kitelepítették őket Krímről. A Szovjetunió fennállása alatt a túlélőknek tilos volt visszatérniük a szülőföldjükre. Csak a Szovjetunió széthullásának és Ukrajna függetlenné válásának időszakában vált lehetővé a visszatelepedésük.

Kérdések és feladatok

1. Mikor és hogyan jött létre a Krími Kánság?
2. Hogyan alakult ki a krími tatár etnikum?
3. Mettől meddig állt fenn a Krími Kánság?
4. Mikor került a Krími Kánság az Oszmán Birodalom fennhatósága alá?
5. Melyik város volt a kánság fővárosa?
6. Milyen foglalkozásokat űztek a krími tatárok?
7. Mi a jaszir?
8. Mikor történt a krími tatárokkal genocídium?

Genocídium (népirtás) — valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával elkövetett bűncselekmény.

12. Ukrajna a kozák időszakban

MEGTUDHATJÁTOK:

- milyen volt a kozákok kora Ukrajnában
- kik voltak a kozákok, a vezetőik, mi volt az ukrán nép nemzeti-felszabadító háborúja
- milyen szerepet tölt be a történelemben a vezető

A **kozák** szó török eredetű, jelentése szabad ember, zsoldos katona, kalandkereső stb.

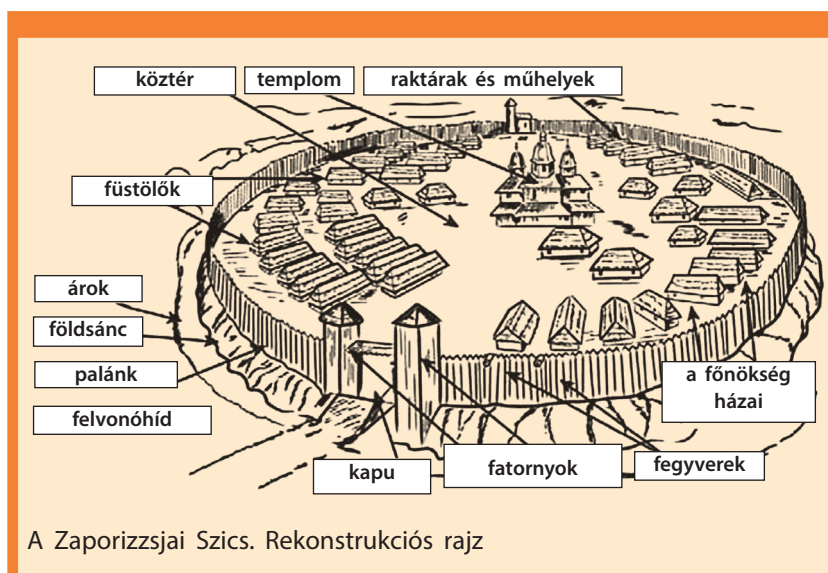
A **kozákság** – szabad katonai-gazdálkodó közösség a közép-európai sztyeppéken. A XVI. század második felében – a XVII. században a Litván Nagyfejedelemség és a Rzeczpospolita népességének egy része. Az Ukrán Kozák Állam megalakulása után a XVII. század közepén – a XVIII. században a kozákság a társadalom privilegizált rétegévé vált.

1. A kozák kor kezdete. A Ruszin Királyság hanyatlása után annak területei véglegesen a szomszédos államok befolyása alá kerültek: ezek a Lengyel Királyság, a Litván Nagyfejedelemség, a Moszkvai Nagyfejedelemség, a Moldvai Fejedelemség. A Krím és a Fekete-tenger sztyeppés partvidéke a Krími Kánsághoz tartozott.

Az ukrán népnek nehéz feladatot kellett megoldania: nem beolvadni a szomszéd népek közé, s ezzel eltűnni a történelem palettájáról. Ennek során csak magukra számíthattak. A széttagolt népet a közös hit egyesítette – a pravoszláv vallás és a közös történelmi múlt emlékezete. A harc élére a kozákság állt, amely képes volt egyesíteni az ukrán társadalom különböző rétegeit.

A XV. század végét – a XVIII. század időszakát a történészek Ukrajna történelmében **kozák időszaknak** nevezik. Bár a kozákok nem a legnépesebb részét tették ki az ukrán társadalomnak, mégis jelentős hatást gyakoroltak az ukrán földek történelmére. Több történelmi emlékhely is őrzi a kozák kor eseményeit. Ezek közül néhányat meg fogunk ismerkedni.

A kozákság társadalmi csoportként hosszú időn át formálódott. A kozákság kezdetben életmódot jelentett. Még a korábbi időszakokban az erdős sztyepp vidékének lakói délre húzódtak a természeti adottságokban gazdag sztyeppére. Ott nyaranta vadásztak (készletezték a húst és az állatbőröket) és halásztak, telente pedig visszatértek eredeti szállásterületükre. Abban az időszakban a sztyepp nem volt biztonságos vidék, ezért a kozákok csapatokban járták a területet. Ezek az emberek szabadok voltak, senkinek nem voltak alárendelve. Volt fegyverük, amivel veszély esetén megvédezhették magukat, s abból éltek, amit a sztyeppén találtak és el tudtak adni. Később, a XV. században ezeknek az embereknek a népneve is a **kozák** lett, vagy nevezték még őket cserkeszeknek is. Az elnevezést a nomádok vezetőiről kapták, akik szintén nem akartak alárendelődni semmilyen hatalomnak. A XVI. századtól a kozákok a sztyeppén megerősített településeket – **szicseket** alapítottak. Ily módon fokozatosan betelepítették a Fekete-tenger jelentős kiterjedésű partvidékét. 1556-ban **Dmitro Visneveckij nagyfejedelem** (kozák becenevén: Bajda) megalapított

A Zaporizsjai Szics. Rekonstrukciós rajz

Dmitro Visneveckij (Bajda)

ta a központi szicset. Ennek helyét úgy választották meg, hogy az ellenség ne tudja lerombolni. Az első ismert szicset a Dnyeper folyó zúgókon túli részén található Hortica szigetén alapították. Ez volt a **Zaporizsjai Szics**. A település napjainkra nem maradt fenn. Azonban a történészek rekonstruálni tudták eredeti kinézetét.

A sztyeppért folytatott harcokban a kozákok összeütközésbe kerültek a nomádokkal – a nogajokkal és a krími tatárokkal. A nomádok a sztyeppén gyakran megtámadták a falvakat, az embereket fogságba ejtették (ezek voltak a jaszírok), majd eladták őket az Oszmán Birodalom rabszolgapiacain. Az Oszmán Birodalom abban a korban nagyhatalom volt, a mai Törökország területét, a Balkán-félszigetet, a Fekete-tenger partvidékét, a Közel-Keletet és Észak-Afrikát foglalta magában. Annak érdekében, hogy megvédjék magukat és kiszabadítsák az elhurcolt rabokat, a kozákok támadásokat intéztek az oszmán területek ellen. A XVII. századra a kozákság annyira megerősödött, hogy meg tudták akadályozni az ukrán területek pusztítását.

2. A hősi hadjáratok időszaka. Petro Konasevics-Szahajdacsnij.

A XVII. század első három évtizedét az ukrán kozákság **hősies (tengeri) hadjáratai** időszakának nevezik. Ezeknek a hadjáratoknak köszönhetően a kozákok hírneve Európa-szerte elterjedt. A hadjáratok során szerzett győzelmek azt tanúsították, hogy a kozákok felülmúlhatatlan tengeri harcosok. A legsikeresebb hadjáratokat a kozákok **Petro Konasevics-Szahajdacsnij hetman** vezetésével hajtották végre. A kozákok hetmannak nevezték választott vezetőjüket. A **csajkának** nevezett kis hajóikon sikeres tengeri hadjáratokat vezettek az

Csajka — a zaporizsjai kozákok hajója. Két kormánylapáttal (orr és tat) rendelkezett, evezőkkel és vitorlával volt ellátva. Egy csajkában 50–70 kozák fért el, akik puskákkal, szablyákkal és kisebb ágyúkkal fegyverkeztek fel.

Petro Konasevics-Szahajdacsnij emlékműve Kijevben

Rézmetsetek: a kozákok elfoglalják Kaffát (ma Feodoszija) (1), Szahajdacsnij hetman ábrázolása (2)

? Nézzétek meg a képet. Véleményetek szerint miért kapta az ukrán flotta zászlóshajója a Szahajdacsnij hetman nevet?

oszmán erődök és az oszmán flotta ellen. Az egyik legnagyobb hadjáratra 1615-ben került sor, amikor 80 csajka és 4 ezer kozák Szahajdacsnij vezetésével megtámadta az oszmán fővárost, Sztambult. **1616-ban** Szahajdacsnij 150 csajkás flottájával és 7 ezer kozákkal elfoglalta **Kaffát** (ahol a térség legnagyobb rabszolgapiaca volt) és kiszabadította a foglyokat.

A kozákok hírnevet szereztek a szárazföldi harcokban is. Így például, **1618-ban** a Rzeczpospolita és a **Moszkvai Állam** közötti újabb háború idején a kozákok Szahajdacsnij vezetésével elfoglalták Moszkvát. Ezután a Moszkvai Állam hosszú ideig tartózkodott a kozák területek megtámadásától. **1659-ben** a **konotopi** csatában a moszkvai seregeket szétverték az Ukrán Kozák Állam hadai Ivan Vihovszkij hetman vezetésével.

A kozákok hadi tudománya

A kozákok sajátos harcmódorra tettek szert a szárazföldön és a tengeren aratott fényes győzelmek során az ellenség fölött.

A kozák hadak alapját a gyalogság képezte. A gyalogság kézi lőfegyverrel volt felfegyverezve. A lövések közötti szünet csökkentése érdekében a kozákok több sorban álltak fel.

Amíg az első sorok elsütötték a puskát, a hátsó sorok a töltéssel voltak elfoglalva, s előreadták a megtöltött puskákat. Nagy szerepet kapott a tüzérség, amely a gyalogságot támogatta. Elsősorban, kisebb ágyúkat használtak, melyekkel könnyű volt manőverezni.

A kozákok saját harcmódort alakítottak ki. **Halasznak** nevezték azt a támadási módot, amikor a szabad rendben felállt kozákok az ellenség sorai közé keveredtek, s így mindegyikük megmutathatta bátorságát és harci tudományát.

Elterjedt volt még egy harcmódor – a **tábor**. A kozák had mozgó erőd formájában nyomult előre, szekerekkel sáncolva el magát az ellenséges támadásoktól. A kozák gyalogság a sánc mögül kicsapott az ellenségre, majd visszavonult a szekerek védelmébe.

A kozákok felderítést végeztek és őrszemeket állítottak.

A kozákoknak döntő szerepe volt az **1621-es hotini csatában** is. Az oszmán seregek nem tudták legyőzni a kozák hadakat. Az oszmánok a Rzeczpospolita azon területeit akarták bekebelezni, ahol az ukránok éltek. Ez a csata eloszlatta azt a mítoszt, hogy az oszmán seregek legyőzhetetlenek, illetve megakadályozta, hogy az Oszmán Birodalom a továbbiakban fosztogassa az európai államokat. A kozákok védték a pravoszláv egyházat is, amelyet a Rzeczpospolita próbált visszaszorítani.

Számos európai uralkodó próbálkozott azzal, hogy kozákokat állítson a zsoldjába. Az elsők között ez a lengyel királyoknak sikerült. A kozákokat **lajstromozták**, önálló sereget állítottak fel belőlük az általuk megválasztott hetman vezetésével. A lajstromozott kozákok a királytól fizetést, felszerelést, földbirtokot kaptak, valamint felmentést az adófizetés alól.

3. Bohdan Hmelnickij Kozák Állama. Egyre többen csatlakoztak a kozákokhoz olyanok, akik szerették volna megvédeni földjüket és dicsőséget szerezni a hadjáratokban. Azonban a lengyel hatalom nem mindenkit ismert el kozáknak, aki annak tartotta magát. A lengyelek úgy vélték, hogy ők jobbágyok, akiknek nem harcolni, hanem dolgozniuk kell uraikra. A kozákok önállóságra törekedtek, és készek voltak arra, hogy jogaikat fegyverrel védjék meg. Ezenkívül egyre inkább tudatára ébredtek annak, hogy feladatuk a nép és az egyház megvédelmezése. 1648 januárjában a megválasztott hetman, **Bohdan Hmelnickij** vezetésével kezdetét vette az **ukrán nép nemzeti-felszabadító háborúja**.

Lajstromozott kozák kinézete

Mikola Potockij koronahetman levele IV. Ulászló királyhoz az ukrajnai helyzetről 1648 márciusában

A pusztító tűz úgy elharapózott, hogy nem volt egyetlen falu, egyetlen város sem, ahol ne tört volna ki lázadás, ahol ne támadtak volna uraik vagyonára és életére... A kozák vezetők önállóan akarnak uralkodni Ukrajnában, szerződéseket kötni a külföldiekkel, más urakkal, hogy azt tehessék, amit csak akarnak.

Először csak 500 lázadó volt – száználman kicsi tömeg, ám egész hadsereget kell bevetni ellenük, mert az az 500 lázadó a maga oldalára állította a kozák hadakat és az egész ukránságot. Rövid idő alatt már 3 ezren voltak a lázadók, ám ments' Isten, hogy ő [Hmelnickij] Ukrajnába forduljon velük. Akkor ebből a 3 ezerből nagyon gyorsan 100 ezer lázadó lesz, akikkel majd meggyűlik a bajunk.

? A fenti idézet alapján mondjátok el, miért támogatták olyan sokan Bohdan Hmelnickijt Ukrajnában?

Bohdan Hmelnickij emlékműve Kijevben

Bohdan Hmelnickijt nem alaptalanul tekintik az ukrán történelem egyik legjelentősebb személyiségének. Össz nemzeti vezetővé vált, aki képes volt függetlenségi harcra buzdítani a népet és létrehozni az Ukrán Kozák Államot – a Zaporizzsjai Hadat. A felszabadító háború idején Hmelnickij ragyogó hadvezérnek bizonyult, megszervezte a korabeli Európa egyik legkiválóbb hadseregét.

Olvasmány

A XVII. század közepének nemzeti-felszabadító háborúja a kozákok számára példaértékű volt. Számos csatában legyőzték az ellenséget, bizonyították katonai képességeiket, személyes bátorságukat és hadvezetői tehetségüket. Elsősorban ez Bohdan Hmelnickijre vonatkozott, akinek vezetésével a lázadók a legtöbb győzelmet aratták. A hetman azonban nem egyedül cselekedett. Mindig a környezetére támaszkodott. Kiemelkedett közülük Ivan Bohun, Kindrat Burljaj, Makszim Krivonyisz, Anton Zsdanovics és mások.

1648 tavaszán Hmelnickij fényes győzelmet aratott a **Zsvoti Vodi** és **Korszuny** melletti csatákban. Korszuny alatt szétverte a lengyel fősereget. Tudomást szerezve arról, hogy közelednek a kozákok, a lengyelek megpróbálták Korszunytól visszavonulni Bohuszlavba. Horohiv Gyibrova településen azonban a kozákok Krivonyisz vezetésével csapdát állítottak. A szekerekkel körülvett lengyel tábor a bohuszlavi úton beleütközött a fatönkökből és árkokból kialakított barikádokba. A kozákok megtámadták a táborot, három helyen áttörték a védelmet. A négyórás súlyos harc a lengyelek vereségével ért véget.

A következő nagy győzelmet a felkelők **1648 szeptemberében Piljavci** település közelében aratták, nem messze Sztarokosztjantintovtól. Ebben a csatában, akárcsak a két előzőben, Bohdan Hmelnickij szövetségesei a krími tatárok voltak. Ebben a győztes csatában a kozákok kezére került több tízezer megrakott málhátszekér, 92 ágyú, és még a lengyel parancsnok által menekülés közben elveszített buzogány is. A piljavci győzelem megnyitotta az utat a nyugat-ukrán területeknek a lengyel megszállás alóli felszabadítása előtt.

Megrendítő volt a lengyel hatalom számára a kozákok gyors győzelme **1652 tavaszán** a Ladizsin közelében található **Batih (Batoh)** falu határában. Itt Hmelnickij hadai megsemmisítették a lengyel sereget. A csatában meghalt 10 ezer lengyel katona és vezetőjük, Marcin Kalinowski hetman is.

A nemzeti-felszabadító háború során aratott győzelmek azt tanúsítják, hogy a kortársak nem véletlenül tartották számon a kozákokat a korabeli Európa legjobb katonái között.

? Keressétek meg és mutassátok meg a térképen a fenti olvasmányban felsorolt csaták helyszíneit.

Vezetésével a lengyel uralom alóli felszabadító háború eredményeképpen létrejött az Ukrán Kozák Állam – a **Zaporizzsjai Had**. Az állam fővárosa **Csahirin** lett, ahol a hetman rezidenciája volt.

Bohdan Hmelnickij kivívta a függetlenséget és kiépítette az Ukrán Államot. Utódai azonban nem tudták meg-

A korszunyi csata. 1648

A szubotovi Szent Illés templom (1653-ban épült). Ebben a faluban volt Bohdan Hmelnickij birtoka, úgy rendelkezett, hogy itt temessék el. A hagyomány szerint a templom a hetman sírhelye.

őrizni az örökségét. Hmelnickij halála után az új államban belharcok törtek ki a hatalom birtoklásáért. Ezt azonnal kihasználták a szomszédok (a Rzeczpospolita, a Moszkvai Állam, az Oszmán Birodalom), akiknek sikerült megosztani és uralmuk alá hajtani a területet. A hetmanok a későbbiekben megpróbálkoztak az államegység helyreállításával, az idegen uralom lerázásával. A legkiemelkedőbbek ezekben a küzdelmekben **Petro Dorosenko** és **Ivan Mazepa** hetmanok voltak. Próbálkozásait azonban nem koronázta siker. A kozák állam az enyészete lett. A kozákok katonai képességeit az Orosz Birodalom szolgálatába állították. **1764-ben** II. Katalin orosz cárnő megszüntette a hetmani hatalmat, **1775-ben** pedig felszámolta a Zaporizzsjai Szicset.

Pilip Orlik hetman nevéhez világtörténelmi jelentőségű esemény kötődik. 1710-ben adta ki *A Zaporizzsjai Hadak jogainak és szabadságjogainak paktumai és alkotmánya* című dokumentumot, amely a világ legelső alkotmánya. Ebben a kozák állam rendszere, a kozákok jogai és kötelezettségei vannak lefektetve.

Kérdések és feladatok

1. Kik a kozákok?
2. Az ukrán területek mely részein alakult ki a kozákság?
3. Kit tekintenek a Zaporizzsjai Szics megalapítójának?
4. Milyen céllal folytattak a kozákok tengeri hadjáratokat?
5. Melyik kozák hetmanok voltak kiemelkedő hadvezérek is?
6. Mikor vette kezdetét az ukrán nép nemzeti-felszabadító háborúja a Rzeczpospolita ellen?
7. Az *időskálán* jelöljétek meg az Ukrán Kozák Állam, a Zaporizzsjai Szics fennállásának időszakát.
8. Milyen történelmi emlékek emlékeztetnek az ukrán történelem kozák időszakára?
9. **Csoportfoglalkozás.** Milyen szerepet töltött be a kozákság Ukrajna történetében?

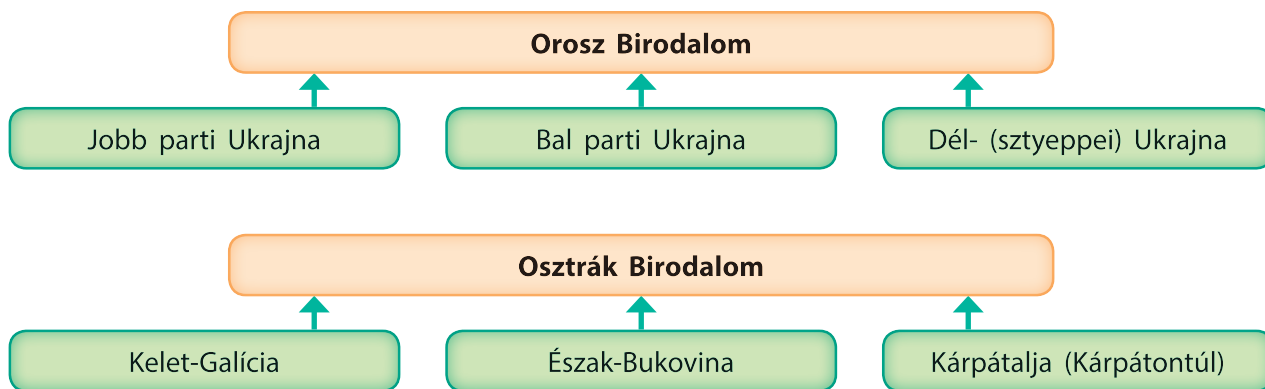
13. Az ukrán területek két birodalom fennhatósága alatt. Ukrán nemzeti újjászületés

MEGTUDHATJÁTOK:

- hogyan éltek az ukránok két birodalom fennhatósága alatt
- milyen okok vezettek a nemzeti újjászületéshez
- hogyan harcoltak az ukránok a birodalmi politika ellen
- milyen szerepet játszott Tarasz Sevcsenko és a többi személyiség a nemzeti-felszabadító mozgalmakban a XIX. században – a XX. század elején

1. Az ukrán nemzeti újjászületés kezdetei. A XVIII. század végén – a XIX. század elején az ukrán területeken két birodalom osztozott – az orosz és az osztrák (később Osztrák–Magyar Monarchia). Az osztrákok elismerték az ukránokat (ruszinokat) önálló nemzetnek, nem tiltották be az anyanyelv használatát, engedélyezték a szokások és hagyományok őrzését. Ugyanakkor az ukránok, akik zömmel faluhelyen éltek, szenvedtek az urak, a hivatalnokok, az uzsorások stb. kizsákmányolásától. Az Orosz Birodalomban az ukránokat *kisoroszoknak* nevezték, és az orosz nép részének tartották. Az ukrán társadalom felső rétegeit hivatalokkal, titulusokkal, hatalmas földbirtokokkal igyekezett megvenni a cári hatalom. Cserébe meg kellett tagadniuk népüket, hagyományukat és még a nevüket is megváltoztatták (például Rozum – Rozumovszkij, Kovaly – Kovaljov stb.). A falusiak és az egyszerű kozákok **jobbágyok** voltak. Meg voltak fosztva személyes szabadságuktól, uraik tulajdonát képezték, akik bármit megtehettek velük (nehéz munkára kényszerítés, verés, eladás, elcserélés stb.).

A két birodalom politikája oda vezetett, hogy az ukránok többsége nem tudott sem olvasni, sem írni és rabszolgamunkát végzett. Az egyszerű nép azonban megőrizte ukrán nyelvűségét és szokásait. Az emberek nem felejtették el a régmúlt idők hőseit, a népi alkotások ébren tartották emlékezetüket.

A jómódú és tanult ukránok nem feledkeztek meg származásukról. Az írók, tanárok, orvosok, papok között számos olyan ember volt, aki számára nem volt közömbös népe sorsa. Úgy vélték, hogy az ukrán függetlenség helyreállítása csak úgy lehetséges, ha tanulmányozzák a múltat, a hagyományokat, a nyelvet, felvilágosító munkát végeznek a nép körében.

Ukrajnában ebben az időszakban megjelentek azok a személyiségek, akik a **nemzeti újjászületés** hosszú és bonyodalmas útját választották. Népdalokat, mondákat, meséket gyűjtöttek, megkíséreltek a nép egyszerű nyelvén írni, ábécéskönyveket, nyelvtankönyveket írtak, elbeszéléseket, színdarabokat, újságcikkeket alkottak. Ez erősebb eszköz volt a fegyvernél, mert megőrizte a néplelket, erősítette az öntudatot és a felszabadulásba vetett hitet.

Az első ukrán író, aki az élő ukrán népnyelvet használta írásaiban, **Ivan Kotljarevszkij** volt. *Aeneis* című költeménye 1798-ban jelent meg és méltó válasz volt mindazok számára, akik úgy vélték, hogy az ukrán nyelv alkalmatlan szépirodalmi alkotások létrehozására. Kotljarevszkij írta az első ukrán színdarabokat is – *Natalka Poltavka* (Poltovai Natália), *Moszkal-csarivnik* (A varázsló katona), melyek hősei egyszerű emberek örömeikkel, félelmeikkel, bánataikkal.

Az ukrán nép nemzeti ébredésének jelképévé vált **Tarasz Sevcsenko** (1814–1861). A zseniális költő és tehetséges festőművész fontos szerepet játszott az ukrán nemzeti öntudatra ébresztésben.

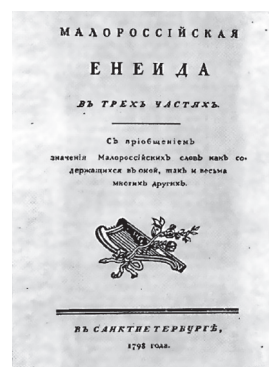
Sevcsenko életútja megtestesíti népének sorsát is. Saját bőrén tapasztalta meg a jobbagysorsot, ezért nagyon mélyen átérezte az egyszerű emberek életét. Legelső gyűjteménye **1840-ben** jelent meg **Kobzos** címmel. Ezzel a gyűjteménnyel Sevcsenko fontos lépést tett az ukrán irodalmi nyelv megteremtésének útján, amely az ukrán nemzet legfontosabb összetartó erejévé vált.

Ezzel egyidejűleg az Osztrák Birodalom területén élő ukránok szintén a nyelvkérdés felé fordultak, célul tűzve ki az anyanyelv megújítását. Ez a feladat elsősorban az ukrán görögkatolikus egyház papjaira várt. Közülük nőtt ki az új értelmiségi réteg is. Legkiemelkedőbb képviselői **Markijan Saskevics**, **Ivan Vahilevics** és **Jakiv Holovackij**. A népük iránti elkötelezettségük alapján ruszin hármaknak (a helyi ukránok hosszú időn keresztül a ruszin népvétet használták) vagy **galíciai ébresztőknek** nevezték őket. A falvakat és a városokat járva lejegyezték számos népdalt, legendát és mondát. Ezeket saját verseikkel kiegészítve 1837-ben almanach formájában jelentették meg *Ruszalka Dnyisztrova* (Dnyeszteri sellő) címmel.

Az újjászületés eszméje évről évre egyre terjedt az ukrán fiatalok körében, akik szervezkedni kezdtek a közös

Ivan Kotljarevszkij

Ivan Kotljarevszkij *Aeneis* című műve. Az 1798-as kiadás címoldala

Ruszalka Dnyisztrova (Dnyeszteri sellő) – a nyugat-ukrán területek első népnyelven íródott nyomtatott műve. Az 1837-es kiadás címoldala

Tarasz Sevcsenko első emlékműve Romni városban (Szumi megye). 1918. október 27.

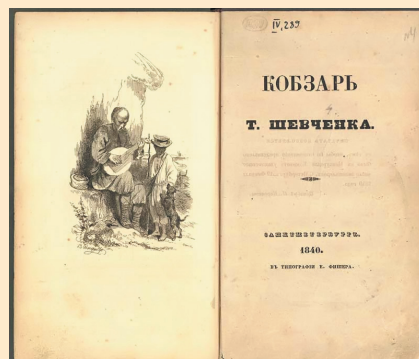
Forradalom — valaminek a gyökeres megváltoztatása; itt: a nép életének, az államrendszer gyökeres megváltoztatása.

A Cirill és Metód Társaság ülése.

? Nézzétek meg a rajtot. Miről beszélgettek, vitatkoztok a Cirill és Metód Társaság tagjai?

Tarasz Sevcsenko.
Önarckép

Tarasz Sevcsenko Kobzosa.
Az 1840-es első kiadás

Tarasz Sevcsenko 1814. március 9-én született Morinci községben Cserkaszi megyében jobbágy családban. Gyermekkorától megtapasztalta a jobbágyélet nehézségeit. Az uraság szolgálatában felkerült Szent-Pétervárra. A tehetséges fiatalembert véletlenül fedezte fel az akkoriban ismert festőművész, Ivan Szosenko, aki több kortárs művész-szel összefogva kivásárolta Sevcsenkót a jobbágyorsból. Az ifjú Tarasz hamarosan a Pétervári Művészeti Akadémia hallgatója lett, amelyet sikeresen elvégzett. Azonban Sevcsenko költőként vált igazán ismertté. Csatlakozott azoknak az ukrán értelmiségieknek a csoportjához, akik a jobbágyság és a cári uralom eltörlésén fáradoztak. Költeményeiben nemcsak leírta a nép szenvedéseit, hanem harcra buzdított. 1847-ben a szabadgondolkodása miatt és mert tagja volt a Cirill és Metód Társaságnak, Sevcsenkót letartóztatták. Ítéletére a cár saját kezűleg írta rá: „Szigorúan megtiltani, hogy írjon és rajzoljon.” Tarasz tíz évet élt száműzetésben. Mindezen idő alatt a nagy költő a cári hadseregben szolgált mint katona. A katonáskodás éveit alásták egészségét. 1861. március 10-én halt meg. A *Végrendelet* című versében foglaltaknak megfelelően Tarasz Sevcsenkót újratemették *édes Ukrajnájában*, a Dnyeper parti Kanyevben (Cserkaszi megye)ю

fellépés érdekében. **1846-ban titkos társaságot** hoztak létre, amelyet Cirillről és Metódról neveztek el, arról a testvérpárról, akik a kereszténységet és az írásbeliséget elterjesztették a szláv népek körében.

A **Cirill és Metód Társaságnak** 12 tagja volt, többek között Vaszil Bilozerszkij poltavai tanító, Mikola Hulak állami hivatalnok, Mikola Kosztomarov történész, Pantelejmon Kulis író, Opanasz Markovics néprajzkutató és mások. A társaság tagjai jól ismerték az egyszerű nép érzé-

seit és szükségleteit, mert maguk is közülük származtak és alaposan ismerték Ukrajna történelmét. Igyekeztek lerakni az ukrán államiság eszméjének alapjait. Gondolataikat olyan művekben fejtették ki, mint *Az ukrán nép hétköznapijai* és *A Cirill és Metód Társaság alapszabálya*. A céljaik eléréséhez vezető utat a nép iskoláztatásának kiterjesztésében látták. A társaság 1847 folyamán tevékenykedett, azonban a hatalom a nyomára akadt és tagjait különböző időtartamú szabadságvesztésre ítélték.

Eközben 1848–1849 folyamán Európában **forradalom** zajlott, amit a **népek tavaszának** neveztek. Európa népei mintha egyszerre ébredtek volna fel, hogy elűzzék a császárokat, királyokat, urakat, kivívják a szabadságot, jobb életet teremtsenek, részt vegyenek az államirányításban, saját államot hozzanak létre. Az európai uralkodók jelentős kedvezményeket tettek népeiknek. Alkotmányokat fogadtak el; összehívták a parlamentet, amelybe minden társadalmi rétegből választottak képviselőket; felszabadították a jobbágyokat stb.

Ebben a forradalmi mozgalomban részt vettek az ukránok is, akik az Osztrák Birodalomban éltek. 1848-ban Lembergben megalakították a **Ruszin Főtanácsot** – azt a szervezetet, amelynek képviselnie és védelmeznie kellett volna a régióban élő ukránokat. A Főtanács tevékenységének köszönhetően Lembergben megnyílt az Ukrán Ház múzeummal, könyvtárral, kulturális-oktatási szervezetek alakultak, amelyek feladata a népoktatás volt, megjelent az első ukrán nyelvű újság **Zorja galicka** (Galíciai hajnal) címmel. A Főtanács követelte, hogy a birodalom ukrán területei – Kelet-Galícia, Észak-Bukovina, Kárpátalja (Kárpátontúl) – egyesüljenek, lerázva a lengyel, a magyar és román urak elnyomó hatalmát.

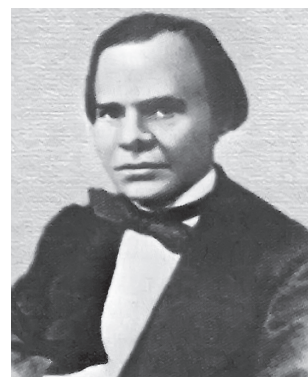
A forradalom éveiben az elsők között vettek részt a választásokon az osztrák parlamentbe. A többségében falusi származású megválasztott ukrán képviselők igazságos törvények elfogadását követelték a földosztásról a nép életkörülményeinek javítása érdekében.

A forradalom azonban vereséget szenvedett. A királyok és a császárok visszaszerezték a hatalmat országaik népei felett, ám némi engedményt mégiscsak sikerült kicsikarni. Az ukránok például felszabadultak a jobbágyság alól és földet is kaptak. A legfontosabb azonban, hogy felébredt bennük a nemzeti egység érzése és tapasztalatokat szereztek a jogokért folytatott harcban.

2. Az ukrán mozgalom megerősödése. 1861-ben az orosz cár parancsára megszüntették a jobbágyságot. A falvak népe végre elnyerte a vágyott szabadságot, földhöz azonban nem jutottak, mert hatalmas váltságot kellett érte fizetni. A cár egyéb reformokat (változásokat) is bevezetett, melyek célja az volt,

Mikola Kosztomarov

Vaszil Bilozerszkij

Opanasz Markovics

Közösség (hromada) — kulturális-oktatási, politikai csoport, amely az ukrán irányvonal képviselőit tömörítette a XIX. század második felében.

Párt — emberek csoportja, akiket a hatalomért folytatott közös küzdelem egyesít.

Volodymyr Antonovics
ukrán nemzeti öltözetben

hogy megszüntessék az Orosz Birodalom elmaradottságát. A reformok előkészítését és bevezetését nagy várakozások kísérték. Az ukrán **értelmiség** képviselői erőik egyesítése érdekében **közösségeket (hromadákat)** kezdtek alakítani. Az első közösséget **1859-ben** Szent-Péterváron, a cári birodalom fővárosában alakították a Cirill és Metód Társaság egykori tagjai. Nem volt lehetőségük arra, hogy szülőföldjükön tevékenykedjenek, de keresték a módját annak, hogy hozzájáruljanak az ukrán mozgalom sikeréhez. Megalapították az *Osznova* (Fundamentum) nevű folyóiratot, amely a birodalomban élő ukránok életéről számolt be, tankönyveket írtak a népnek, tudományos tevékenységet folytattak. Hatásukra hasonló közösségek alakultak Ukrajnában is. A hromada-mozgalom vezetője **Volodymyr Antonovics** történész lett (1834–1908).

A hromadák tevékenysége nyugtalanította a cári hatalmat. **1863-ban** titkos rendelet tiltotta be az ukrán nyelv használatát. A rendelet úgy fogalmazott, hogy *ukrán nyelv nem volt, nincs és nem is lesz*. Azonban minden tiltás ellenére a hromadások minden lehetőséget kihasználtak arra, hogy akár orosz nyelven is, de folytassák az ukrán történelem kutatását és ezzel megőrizzék az ukránok jogát az önálló államiságra. Tevékenységük hatására jelent meg a közösségben gondolkodók új nemzedéke, köztük **Mihajlo Dragomanov, Petro Csubinszkij, Borisz Grincsenko**. Ők voltak azok, akik irányt mutattak az ukránok harcához. Csubinszkij a szerzője a **Nem halt meg még Ukrajna** kezdetű versnek, amely később államunk nemzeti himnusza lett. Az ukrán mozgalom **1876-ban** megakadt. Az orosz cár akkor adta ki az emsi (Bad Ems településről, ahol aláírták) rendeletet, amely betiltotta az ukrán nyelvet. Ám ekkor már semmilyen tiltás vagy üldözés nem tudta megállítani az ukrán nemzeti fejlődést.

A nyugat-ukrán területeken politikai, kulturális, oktatási, tudományos, gazdasági és sportegyesületek, iskolák jöttek létre, melyek együttesen hozzájárultak az ukrán nemzeti lét fejlődéséhez. **1868-ban** jött létre a **Proszvita Társaság**. Legfőbb feladatának tartotta a népművelést, iskolákat, könyvtárakat, olvasóköroket alapított, olcsó könyveket adott ki. **1892-ben** alakult meg a **Tarasz Sevczenko Tudományos Társaság**, amelyik az ukrán tudományos akadémia elődjének tekinthető. 1890-ben jött létre az első ukrán politikai párt – a **Ruszin–Ukrán Radikális Párt**, amelyik zászlajára tűzte a küzdelmet Ukrajna függetlenségéért. Egyik alapítója volt az ukrán mozgalom jelentős személyisége, író, tudós – **Ivan Franko** (1856–1916). Mindezek az események Galíciát, ahogy a kortársak tartották, az **ukrán Piemonttá** változtatták (Piemont –

itáliai állam, amelyik az 1850–1860-as években az olasz egységes állam megteremtésének központja lett.)

A XX. század elején az ukrán politikai pártok megjelentek Dnyeper-menti Ukrajnában is. Az ukrán mozgalom terjedni kezdett az Orosz Birodalom területén is. 1905–1907-ben az Orosz Birodalmat szétzilálta a forradalom, a nép nem akart megbékélni a jogtalansággal és a nyomorúságos életkörülményekkel. Az ukránok is kivették részüket a forradalomból. Noha a cárizmus elfojtotta a forradalmat, a hatalom mégis engedményekre kényszerült. Többek között eltörölték az emsi rendeletet, a parasztoknak nem kellett tovább fizetniük a földmegváltást, megalakult a parlament – az Állami Duma. Ezenkívül a nép tapasztalatot szerzett arról, mivel jár a politikai küzdelem, a falvakban is reformok vették kezdetüket. A cári hatalom lényege azonban változatlan maradt. 1914-ben az orosz kormány megtiltotta Tarasz Sevcsenko születése 100. évfordulójának méltatását.

A nemzeti újjászületési mozgalom legfőbb eredménye az volt, hogy az ukránok tudatosították – szükség van az államiság helyreállítására.

Ivan Franko

Kérdések és feladatok

1. Mely birodalmakhoz tartoztak az ukrán területek a XIX. században?
2. Hogyan viszonyult a hatalom ezekben a birodalmakban az ukránokhoz?
3. Mi a nemzeti újjászületés?
4. Miről vált híressé Ivan Kotljarevszkij? Mely irodalmi alkotások indították el az ukrán nemzeti ébredést a Dnyeper-menti és a nyugat-ukrán területeken?
5. Kik voltak a tagjai a ruszin hármak csoportnak? Mi volt tevékenységük célja?
6. Mikor tevékenykedett a Cirill és Metód Társaság?
7. Milyen eszméket hirdettek a Társaság tagjai?
8. Ki volt Tarasz Sevcsenko? Milyen szerepet játszott Ukrajna történetében?
9. **Csoportfoglalkozás.** Az ukrán nemzeti mozgalom képviselői a birodalmak elleni harcot miért a nyelv, a tudomány, a népoktatás fejlesztésével kezdték?
10. Ki vezette a közösségi (hromada) mozgalmat?
11. Miről szólt az emsi rendelet? Miért tett ilyen drasztikus lépést a cári hatalom?
12. Mikor és ki alapította az első ukrán politikai pártot?
13. Hol voltak kedvezőbbek a feltételek az ukrán nemzeti mozgalom fejlődéséhez – a nyugat-ukrán vagy a Dnyeper-menti területeken? Válaszokat indokoljátok meg.

Ivan Franko kovács családban született a Lemberg megyei Nahujevicsi községben. Jó oktatásban részesült. Még gimnazista korában elkezdett verseket írni. Egyetemi hallgatóként állt be a forradalmárok közé. Már a húszas éveiben a nyugat-ukrán területek egyik legnépszerűbb írója volt. Társadalmi aktivitása miatt összeütközésbe került a hatalommal. Három ízben bebörtönözték. A legnagyobb hírnevet Franko költőként szerezte. Örökségéhez tartozik több száz prózai mű is. A Tarasz Sevcsenko Tudományos Társaságban aktív tevékenységet fejtett ki, több tucat tudományos munka szerzője.

14. Az ukrán forradalom és küzdelem az államiság megőrzéséért (1917–1921)

MEGTUDHATJÁTOK:

- milyen okok vezettek az ukrán forradalomhoz
- milyen hatalmi harcok zajlottak Ukrajnában 1917–1921 között
- miért szenvedtek vereséget az ukránok az államiságért folytatott küzdelemben

1. Az ukrán forradalom kezdete. 1914. augusztus 1-jén Európában kitört a háború, amit Nagy Háborúnak neveztek. Később elnevezték **első világháborúnak** (1914–1918). A világháborúban két európai csoportosulás, az antant-hatalmak és a hármasszövetség álltak egymással szemben. Az antant-országok: Anglia, Franciaország, Oroszország. A hármasszövetség országai: Németország, Ausztria–Magyarország és Olaszország. Mindkét csoportosulásnak területszerző céljai voltak. Az ukrán területekre igényt tartott Oroszország, Ausztria–Magyarország, Németország és Románia.

A világháború kitörése után az ukrán területek háborús tereppé váltak az orosz hadsereg, valamint Ausztria–Magyarország és Németország hadseregei között. Az 1914–1917 között zajló hadműveletek az ukrán nép számára áldozatokkal, rombolással, szenvedéssel és nélkülözéssel jártak.

1917. március 8-án (a régi naptár szerint február 23-án) Péterváron, az Orosz Birodalom fővárosában kirobbant a forradalom. A háború által kétségbeesésbe kergetett, elszegényedett nép fellázadt a hatalom ellen. II. Miklós cár, miután nem voltak eszközei a forradalom elfojtására, **1917. március 15-én** (2-án) lemondott a trónról.

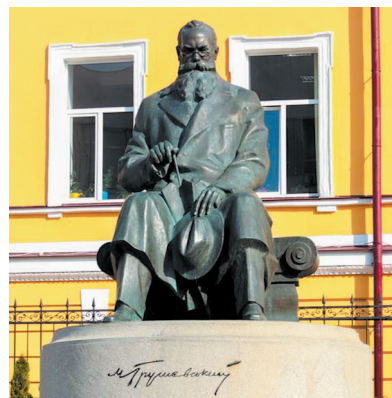
A cárizmus megdöntésével napirendre került a birodalom további sorsának és a hatalomnak a kérdése. A társadalom szétforgácsolódott különböző, gyakran egymással szemben álló nézeteket valló csoportokra. Az orosz társadalom egy része hitet tett a magántulajdon, a termelés szabadsága, a demokrácia, vagyis azon értékek mellett, amelyek az európai civilizáció nyugszik. Ezeket támogatta az újonnan alakult ideiglenes kormány. Ennek megvalósításához győztesként kellett volna kikerülni az első világháborúból, majd pedig megvalósítani a reformokat.

Azonban a parasztok és a munkások zöme, akik munkás- és katonatanácsokba tömörültek, nem támogatta ezeket az eszméket. Azt állították, hogy ezek az intézkedések nem lennének elegendőek, a lakosság nagy többségének kell méltó életkörülményeket biztosítani. Ehhez be kell fejezni a háborút, a parasztokat földhöz juttatni, segíteni a szegényeket, biztosítani a polgároknak a jogokat és szabadságjogokat.

1918. február 1-ig az egykori Orosz Birodalom területén a Julianus-naptárt használták, Európa országai pedig a Gergely-naptárt. 1917-ben a két naptár közötti különbség 13 nap volt.

Ukrán szics lövészek – az egyetlen ukrán nemzeti katonai alakulat az osztrák-magyar hadseregben, amelyet önkéntesekből hoztak létre az első világháború idején. Később ebből nőtt ki az ukrán hadsereg.

Mihajlo Hruszevszkij emlékműve

A bolsevik párt a magántulajdon teljes megsemmisítésére szólított fel, egyenlőséget és igazságosságot hirdetett, azaz a kommunista társadalmat tűzte ki célul. A különböző politikai nézetek képviselőinek szembenállása éles hatalmi harcokhoz vezetett.

A forradalom vihara elérte Ukrajnát is. Az ukránok számára ilyen körülmények között az ukrán területek további sorsa volt a legfőbb kérdés. Jogaik megvédéséhez szükségük volt hatalmi centrumra. Ilyen hatalmi centrum lett az **Ukrán Központi Tanács**. A Tanács elnökévé az ukrán mozgalom legtekintélyesebb tagját, **Mihajlo Hruszevszkij** történészt választották meg. A Tanács vezető testülete megválasztásának és megalapításának napját **1917. március 20. (7.)** tekintik. A Tanács nagyon gyorsan meghirdette programját, miszerint Ukrajna számára autonómiát akar a föderatív és demokratikus rendszerű Oroszország keretei között, amely törekvés a lakosság körében is támogatásra talált.

A nép támogatása által lelkesülten, a Tanács vezetői tárgyalásokat kezdeményeztek Oroszország ideiglenes kormányával. Az ideiglenes kormány azonban elutasította a tárgyalá-

Az Ukrán Népköztársaság megalapításának hívei tüntetnek Kijevben 1917-ben (1)

Az ukrán forradalom kezdete (2)

Volodimir Vinnicsenko

A kruti hősök emlékműve
(Csernyihiv megye)

A kruti csata. Képeslap 1918-ból

sokat. Ekkor a Tanács radikális lépésre szánta el magát. 1917. június 7-én kihirdette az **I. Univerzálét** – a néphez intézett törvény-felhívást. Az univerzálé kimondta, hogy az ukránok önállóan akarják *alakítani az életüket*. Hamarosan létrejött a **Főtítkárság** – az ukrán kormány. A kormány élén **Volodimir Vinnicsenko** író állt.

A Tanácsnak bizonyítania kellett a nép előtt, hogy képes a kormányzásra és a gyakorlati problémák megoldására. Ám kiderült, hogy az ukrán vezetők még nem készek a feladatra. Az életszínvonal gyorsan zuhant, s ugyanilyen gyorsasággal vesztette el a kormány a nép bizalmát.

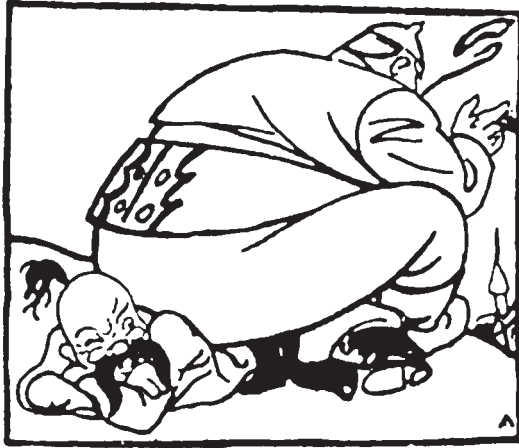
Ezzel egyidejűleg a forradalom által feldúlt Oroszország már nem térhetett vissza a korábbi kerékvágásba. 1917 november elején (október végén) a bolsevikok felláztak az ideiglenes kormány ellen és megdöntötték a hatalmát. Ukrajnában is megpróbálták megszerezni a hatalmat. Azonban 1917. november 22-én (7-én) a Tanács kiadta a **III. Univerzálét**, amely kikiáltotta az **Ukrán Népköztársaság** megalakítását. Az univerzálé reformokat is előírta, amelyeknek az volt a célja, hogy javítsák az ukránok életkörülményeit.

2. Küzdelem az ukrán államiság megőrzéséért és annak veresége. Az ukrán államnak azonnal súlyos harcokat kellett vívnia fennmaradása érdekében. Megvalósíthatatlanok voltak azok a tervek, miszerint békésen együtt fog működni a többi országgal. Oroszországban a hatalomra került bolsevikok az egész világot uralni akarták. Ehhez szükségük volt Ukrajna forrásaira is. 1917 decemberében kihirdették a tanácshatalmat Ukrajnában és háborút indítottak az ukrán területek ellen. Ukrajna nem állt készen erre a háborúra. Az Ukrán Központi Tanács kevés figyelmet fordított a hadsereg szervezésére, a bolsevikok pedig megindultak Kijev felé. A kis létszámú ukrán hadsereg nem tudta feltartóztatni a hatalmas nyomást. Olyan

А. Кашко: Бій під Крутами 1918

Németország megsegíti Ukrajnát. Karikatúra

Pavlo Szkoropadszkij hetman

helyzet alakult ki, amikor nem volt kinek a fővárost védenie. Ekkor a nemzeti öntudattal rendelkező kijevi fiatalok, elsősorban az egyetemisták és az iskolások, a város védelmére keltek. Ám a sürgősséggel összeállított és gyengén képzett alakulatok az egyenlőtlen harcban, melyre **Krut** állomásnál került sor, vereséget szenvedtek. Azokat, akik fogságba kerültek, agyonlőtték. Ezeknek a fiataloknak az önfeláldozása példaként szolgált az utánuk következő nemzedékeknek az Ukrajna függetlenségéért folytatott harcokban.

A háború megsemmisítette Ukrajna és a bolsevik Oroszország békés egymás mellett éléséhez fűzött reményeket. **1918. január 25-én** éjjel az Ukrán Központi Tanács kiadta a **IV. Univerzálét**, amellyel kikiáltotta **Ukrajna függetlenségét**.

Közben tovább folyt a háború. A bolsevik katonaság bevonult Kijevbe. A Tanács tisztában volt vele, hogy saját erőből nem győzheti le a bolsevik agressziót. Ezért segítségért fordult Németországhoz és Ausztria–Magyarországhoz. Mindkét ország megígérte a segítséget az ukrán élelmiszerért és nyersanyagért cserébe.

Az egyezmény megkötése után Németország és Ausztria–Magyarország 500 ezres hadserege elindult Ukrajna területére. A bolsevikok nem tudtak feltartóztatni ekkora erőt és gyorsan visszavonultak. A hatalom ismét az Ukrán Nemzeti Tanács kezébe került. Azonban az ukránok szövetségesei rögtön kinyilvánították valódi szándékukat. A bolsevikok kiűzése után a német katonaság megszállóként kezdett viselkedni. Önkényesen elkobozták a lakosságtól az élelmiszert, fosztogattak, visszahozták a cári idején működő szabályokat.

1918. április 29-én a német katonaság támogatásával Kijevben fordulat következett be. Az Ukrán Központi Tanácsot széteszlatták, Ukrajna élére **Pavlo Szkoropadszkij** hetman került, Ivan Szkoropadszkij egykori hetman leszármazottja.

A IV. Univerzálé szövege

Szimon Petljura

Jevhen Petrusевич, a Nyugat-Ukrán Népköztársaság elnöke

Ukrán Galíciai Hadsereg — a Nyugat-Ukrán Népköztársaság hadseregének elnevezése, amely fegyveres harcot folytatott Ukrajna függetlenségéért 1918–1921-ben.

A hetmannak csak a kulturális és az oktatási ügyekben volt szabad keze. Elnöksége idején két egyetem, számos ukrán iskola nyílt, megalapították az Ukrán Tudományos Akadémiát, megszervezték a Nemzeti Könyvtárat, levéltárak, művészeti galériák, történelmi múzeumok, színházak stb. nyíltak.

Mindezen sikerek ellenére a társadalomban egyre nőtt az elégedetlenség a hetmani hatalommal szemben. Az ukrán politikusok nem tudták megbocsátani a hetmannak, hogy erőszakkal távolította el őket a hatalomból, a parasztok elégedetlenek voltak, mert visszatértek a földesurak, a munkások meg amiatt, hogy megnyirbálták a forradalom idején szerzett jogaikat. Amíg a németek az országban voltak, a hetman hatalma erős katonai támogatásban részesült. Amikor azonban kiderült, hogy Németország vereséget szenvedett az első világháborúban, nyilvánvalóvá vált, hogy Szkoropadzkij nem sokáig maradhat hatalmon. A hetman ellen lázadást szerveztek az új irányító szerv, a Direktórium vezetésével. A **Direktóriumnak** öt tagja volt, akik közül **Volodimir Vinnicsenko** és **Szimon Petljura** kiemelkedett.

A felkelésnek a hetman azon rendelete adott lendületet, amelyben lemondott Ukrajna függetlenségéről és egy nem bolsevik típusú Oroszországgal való egyesülést helyezett kilátásba. A felkelők legyőzték a hetman hadseregét. 1918. december 14-én a Direktórium hadserege bevonult Kijevbe. Szkoropadzkij lemondott és külföldre távozott. A Direktórium kihirdette az Ukrán Népköztársaság visszaállítását.

Ezzel egyidejűleg 1918 októberében–novemberében fontos változások mentek végbe a nyugat-ukrán területeken. Ausztria–Magyarország vereséget szenvedett az első világháborúban, és a birodalom népei éltek a lehetőséggel, hogy az önálló államiság útjára lépjenek. **1918. november 1-jén** az osztrák hadsereg ukrán egységei elfoglalták Lemberget és Kelet-Galícia nagyobb részét. Ez az esemény a **novemberi áttörés** elnevezést kapta. Ezen a területen kiáltották ki a **Nyugat-Ukrán Népköztársaságot**, elnökévé pedig **Jevhen Petrusевичet** választották meg. Amíg az ukránok törekvése az önálló államiság megteremtésére ellenállásba ütközött. A lengyelek, akik szintén helyreállították államiságukat, bejelentették igényüket Galíciára. Kitört az ukrán–lengyel háború (1918–1919). A népköztársaság katonasága, az Ukrán Galíciai Hadsereg ádáz harcokat vívott a hazáért. A két ukrán állam – az Ukrán Népköztársaság és a Nyugat-Ukrán Népköztársaság döntött az egyesülésről. Erre **1919. január 22-én** került sor. Ezen a napon Kijevben a Szófia téren **kiáltották az egyesülést**. Ez a nap úgy került be az ukrán államiság történetébe, mint **Ukrajna Egységének Napja**.

Az Ukrán Népköztársaság és a Nyugat-Ukrán Népköztársaság egyesítette erejét a közös ellenséggel szemben.

Az ellenséggel körülvett Ukrajna. 1919-es képeslap

Az ukrán katonaság a leMBERGI Piac téren 1918. november 1-jén

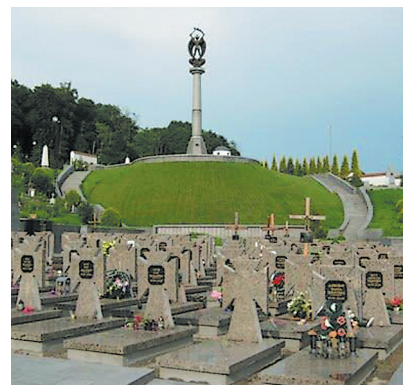
Északról és keletről ismét megindultak a bolsevikok Ukrajna ellen. Délről az orosz fehérgárdisták lendültek támadásba az antant támogatásával. A fehérgárdisták a bolsevikok ellen harcoltak és az Orosz Birodalmat szerették volna újjáéleszteni. Nyugat felől Lengyelország, Románia és Csehszlovákia fenyegette Ukrajnát.

A hősies erőfeszítések ellenére az ukránok nem tudták megvédeni államuk függetlenségét. Ukrajna területét felosztotta egymás között Szovjet-Oroszország, Lengyelország, Románia és Csehszlovákia. A legtöbb ukrán terület a bolsevikok uralma alá került. A bolsevikok létrehozták az Oroszországtól függő **Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaságot (USZSZK)**. Ukrajnában 70 évig kommunista rezsim volt.

Kérdések és feladatok

1. Mikor kezdődött az első világháború? Mely államok hadseregeiben harcoltak az ukránok?
2. Ki vezette az Ukrán Központi Tanácsot?
3. Miről szólt az Ukrán Központi Tanács I. Univerzáléja?
4. Hogy nevezték az első ukrán kormányt? Ki volt a vezetője?
5. Milyen eseményt méltatnak az Egység Napján?
6. Milyen kapcsolat állt fenn az első világháború és az ukrán forradalom között?
7. Milyen események vezettek az Ukrán Népköztársaság függetlenségének kikiáltásához?
8. Miért szenvedtek vereséget az ukránok a felszabadító harcok során?
9. A felszabadító harcok évei alatt kik ellen kellett harcolniuk az ukránoknak?
10. **Csoportfoglalkozás.** Miért volt szükség arra, hogy az újonnan alakult ukrán államot azonnal fegyverrel védjék?

Az Ukrán Galíciai Hadsereg katonáinak emlékműve (a licsakivi temető Lembergben)

15. A bolsevikok ukrajnai politikája. Az 1932–1933-as Nagy Éhínség (Holodomor)

MEGTUDHATJÁTOK:

- milyen politikát folytattak a bolsevikok Ukrajnában
- mi okozta a Nagy Éhínséget – az ukrán nép elleni genocídiumot

1. A bolsevikok hatalmának megszilárdulása Ukrajnában. Az 1920-as évek elejére az orosz bolsevikok fegyveres harcaikban győzelmet arattak az egykori Orosz Birodalom teljes területén. A hosszú háborúzás, valamint a kitűzött cél, hogy erőszak árán azonnal felépüljön a kommunizmus – az általános jólét és egyenlőség társadalma – teljesen kimerítette az országot. Ám az új, megelégedett élet helyett az emberek nyomorúságot és a hatalom önkényét kapták a nyakukba.

A lakosság elégedetlensége kisebb és nagyobb lázadásokban mutatkozott meg. 1921–1923 között a szárazság éhínséghez vezetett. A hatalom megtartása érdekében a bolsevikok 1921-ben irányt vettek az **új gazdaságpolitika** felé. Ennek része volt a magántulajdon részbeni felélesztése, a saját megtermelt áruval való szabad kereskedés. Különösen pozitív hatással volt ez az ukrán parasztok életére, akik munkájukkal biztosítani tudták maguk számára a jólétet. Rövid idő alatt az 5 millió háztáji gazdaságból 500 ezer módos gazda lett. A többség, ahogy akkor mondták, középparaszti sorba emelkedett, képes volt a maga számára biztosítani a méltó életet és fizetni az államnak az adót.

A változások érintették a városokat is, ahol a magánvállalkozások megjelenésével (az új gazdaságpolitika orosz betűszóval: nep és az angol man = férfi összetételből: **nepman**) sikerült felszámolni az áru- és élelmiszerhiányt. A jólét viszszerzésével és a háború emlékezetének elhalványodásával az

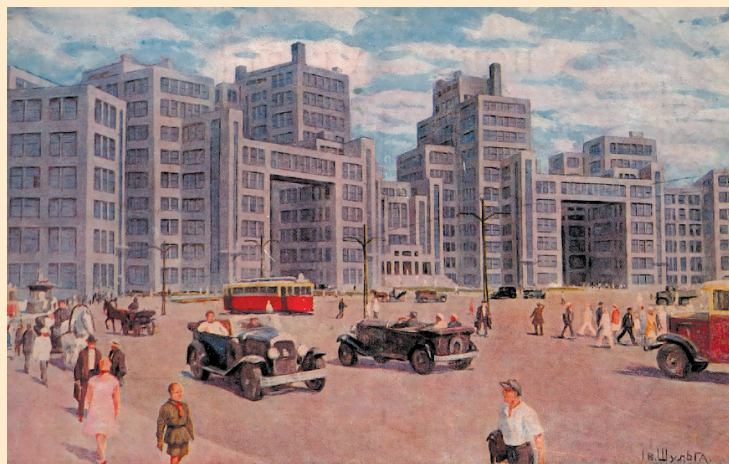
Az új szovjet boltos. 1920-as évek

ukrán parasztek és városlakók kezdtek pozitívabban viszonyulni a bolsevik hatalomhoz, melyet korábban ellenségesen vagy gyanakodva kezeltek. Ezenkívül a bolsevikok tisztában voltak azzal, hogy a nép megszállóknak tartja őket. Hatalmuk megszilárdítása érdekében, és hogy az emberek sajátjuknak érezzék, lépéseket tettek az **ukránosítás** érdekében. Bevezették az ukrán nyelv használatát az állami intézményekben, az iskolákban, a munkahelyeken, a sajtóban stb. Az ukránok pozíciókat kaptak a hatalom különböző szintjein, noha a legmagasabb szintekig nem jutottak el. Ezenkívül intézkedéseket fogadtak az írástudatlanság felszámolása érdekében a lakosság körében. Biztosították a feltételeket az ukrán kultúra fejlődéséhez.

Miután megnyerték a lakosság egy részének bizalmát, a bolsevikok nem tettek le arról, hogy végrehajtsák az átalakításokat a kommunista társadalom megvalósítása érdekében. Az első lépés a hatalom megszilárdítása volt. 1922-ben, hogy Ukrajnát és más országokat egyszer s mindkorra Oroszországhoz kössék, kikiáltották a **Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének (SZSZKSZ)** a megalakulását. A tömegtájékoztató eszközökön és az oktatáson keresztül igyekeztek beoltani az embereket a kommunista eszmékkel. A hatalom fokozatosan átment egyetlen ember – **Joszif Sztálin** kezébe. Mindenkit, aki nem volt megelégedve a politikájával, a *nép ellenségének* nyilvánították és megtorlás várt rá.

Az 1920-as évek végén Sztálin elhatározta, hogy eljött az ideje újabb lendületet venni a kommunizmus építésében. Ehhez modernizálni kellett az ipart és a mezőgazdaságot, megvalósítani az **iparosítást**. Mindezekre ötéves terv keretében kellett sort keríteni. Ez idő alatt 400 gyárat, villanyerőműveket terveztek megépíteni, közte 14 óriásvállalatot, a legnagyobbakat Európában, sőt, az egész világon.

Iparosítás — nehézipari ágazatok létrehozása: kohászat, gépgyártás stb.

Harkiv városközpontja. 1934-ig ez volt az USZSZK fővárosa. A központi épület az Állami Ipari Kombináté, amelyet 1928-ban emeltek, s amely akkoriban Európa legmagasabb vasbeton építménye volt

A Dnyeperi Vízerőmű (Dnyipro-HESZ) látképe. Az építkezést 1932-ben fejezték be. Ez volt Európa legnagyobb vízerőműve

Plakát az első öt éves terv időszakából, amely önfeláldozó munkáról szól fel

Kolhoz — kollektív gazdaság, amelyben egyesítették több tucat vagy több száz parasztgazdaság földjét és mezőgazdasági eszközeit a közös gazdálkodás érdekében.

2. Az 1932–1933-as Nagy Éhínség (Holodomor). Repressziók. A propaganda és a fényes jövőbe vetett hit által inspirálva, a lakosság eleinte lelkesen vett részt az átalakításokban. Ám hamarosan kiderült, hogy a grandiózus elképzelésekhez szakképzett munkaerőre, mérnökökre, korszerű gépekre, pénzre van szükség. Mindez azonban hiányzott. Ezért a sztálini vezetés hozzáátott a magántulajdon felszámolásához. Minden gyár, üzlet, műhely, élelmezési egység állami tulajdonba került. A munkásokat kényszerítették, hogy többet dolgozzanak kevesebb fizetségért. A falusiaknak nyomott áron kellett eladniuk a gabonát az államnak. Annak érdekében, hogy végképp letörjék a falusiak ellenállását, a sztálini vezetés **kolhozokba** terelte az embereket.

Az emberek azonban nem akarták önként igába hajtani a fejüket. Annak érdekében, hogy ne kelljen beadni a kolhozba, elkezdtek levágni a jószágot (a lábas jószág 50%-a vágóhidra került), megsemmisítették a mezőgazdasági eszközöket. Különösen erősen lázadoztak a kolhoz ellen az ukrán parasztok. Ukrajna-szerte voltak tiltakozó megmozdulások. Az elégedetlenek újra elkezdték hangoztatni a független Ukrajnára vonatkozó jelszavakat. A sztálini vezetést feldühítette a tudat, hogy elveszíthetik Ukrajnát, s ezért elhatározta az ukránok megrendszabályozását egyszer s mindenkorra. A lázadások leverése érdekében bevetették a hadsereget. A módos parasztoakat és azokat, akik nem akartak belépni a kolhozba, kuláknak nyilvánították, olyan ellenségnek, akit meg kell semmisíteni.

Megkezdődött a tömeges **kuláktalanítás**: az emberektől elvették a tulajdonukat, őket pedig Szibériába száműzték. Több mint másfél millió embert kuláktalanítottak. Így sikerült a parasztoakat erőszakkal betereni a kolhozokba. A kolhozokban azonban nem tudták megtermelni a szükséges

A *Bikivnyai sírok* emlékkomplexum. A bikivnyai erdőben található Ukrajna legnagyobb olyan temetője, ahol a repressziók áldozatainak maradványai vannak elhantolva. Itt közel 100 ezer embert lőttek agyon.

mennyiségű gabonát. A termés mennyisége egyre csökkent, Sztálin egyre több gabonát követelt a hadseregnek és az egyre növekvő városi lakosságnak. Ráadásul a gabonát el lehetett adni külföldön, és ebből a pénzből beszerezni azokat a munkaadókat és berendezéseket, amelyekre az iparosításhoz volt szükség. A hatalom elkezdte átkutatni az emberek otthonait, azonban így sem sikerült begyűjteni a kellő mennyiségű gabonát. A falvakban éhínség tört ki. 1932-ben a termőföldeknek csak a felét vetették be, emiatt nem volt elegendő termés (kétharmadával kevesebb, mint az előző években).

Sztálin azonban ennyivel nem elégedett meg és a represszió eszközét is bevetette. **1932. augusztus 7-én** a szovjet kormány elfogadta **Az állami vállalatok, kolhozok és szövetkezetek tulajdonának védelméről és a társadalmi (szocialista) tulajdon megszilárdításáról** szóló határozatot. Ennek értelmében a kolhoz tulajdonának eltulajdonítása egyenlővé vált az állami tulajdon eltulajdonításával és agyonlövéssel járt, *enyhítő körülmények* fennállása esetén pedig minimum tíz évi börtönbüntetéssel. A nép körében ezt a rendeletet **az öt kalász törvényének** nevezték. Ezenkívül Ukrajnába küldték Sztálin külön-megbízottait, akiknek biztosítani kellett a szükséges mennyiségű gabona kisajátítását. Elvitték azt a gabonát is, amit el kellett volna vetni a következő évi terméshez.

A teljes gabonataralék elszállítása mérhetetlen éhínséghez vezetett. Az ukránokra azonban egyéb megpróbáltatás is várt. Az engedetlenség megtorlására az ukrán falvakban nemcsak a gabonát, hanem minden élelmiszert összeszedtek. Falvak és egész járások kerültek fel az úgynevezett **fekete táblára**. Ez azt jelentette, hogy ezeken a helyeken tilos volt kereskedni bármiféle élelmiszerral. Ezenkívül a falusiakat nem engedték be a városokba, ahol volt élelmiszer, valamint a Szovjetunió más köztársaságaiba sem

A *Szandarmoh* temetői komplexum (Oroszország). 1937-ben négy nap alatt 1111 ukránt lőttek itt agyon (írókat, festőket, zenészeket, más értelmiségieket).

Represszió — emberek nagy számú csoportjainak letartóztatása, kivégzése és áttelepítése az állami erőszakszervezetek által.

Az 1932–1933-as Nagy Éhínség (Holodomor) — az ukrán nép ellen elkövetett genocídium, a tömegek mesterséges éheztetése, melyet a Szovjetunió bolsevik pártja és kormánya szervezett. A Nagy Éhínség több millió falusi áldozatot követelt az Ukrán SZSZK területén, valamint Kubányban, mely vidék lakosságának zöme szintén ukrán volt. A szovjet vezetésnek ez tudatos lépése volt az ukrán nemzeti-felszabadító mozgalom elfojtása és az ukrán parasztság egy részének fizikai megsemmisítése érdekében. A szovjet hatalom a kényszerű éhhalált évtizedekig eltitkolta.

Minden évben november negyedik szombatján a Holodomor áldozatainak és a politikai megtorlások áldozatainak emléknapiját méltatjuk..

mehettek. Az ukrán falvak lakóinak gyakorlatilag nem maradt esélye a túlélésre. Teljes falvak haltak ki. A hatalom így akarta engedelmességre tanítani az embereket, hogy lázongás nélkül dolgozzanak a kolhozokban. Azonban a kolhoz a Szovjetunió fennállása alatt nem volt képes hatékony mezőgazdasági termelési üzemmé válni. A Szovjetunió rákényszerült, hogy külföldről vásároljon gabonát.

A sztálini rezsim igyekezett eltitkolni az elkövetett bűncselekményt. A hadsereg segítségével megakadályozták, hogy az éhező falusiak a városokba menjenek és azt, hogy elhagyják Ukrajna területét. Miközben Ukrajnában milliók haltak meg, a Szovjetunió azt hirdette a világban, hogy sikeresen építi azt a társadalmat, ahol ismeretlen fogalom az éhezés. A Szovjetunió fennállása alatt tilos volt beszélni a Nagy Éhínségről.

Az **1932–1933-ban** Ukrajnában a központi hatalom által szervezett Nagy Éhínséget **Holodomornak** nevezzük. A tudósok számításai szerint több mint 4 millió ember esett áldozatul.

2006-ban Ukrajna Legfelső Tanácsa a Holodomort **az ukrán nép ellen elkövetett genocídiumnak**, a kommunista rezsim büntettének ismerte el. A világ több tucat országa támogatta ezt a határozatot.

Azonban nemcsak a falusiak szenvedtek a hatalom önkényétől. Az 1930-as években elpusztították a nemzeti érzelmű ukrán értelmiséget is. A repressziók nem kerülték el azokat sem, akiket a kommunista hatalom a támaszainak tartott – a munkásokat, sőt, azokat sem, akik odaadóan kiszolgálták a hatalmat. Sztálin igyekezett megszabadulni mindazoktól, akik később tanúsíthatnák volna az általa elkövetett bűntetteket.

? Nézzétek meg a fotókat. Mondjátok el, milyen további sors várt a *kulákok* családjára

Falusi udvarban elrejtett gabona után kutatnak

A kuláktalanított falusi családot kiűzik a saját otthonából

- **Olvassátok el a forrásokat az ukrainai Holodomorról és válaszoljátok meg a feltett kérdéseket.**

Kolicsivka és Janivka (Ivanyivka) falu milíciájának beszámolójából

...A kolhozmezőn találtunk mintegy 12 négyzetméternyi területet, ahol levágták a búzát... Kiderítettük, hogy a kalászkat a 14 éves Kovalenko Nagyija Mikolajivna kolhoztag, szegényparaszt vágta le. A házkutatás során találtunk nála 15 font [kicsit több mint 6 kg] búzkalászt (megállapítást nyert, hogy Kovalenko kolhoztag nem jár dolgozni, családja tagjai felpuffadtak az éhségtől... A nyomozati anyagokat átadtuk a milíciának, hogy felelősségre vonják a törvénysértőt)...

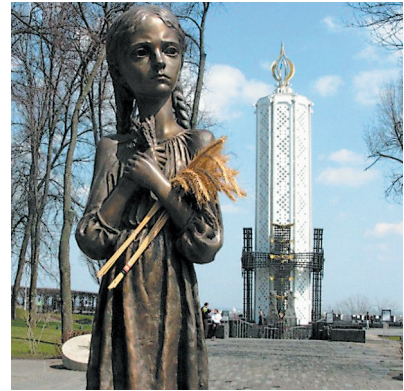
... Sztruk szegényparaszt kolhoztag a kolhozban levágott néhány kalász rozst. Ugyanígy Androszenko Okszinyija szegényparaszt kolhoztag közel öt fontnyi árpát. Őket is felelősségre vontuk...

- ?
- 1) Miért vonták felelősségre a fenti jelentésben említett embereket?
  - 2) Mi készítette a kolhoztagokat ezekre a cselekményekre?

Gareth Johnson brit újságíró, az ukrainai éhínség szemtanújának leveléből

1933. március 29-én Gareth Johnson brit újságíró Berlinben sajtókonferenciát hívott össze, amelyben először beszélt nyilvánosan az Ukrajnában pusztító mérhetetlen éhínségről. „Mindenki éhezik. Milliók pusztulnak bele. Napokig jártam Ukrajnát, sehol nem volt kenyér, a gyermekeknek fájt a hasa, a lovak és a tehének elpusztultak, az emberek is sorra haltak meg az éhezés következtében. A terror elképzelhetetlen méreteket öltött” – írta szüleinek rögtön azután, hogy kiutasították a Szovjetunióból.

- ?
- 1) Az újságíró szerint mi volt az oka az éhínségnek?
  - 2) Mit tapasztalt az újságíró, milyen méreteket öltött az éhínség?

Az Ukrainai Holodomor Áldozatainak Nemzeti Emlékmúzeuma Kijevben

- ?
- Nézzétek meg a fényképet. Véleményetek szerint az emlékmű alkotója miért használta a képen látható szimbólumokat a Holodomor ábrázolására?

Kérdések és feladatok

1. Milyen módszerekkel igyekeztek a bolsevikok megszilárdítani hatalmukat Ukrajnában az 1920-as években?
2. Hogyan hatott Ukrajna fejlődésére az új gazdaságpolitika, valamint az ukránosítás politikája?
3. Mikor és milyen céllal hozták létre a Szovjetuniót?
4. Miért alakítottak a Szovjetunióban kolhozokat?
5. Mi a kuláktalanítás?
6. Miben különbözik az éhínség és a Holodomor?
7. Miért nevezik a Holodomort az ukrán nép ellen elkövetett genocídiumnak?
8. Melyek azok az emlékhelyek, amelyek Sztálin és elvtársai bűntetteire emlékeztetnek?

16. Ukrajna a második világháború éveiben

MEGTUDHATJÁTOK:

- milyen tragédiát szenvedett el Ukrajna a második világháború éveiben
- melyek voltak a háború fő eseményei az ukrán területeken
- megismerhetitek a náci megszálló rezsim sajátosságait és az ellenállási mozgalmat
- milyen következményekkel járt a háború Ukrajna számára

1. Ukrajna a második világháború küszöbén. Az első világháború után a győztesek békerendszert alakítottak ki, amely azonban nem volt igazságos. Számos néppel, közte a németekkel, a magyarokkal, az ukránokkal és másokkal megalázó békét kötöttek. Az ukránok például nem nyerték el a függetlenséget, amelyet a *békecsinálók* megígértek minden elnyomott népnek. Az igazságtalanság elkeseredéshez és felháborodáshoz vezetett. A lakosság hangulatát kihasználták a politikusok, akik képesek voltak a sértett népeket a boldog jövő ígéretével a maguk oldalára állítani. Miközben az igazságtalanság elleni küzdelemre szólítottak fel, valójában egészen más célokat követtek.

A politikusok elsősorban a világ újrafelosztására törekedtek, kiváltságos helyzetet akartak teremteni a maguk országa számára, a világhatalmat a célok közé emelték. Az új háború kirobbantója **Adolf Hitler** volt. 1933-ban Németországban magához ragadta a hatalmat, és *Führernek* – a német nép vezetőjének kiáltotta ki magát. Hitler azt ígérte, hogy a nép jólétben fog élni, az ország pedig a világ ura lesz. Az ehhez vezető út a háború volt.

A Szovjetunió és Németország képviselői aláírják az Európa felosztásáról szóló egyezményt – a Molotov–Ribbentrop paktumot. 1939. augusztus 23.

Világuralmi törekvései megvalósítása érdekében Hitler igyekezett megosztani az országokat, hogy utána egyenként legyőzze őket. Egy ideig ezt a tervet sikeresen tudta megvalósítani. Egyetlen puskalövés nélkül foglalta el Ausztriát és darabolta fel Csehszlovákiát. A további hódításokat azonban erős ellenállás lehetősége fenyegette. Ebben a helyzetben Hitler és Sztálin, a két világuralomra törekvő diktátor, 1939. augusztus 23-án kölcsönös megnemtámadási egyezményt kötött titkos záradékkal, amely Európa egymás közti felosztásáról szólt. Ily módon Hitler lehetőséget kapott arra, hogy folytassa hódító politikáját.

Az egyezmény a nyugat-ukrán területekre is vonatkozott, amelyek Lengyelország és Románia fennhatósága alatt álltak. Ezeket a területeket megkapta a Szovjetunió.

1939. szeptember 1-jén Németország megtámadta Lengyelországot. Ezzel kezdetét vette a **második világ-**

Kárpáti Ukrajna 1939-ben

Csehszlovákia feldarabolásában Németország szövetségese Magyarország és Lengyelország volt, Hitler odaígérte nekik a csehszlovák területek egy-egy szeletét. Többek között Magyarország kapta meg Kárpátalját. A magyar hadsereg a terület elfoglalásakor az ukránok fegyveres ellenállásába ütközött, akik nem akarták új igába hajtani a fejüket. Csehszlovákia hanyatlása lehetővé tette a kárpátaljai ukránok számára, hogy az önálló állameszmét felélesszék, bár az ukrán területeknek csak egy apró szegletében. 1939. március 15-én kikiáltották Kárpáti Ukrajna függetlenségét Huzt fővárossal. Elnökké **Avgusztin Volosint** választották meg. A frissen kikiáltott állam rögtön szembetalálta magát Magyarországgal. Kárpáti Ukrajna katonasága, melyet **Kárpáti Szicsnek** neveztek, felvette az egyenlőtlen harcot a magyar hadsereggel. A legádázabb összecsapásra a Huzt melletti Vörös mezőn került sor, ahol a szicsnek több napon keresztül képesek voltak feltartani a magyar támadást. Bár az államkísérlet elbukott, az ukránok ismét bebizonyították, hogy készek harcolni országukért.

Avgusztin Volosin kihirdeti Kárpáti Ukrajna függetlenségét 1939. március 15-én

Emlékhely a Vörös mezőn (Kárpátalja)

Német katonaság Zsitomirban. 1943

Az Ukrán Állam függetlenségi nyilatkozata a Szamosztijna Ukrajina (Független Ukrajna) című újságban

háború. A világ számos országa kapcsolódott be az újabb világháborúba. A háború hat évig tartott, és több mint 50 millió ember életét követelte.

A titkos záradék értelmében 1939. szeptember 17-én a Vörös Hadsereg megtámadta Lengyelországot, miközben azt hangoztatta, hogy *felszabadítja* az ukránokat és a bellaruszokat az idegen megszállás alól. Nyugat-Ukrajna lakosságának zöme kezdetben pozitívan viszonyult a Vörös Hadsereg bevonulásához. A lembergi népgyűlés támogatta Nyugat-Ukrajna csatlakozását a Szovjetunióhoz, azon belül az Ukrán SZSZK-hoz. Így már szinte az összes ukrán terület Sztálin hatalma alatt volt. Ám az ukrán területek egyesítése nem hozta meg Ukrajnának a várt szabadságot. Az újonnan csatlakozott területeken ugyanazt a rendet vezették be, ami a Dnyeper-menti Ukrajnában uralkodott.

Lengyelország elfoglalása után Hitler megszállta Dániát, Norvégiát, Belgiumot, Hollandiát, Franciaországot, Jugoszláviát, Görögországot. Sztálin a Szovjetunióhoz csatolta Észtországot, Lettországot, Litvániát. Elvette Romániától Besszarábiát és Észak-Bukovinát, ahol moldovánok és ukránok éltek, ám nem tudta bekebelezni Finnországot.

2. A szovjet–német háború és Ukrajna. Európa felosztása egyik diktátort sem elégítette ki. Mindegyikük önálló világhatalomra törekedett, ezért elkerülhetetlen volt közöttük a háború.

1941. június 22-én Németország megtámadta a Szovjetuniót. Kezdetét vette a **német–szovjet háború**, ami a második világháború egyik hadszíntere volt.

Az ukrán területek ismét háborús cselekmények, rombolás, áldozatok és szenvedések terepévé váltak. A háborúra

jobban felkészült német hadsereg a határ menti csatákban szétverte a Vörös Hadsereget.

Miután szembesültek azzal, hogy Németország a második világháború kezdetekor győztes állam volt, az ukrán nemzeti-felszabadító mozgalom vezetőiben ismét feltámadt a remény, hogy feléleszthetik a független Ukrajnát. Ennek a valóra váltásában Németország támogatásában bíztak.

1941. június 30-án, kihasználva az alkalmat, hogy a német hadsereg elfoglalta Lemberget, az Ukrán Nacionalisták Szervezetének tagjai Sztepan Bandera vezetésével **kikiáltották az Ukrán Állam függetlenségét**. A náci Németországnak azonban semmi szüksége nem volt a független Ukrajnára. Az ukrán vezetőket letartóztatták, bebörtönözték vagy táborokba zárták, kivégezték. Ezek az események véglegesen meggyőzték az ukránokat, hogy a függetlenségért vívott harcban csak magukra számíthatnak.

A nácik minden fenntartás nélkül raboltak Ukrajnában. Mindenkit kivégeztek, aki a legcsekélyebb ellenállást tanúsította. A nácik terve az volt, hogy az ukrán területeket megtisztítsák a lakosságtól és a németek számára teremtsenek életteret.

Az elsők között a zsidókat és a romákat vették célba, majd a többi nép következett volna. A békés lakosság megsemmisítésének szimbolikus helyévé vált **Babij Jar** Kijevben. Itt több mint 100 ezer békés állampolgárt gyilkoltak meg, többségükben zsidókat. Hasonló mézszárlásra Ukrajna-szerte sor került. A zsidó nép genocídiumát, amit a második világháború alatt elszenvedett, **holokausztnak** nevezünk.

A hódítók kegyetlenkedése az ukránokat ellenállásra mozgósította. Aki csak fegyvert tudott fogni, az harcra szállt ellenük. Mások intellektuális ellenállást fejtettek ki. Így alakult ki az **ellenállási mozgalom**. Válaszként a megszállók egész falvakat perzseltek fel, városokat romboltak le. 1943. március 1–2-án elpusztították a Csenyihiv megyei Korjukivka várost annak 7 ezer lakosával együtt. 1943 júliusában ugyanez lett a sorsa a poliszjai Kopiscse falunak. Élve elégettek 3 ezer embert, köztük több mint 1,2 ezer gyermeket. Ilyen módszerekkel több mint 60 falut töröltek el a föld színéről.

Ukrajnában két ellenállási mozgalom is volt – a szovjet, amely azért küzdött, hogy visszaállítsa a szovjethatalmat, és a nacionalista, amelyik Ukrajna függetlenségéért küzdött minden ellenséggel szemben. Ezenkívül a nyugat-ukrán területeken tevékenykedett a lengyel ellenállási mozgalom, amelyik a lengyel államiság újjáélesztését tűzte ki céljául.

A szovjet ellenállási mozgalom Ukrajna északi és keleti részén volt a legerősebb. Csernyihiv, Szumi, Kijev megyék erdeiben nagy létszámú **partizánegységek** szerveződtek, amelyek komoly veszteségeket okoztak az ellenségnek.

A kijevi Babij jari emlékkomplexum központi alakja

Partizánok — itt: önkéntes fegyveres csoportok, amelyek felvették a harcot a náci megszállókkal.

Szigyir Kovpak – a szovjet partizánok egyik legismertebb parancsnoka

Roman Suhevics – az Ukrán Felkelő Hadsereg parancsnoka

1944-es plakát.
Alkotója V. Litvinenko

? Szabad lett-e Ukrajna a náci hódítók kiűzése után?

A Kijevért folytatott csata résztvevőjének visszaemlékezéseiből

1943. november 1-jén vette kezdetét a Kijev elleni támadás a bukrini hídfőállás felől. A németek megkezdték a csapatok átcsoportosítását, ezzel csökkent a ljutyizsi hídfőállásra nehezedő nyomás. November 3-án megszólaltak a ljutyizsi hídfőállás rakétái... és Kijev felszabadult. Elképzelni is nehéz, mi történt az alatt a 40 nap alatt, amikor a katonaság a jobb parton elfoglalta állásait és elkezdődött az általános támadás... Jasznogorodka falu 35 nap alatt 27-szer került egyik kézről a másikra!... Számos harcedzett katona esett el Jasznogorodkában, de talán még többen voltak olyanok, mint én is, akik egyetlen egyszer sem süttünk el a fegyverünket, egyetlen gránátot sem dobtunk...

- ? 1) Melyik hídfőállásról indult meg a támadás Kijev felszabadítása érdekében?
2) A fenti dokumentumban mi bizonyítja azt, hogy Kijevet adáz harcok árán sikerült felszabadítani?

A legismertebb partizánparancsnokok közé tartozott Szi-gyir Kovpak, Olekszandr Szaburov, Olekszij Fedorov és mások.

1942. október 14-én* a poliszjai erdőkben megalakult az **Ukrán Felkelő Hadsereg**, amely mind Németország, mind a sztálini rezsim ellen harcolt, Ukrajna felszabadításáért küzdött 1943-tól kezdve. 1944-ben az Ukrán Felkelő Hadseregnek mintegy 100 ezer tagja volt. Jobb parti Ukrajna, Volhínia és Galícia jelentős területeit szabadították fel.

1943-ban jelentős győzelmeket követően (sztálingrádi és kurszki csata) megkezdődött a német hadsereg és szövetségeseinek kiűzése Ukrajna területéről. A lakosság örömmel fogadta a szovjet hadsereget, amelyben ukránok milliói harcoltak.

A legsúlyosabb harcokra a dnyeperi átkeléskor és Kijev felszabadításakor (**1943. november 6.**) került sor. Ezek során 417 ezer szovjet katona esett el. A dnyeperi átkelés az egész világháború legsúlyosabb csatája volt. A győzelem elkerülhetetlenné tette a nácik vereségét. **1944. október 28-án** Ukrajna felszabadult a mai határok között.

A háború azonban tovább folytatódott. Az ukránok a szovjet hadsereg soraiban részt vettek az európai országoknak a náci megszállás alóli felszabadításában: Lengyelország, Magyarország, Románia, Jugoszlávia, Csehszlovákia, Ausztria, Németország. **1945. május 8–9-én** ért véget a

* Ukrajnában október 14-én méltatják a Védelmező Szent Szűz napját, az ukrán kozákság napját és Ukrajna honvédőinek napját.

háború az európai kontinensen. Ezekre a napokra esik az **emlékezés és a megbékélés napja**, valamint a **náci Németország felett aratott győzelem napja**. A második világháború ténylegesen **1945. szeptember 2-án** ért véget, amikor Németország szövetségese – Japán kapitulált.

A háború nagyon sok áldozatot követelt Ukrajnától. A frontokon 3 millió ukrán halt meg, 4,5 millió ember pusztult el a megszállt területeken, 2,2 millió embert hurcoltak kényszermunkára Németországba. Csak 800 ezren tértek haza közülük. Leromboltak 714 várost és kisvárost, 28 ezer falut, 10 millió ember maradt otthon nélkül. Szinte az összes ipari létesítmény romokban hevert.

Az ukránoknak a nácizmus elleni harca felkeltette a világ közvéleményének figyelmét is. Ukrajna lett az **Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ)** egyik alapítója. Ma a világ összes országa tagja ennek a szervezetnek.

Németország legyőzése azonban nem hozott békét az ukrán területeknek. A fegyveres harc tovább folytatódott. Az Ukrán Felkelő Hadsereg nem tette le a fegyvert és folytatta a harcot a sztálini rezsim ellen Ukrajna területén. Nyugat-Ukrajna lakosságára támaszkodott, amelyiknek már volt alkalmuk megtapasztalni az elnyomás súlyát.

Az Ukrán Felkelő Hadsereg Lengyelország területén sem tette le a fegyvert, az újjáélesztett lengyel államban is voltak ukrán területek. A fegyveres ellenállás az 1950-es évekig tartott. Noha vereséggel ért véget, az Ukrán Felkelő Hadsereg ellenállása megakadályozta, hogy a kommunista rezsim mély gyökereket eressen az ukrán területeken.

A háborúban elesettekre való emlékezés szimbóluma

Kérdések és feladatok

1. Mikor vette kezdetét a második világháború?
2. Milyen események eredményeképpen csatolták Nyugat-Ukrajnát a Szovjetunióhoz?
3. Mikor kezdődött a német-szovjet háború?
4. Mi készítette az ukránokat arra, hogy felvegyék a harcot a nácikkal és kiszolgálóikkal?
5. Miért és kik ellen harcolt az Ukrán Felkelő Hadsereg?
6. Melyik csata eredményeképpen szabadult fel Kijev a náci megszállás alól?
7. Melyik évben szabadult fel Ukrajna a náci megszállás alól?
8. Mikor méltatják a náci Németország felett aratott győzelem napját és mikor fejeződött be a háború Európában?
9. Milyen következményekkel járt a második világháború Ukrajna számára?
10. **Csoportfoglalkozás.** A második világháború időszakában az ukránok miért nem tudták kivívni az ország függetlenségét?
11. Állíthatjuk-e azt, hogy az ukránok számára a második világháború korábban kezdődött, mint más népek számára?

A Haza Anyácska emlékmű Kijevben

17. A független Ukrajna

MEGTUDHATJÁTOK:

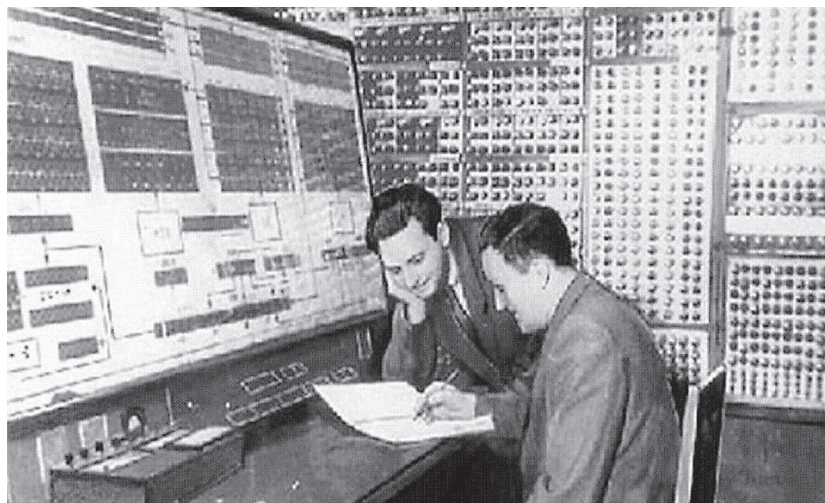
- hogyan fejlődött Ukrajna a XX. század második felében
- hogyan lett független Ukrajna, és milyen események zajlottak a függetlenség első éveiben

1. A kommunista rendszer időszakának ellentmondásai. A háború és az azt követő újjáépítés után az ukránok végre békében élhettek. Ám továbbra sem a saját államukban tehették ezt. Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (SZSZKSZ) a Szovjetunió egyik tagköztársasága volt.

A szovjet vezetők döntéseikben nem vették figyelembe Ukrajna és az ukránok érdekeit. Nem törődtek a Szovjetunióban élő más népek érdekeivel sem.

Az ukrán tagköztársaság mindezek ellenére fejlődött. Új vállalatok létesültek, megújultak a városok és a falvak. Jelentős haladás történt a tudomány és a technológia területén. Az ukrán tudósok számos felfedezést tettek különböző területeken. Ukrajnában készült el a világ egyik első számítógépe. Ukrajnában készültek űrrakéták, műholdak, teherszállító repülőgépek, korszerű hajók stb., melyeket a legjobbak között tartottak számon a világon. Lassan növekedett a lakosság életszínvonala is. Az emberek egyre tanultabbak lettek. Az 1970-es évek végére mindenkinek joga és kötelessége volt érettségizni. Mindenkinek volt állása, ingyenes egészségügyi ellátásban és egyéb szociális juttatásokban részesült. A polgárok jelentős részének az állam ingyenesen juttatott lakást, támogatta a szabadidős tevékenységeket és a gyermeknevelést stb.

Ugyanakkor rendkívül korlátozott volt a kapcsolat a külfölddel. Arról, hogy mi történik a Szovjetunió határain kívül, a televízióból és a nyomtatott sajtóból értesülhettek az emberek, rendkívül leegyszerűsített tartalom-

Az első számítógép (MELM).
1950.

Felvonulás a szovjet időszakban

Hruscsovákák – ingyenlakások a Szovjetunióban

mal. A hatalom eldöntötte, hogy mit kell tudniuk az embereknek és mit nem. A máskéntgondolkodást üldözték és börtönnel büntették.

Ezenkívül határozatban mondták ki, hogy az iskolákban nem kötelező tanulni az ukrán nyelvet. A felsőoktatásban az oktatás kizárólag orosz nyelven folyt. Csökkent az ukrán tannyelvű iskolák, újságok, folyóiratok, filmek stb. száma. Az oroszosítás minden területre kiterjedt. Az 1980-as évek elejére Krímen és Donbáson már egyáltalán nem volt ukrán iskola. Betiltottak egyes írókat, akiknek műveit tilos volt kiadni. A szépirodalmi alkotásoknak is a kommunista pártot és a szovjet rendszert kellett éltetniük. Az ukrán kultúra fejlődése csak a népművészet – néptánc, népdal – területén volt lehetséges. Azonban itt is vonatkoztak korlátozások bizonyos művek előadására. A Szovjetunióban élő sokféle népből egyetlen személytelen tömeget – a szovjet népet igyekeztek kialakítani.

A szovjet időszakban pusztították Ukrajna természeti kincseit. Kohászati, vegyi, energetikai és egyéb vállalatok épültek a természeti környezetre való tekintet nélkül. Az ország egyes területeit ökológiai katasztrófa sújtotta. Mindezek az ellentmondások számos problémát eredményeztek, melyek megoldásra vártak.

2. A disszidensek – Ukrajna szabadságának élharcosai. Az ukránok nemzeti-felszabadító mozgalma töretlenül fejlődött. Sorraiban tömörültek a szülőföld elkötelezett hívei, akik készek voltak küzdeni céljaikért és Ukrajna valódi hősei voltak. Ezeket **disszidenseknek** nevezték – *egyetnemértőknek*. Nem értettek egyet a dolgok akkori állásával és Ukrajna függőségével.

A disszidensek tudatosan lemondtak az erőszakos módszerekről, tisztában voltak azzal, hogy a fennálló körülmények között a szó erősebb a fegyvernél. Tiltakozó megmozdulásokat szerveztek, leleplezték a hatalomnak Ukrajna és az

A Vosztok rakéta, amelyet Szerhij Koroljov tervezett. Ezen repült az űrbe az első űrhajós, Jurij Gagarin

Ukrajnában a legnagyobb technogén **katasztrófa Csernobilban történt 1986. április 26-án**. A Csernobili Atomerőmű negyedik blokkjának atomreaktorában robbanás történt. A robbanás következtében jelentős területek szenvedtek sugárfertőzést. Több millió ember volt érintett, akik kénytelenek voltak elhagyni otthonukat. A sugárzás következtében sokan megbetegedtek. A katasztrófa következményei még több nemzedéken keresztül elkísérnek bennünket.

A Csernobili Atomerőmű felrobbant blokkja. 1986. április 26.

ukrán kultúra elleni cselekedeteit, terjesztették a hatalom által betiltott szépirodalmat. A disszidensek azt követelték a vezetőktől, hogy tartsák be az Alkotmányt és az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát, melyet az ENSZ 1948-ban fogadott el, s amelyet Ukrajna is elismert.

A kommunista hatalom nem békélt meg a disszidensek tevékenységével. Letartóztatták őket, olyan bűncselekményekkel vádolták, melyeket nem követtek el. Miután nem tudták bizonyítani, hogy a disszidensek bűncselekményeket követtek el, a hatalom pszichiátriai zárt osztályokra záratta be őket. A legfontosabb cél az volt, hogy elszigeteljék őket a társadalomtól. Azonban ezek az emberek megtalálták a módját annak, hogy a valós híreket eljuttassák az emberekhez, informálják a külföldet a hatalom gaztetteiről.

3. Ukrajna elnyeri függetlenségét. Az 1980-as évek közepére a Szovjetunió mély válságba került. Ez a társadalom életének minden területére vonatkozott. A változások akarása magával ragadta az egész társadalmat, sőt, a Szovjetunió vezetését is. Ám a párt-tanácsi vezetés próbálkozása Mihail Gorbacsovval az élen, hogy javítsanak az emberek életén, a Szovjetunióban élő különböző népek nemzeti érzésének újjáéledéséhez vezetett. Az ukránok is kinyilvánították szándékukat az önálló Ukrajna megteremtésére. A küzdelem élére ismét az ukrán értelmiség és a diákok álltak. Az első nagy siker **1989-ben A nyelvről szóló törvény** elfogadása volt, amely az ukránt államnyelvnek nyilvánította a köztársaság területén. 1989-ben megalakult Ukrajna Nemzeti Mozgalma (közkeletű nevén: RUH), amely az első szabad választások évében mandátumokat tudott szerezni Ukrajna Legfelső Ta-

Ukrán disszidensek

Számos ismert disszidens nem érte meg Ukrajna függetlenségéért, amelyért küzdött. Börtönben halt meg a tehetséges kijevi irodalmár, fordító, Valerij Marcsenko, Vaszil Sztusz költő, Jurij Litvin és mások. Rajtuk kívül jelentős szerepet játszott a nemzet-felszabadító mozgalomban Vjacseszlav Csonovil, Mikola Rudenko, Ivan Szviticsnij, Levko Lukjanenko, Sztepan Hmara, Petro Hrihorenko, Oleksza Tihij és mások. Noha a disszidens mozgalmat szétverték és a résztvevők többségét börtönbe zárták vagy külföldre menekült, mégis elérte célját: egyesítette a küzdelem két hullámát, az Ukrán Felkelő Hadsereg fegyveres harcát és azoknak az erőfeszítéseit, akik elérték Ukrajna függetlenségének kikiáltását.

nácsába. A RUH-osok és a nép nyomására Ukrajna Legfelső Tanácsa, noha a képviselők többsége kommunista volt, elfogadta **Ukrajna Állami Szuverenitásának Nyilatkozatát**.

Ám voltak erők, amelyeknek nem volt tetszésére az események ilyen irányú alakulása. Azt a nézetet vallották, hogy a Szovjetuniót fenn kell tartani.

1991. augusztus 19–21-én a Szovjetunióban államcsínys kísérletre került sor. A puccsot a kommunista párt vezetőinek azon rétege szervezte, amely nem akart változásokat. A puccsisták ellen fellépett a lakosság zöme, a hadsereg pedig megtagadta az engedelmességet. Ebben a helyzetben Ukrajna Legfelső Tanácsa, amelyet támogatott a nép, **1991. augusztus 24-én elfogadta Ukrajna Függetlenségi Nyilatkozatát**.

Az Ukrán SZSZK Legfelső Tanácsa elfogadja A nyelvről szóló törvényt. 1989.

? Miért játszott fontos szerepet ez a törvény Ukrajna újjászületésében?

Nagygyűlés Ukrajna Legfelső Tanácsának épülete előtt. Kijev, 1991. augusztus 24.

Részlet Ukrajna Függetlenségi Nyilatkozatából

...folytatva az államalkotás ezeréves hagyományát – az ENSZ alapszabálya és más nemzetközi dokumentumok által kinyilvánított önrendelkezési jogot érvényesítve – életbe léptetve Ukrajna állami szuverenitásáról szóló nyilatkozatot, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Legfelső Tanácsa ünnepélyesen kikiáltja Ukrajna függetlenségét és az önálló ukrán állam – Ukrajna megalakulását.

? Ukrajna Függetlenségi Nyilatkozata mire hivatkozik, amikor az önálló államiságról rendelkezik?

1991. augusztus 24. — Ukrajna függetlenségének kikiáltása.

1996. június 28. — Ukrajna Alkotmányának elfogadása.

1991. december 1-jén a dokumentumot össznépi referendum erősítette meg. Ukrajna függetlenségére szavazott a lakosság 90,32%-a. Ugyanezen alkalommal választották meg Ukrajna első elnökét is **Leonyid Kravcsuk** (1991–1994) személyében.

Ukrajna további elnökei: **Leonyid Kucsma** (1994–2004), **Viktor Juscsenko** (2005–2010), **Viktor Janukovics** (2010–2014), **Petro Porosenko** (2014 óta).

A függetlenség kikiáltása csak kezdete a nagy útnak. Az állam és a társadalom talpra állítása bonyolult feladat. Számos törvényt kellett meghozni, kialakítani a hatalmi rendszert, modernizálni a gazdaságot, kiépíteni a kapcsolatokat a külországokkal. A függetlenség időszakában számos feladatot sikerült elvégezni. Ma az emberek szabadon választják meg Ukrajna elnökét, Ukrajna Legfelső Tanácsának képviselőit, valamint a helyi tanácsok képviselőit. Az országban szólásszabadság van. **1996. június 28-án** került jóváhagyásra a társadalom életének legfontosabb dokumentuma – az **Alkotmány (alaptörvény)**. Az ország ezzel a demokratikus fejlődés útjára lépett. Azonban szükség volt arra, hogy a társadalom megtanuljon élni az alkotmányos jogokkal és kötelezettségekkel. Az embereknek meg kellett tanulniuk, hogyan védhetik meg jogaikat; a hatalomnak, amelyet a nép választ – meghallgatni a nép elvárásait és a nép érdekében cselekedni.

Sürgős volt a gazdaság megreformálása is. Ismét bevezették a magántulajdonhoz és a szabad vállalkozáshoz fűződő jogot. A polgárok elnyerték a gazdasági szabadságot. Ugyanakkor a társadalom élesen kettészakadt szegényekre és gazdagokra. Számos vállalatot bezártak, nehéz helyzetbe ke-

Leonyid Kravcsuk, Ukrajna első elnöke

A képviselők örömkítőreése Ukrajna Alkotmányának elfogadása után. 1996. június 28.

? Nézzétek meg a képet. Mivel magyarázható a képviselők erős érzelmi megnyilvánulása?

rültek egész régiók, több millió ukrán ment külföldre a jobb élet reményében.

Jelentős potenciáljának köszönhetően Ukrajna végre elfoglalta méltó helyét a világ országai között. Erőfeszítéseinek köszönhetően az ország fontos lépéseket tett az Európai Unióhoz való közeledésben. Azonban még sok feladat áll Ukrajna előtt. És éppen tőletek, a mai fiataloktól függ az ország jövője.

Kérdések és feladatok

1. Melyik országhoz tartozott Ukrajna 1991-ig?
2. Soroljátok fel az ukrainai élet pozitív és negatív vonásait az 1960–80-as években.
3. Miért akarták megsemmisíteni az ukrán nyelvet és kultúrát a szovjet időkben?
4. Kiket neveztek a szovjet időkben disszidenseknek?
5. Milyen eszközökkel harcoltak a hatalom ellen a disszidensek?
6. Miért nem fogtak fegyvert a szovjet hatalom ellen a disszidensek, mint ahogy tették azt elődeik?
7. Nevezétek meg a disszidens mozgalom néhány képviselőjét.
8. Kik azok a disszidensek, akik életükkel fizettek Ukrajna szabadságáért?
9. Mi volt az az esemény, amelyet csernobili katasztrófának nevezünk?
10. Milyen következményekkel járt a csernobili katasztrófa Ukrajna számára?
11. Mikor kiáltották ki Ukrajna függetlenségét?
12. Ki volt Ukrajna első elnöke?
13. **Csoportfoglalkozás.** Ukrajna függetlenségét békés eszközökkel sikerült kivívni. Véleményetek szerint miért így történt?

Tiltakozó megmozdulás Kijevben a Függetlenség terén (Majdanon). 2004. november.

Az első tiltakozó tömeggyűlésre Ukrajnában 2004 novemberében-decemberében került sor, amely megmozdulás a **narancsos forradalom** elnevezést kapta. Az ukránok felléptek a hatalom visszaélései és a választási eredmények meghamisítása ellen. Ennek eredményeképpen az elnökválasztáson a győzelmet Viktor Juscsenko szerezte meg. Elnöksége azonban nem váltotta be a nép által hozzá fűzött reményeket.

18. A Méltóság Forradalma 2013–2014

MEGTUDHATJÁTOK:

- a Méltóság Forradalmának okait és eredményét
- milyen a politikai helyzet a mai Ukrajnában

Korrupció — a hivatali hatalommal és az ezzel járó lehetőségekkel való visszaélés jogszerűtlen előnyökhöz jutás céljából.

Európai Unió (röviden: EU) — 28 európai ország gazdasági és politikai szövetsége.

Társulás — önkéntes egyesülés a közös cél elérése érdekében kölcsönösen előnyös együttműködés keretében, megőrizve a tagok önállóságát, jogi és vagyoni függetlenségét.

1. A Méltóság Forradalma. A független Ukrajna építése rendkívül nehéz feladatnak bizonyult. Kevés volt a tapasztalat, nem volt mindenki számára eléggé nyilvánvaló a változások szükségessége. A változások a kényszerítő körülmények hatására mentek végbe, nem pedig megfontolt tervszerűséggel. Minden lépés újabb problémahalmazt hozott felszínre, amely akadályozta az ország fejlődését. A legsúlyosabb probléma a **korrupció** volt, amikor a hatalom képviselői hivatali helyzetüket törvénytelen meggazdagodásukra használták ki. Az ország pénzét szétlopták, s hamarosan a vagyon néhány ember kezébe került. Ugyanakkor az ukránok tömegei szegénységbe süllyedtek. Ennek leküzdése érdekében az ukránok egy része külföldre ment munkát vállalni, mások örökre elhagyták az országot. Akik maradtak, alkalmazkodtak, ahogy tudtak. A társadalomban érett az elégedetlenség az életszínvonnal és a hatalom önkényével. Viktor Janukovics elnökségének időszakában növekedett Oroszország befolyása Ukrajna kül- és belpolitikájára.

Miután Ukrajna nem írta alá a társulási szerződést az Európai Unióval, az ukránok fellázadtak.

Az első tiltakozók, akik kimentek az utcára, a diákok voltak, valamint más nem közömbös polgárok. Kezdetben ez békés tiltakozás volt Kijevben a Függetlenség terén (Majdanon). **2013. november 30-án** a különleges belügyi alakulat, a Berkut kegyetlenül szétcsapott a tiltakozó tömeg között, amely elsősorban diákokból tevődött össze. Másnap a békés tüntetők helyére milliós tiltakozó tömeg vonult ki az utcákra. Kezdetét vette az **Euromajdan** (az Európai Unió csatlakozás támogatói), melynek központja Kijev volt. A Viktor Janukovics vezette hatalom azonban nem egyezkedett. Kijevben a tiltakozás a rendőrség és a radikális tüntetők összecsapásaival folytatódott. Valóságos harcokra került sor. A tüntetők barikádokat emeltek, követeket dobáltak, égtek az autógumik. A hatalom gumibotokkal, gránátokkal és lőfegyverekkel, vízágyukkal válaszolt. **2014. január 22-én** már emberáldozatok is voltak. Golyó oltotta ki az életét **Szerhij Nigojannak** és **Mihajlo Zsiznevszkijnek**. A tiltakozók azonban ennek ellenére sem vonultak vissza. Ráadásul támogatták őket a nép széles tömegei, akik a tüntetőknek a főváros központjában felállított táborába élelmet, meleg

A tiltakozók tábora
a Függetlenség terén

ruhát, tüzelőanyagot stb. vittek. A hatalom továbbra sem volt hajlandó a kompromisszumra. A hatalom hívei létrehozták az **Antimajdant** (az Euromajdan ellenzői).

A nemzetközi közvetítőknek sem sikerült eredményt elérniük. Ugyanakkor a hatalom már nem volt képes ellenőrizni a helyzetet. A tiltakozók az ország egyes régióiban sorra a kezükbe vették a hatalmat. Ám az egész országra nem sikerült kiterjeszteni a mozgalmat. A tiltakozás teljes támogatást élvezett az ország nyugati felében, részleges támogatást a központi, az északi és a déli régióban. Ugyanakkor a hatalomnak erős bázisa volt a keleti megyékben és Krímen. Ukrajna a szétszakadás határára került.

A helyzet feloldása 2014 februárjában következett be. A hatalom eldöntötte, hogy a karhatalom bevetésével töri le a tiltakozókat. Szétzavarták a tüntetőket Ukrajna Legfelső Tanácsának falai alól, majd megkezdődött a Függetlenség terének ostroma. A tüntetők ellen páncélos járműveket, vízágyukat és löfegyvert is bevetettek. Ám az elkeseredett ellenálláson február 18–19-én megtört az erőszakos megtorló művelet.

Másnap a tiltakozók képesek voltak ellentámadásba lendülni. A hatalom gépfegyverekkel és távcsőves fegyverekkel lövett a tömegre, akik fa pajzsokkal és botokkal voltak felvértezve. Több mint száz ember meghalt. Janukovics megértette, hogy nem tudja megtartani a hatalmat. Ő és legszűkebb környezete szegényletes módon Oroszországba szökött. **2014. február 22-én** Ukrajna Legfelső Tanácsa határozatban lemondatta Janukovicsot és új elnökválasztást írt ki. Néhány nap alatt felállt az új kormány.

Az Antimajdan Kijevben.
2014. január 28.

A Függetlenség tere a 2014. február 19-i ádáz harcok után

Az Égi Század emlékfala Kijevben

Méltóság — az ember egyediségének mint értéknek a tudatosítása.

Agresszió (az állam részéről) — egy vagy több állam által fegyveres erő bevetése egy másik állam, nép szuverenitása, területi egysége vagy politikai függetlensége ellen.

Szankciók — negatív következményekkel járó intézkedések a szabályokat vagy törvényeket megsértő országok vagy egyes emberek ellen.

Az Euromajdan 500 ezer –
1 millió embert gyűjtött össze

A diáktüntetés erőszakos szétverése az Euromajdanon

Az 500 emberből
79-en megsérültek

Nemzeti-hazafias tiltakozó megmozdulások Ukrajnában

gyűlt össze, hogy tiltakozzon az ellen, hogy a hatalom nem írta alá Ukrajna és az EU társulási szerződését

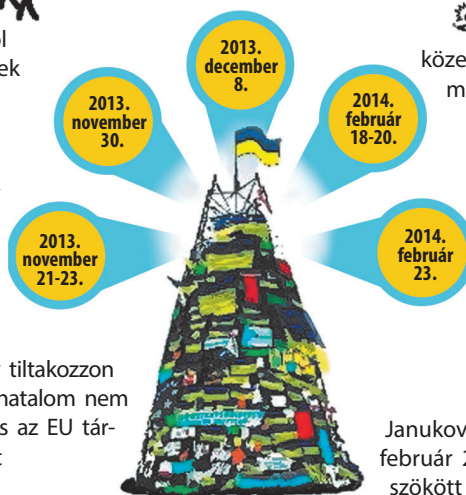

Milliók menete

A februári véres események (Égi Század)

közel száz tüntető halt meg és több százan megsebesültek

Viktor Janukovics ex-elnök önként elhagyja az országot

Janukovics február 22-éről február 23-ára virradó éjjel szökött meg az országból

A Méltóság Forradalma: tények és számok

? A fenti ábra alapján beszéljete a Méltóság Forradalmáról.

Az Ukrajnában 2013 novembere és 2014 februárja között zajló események a Méltóság Forradalma elnevezést kapták. A hatalom önkényével való harcban meghalt 107 hős, akiket **Égi Századnak** neveztek el. Valamennyien megkapták az Ukrajna Hőse címet.

2. Oroszország agressziója Ukrajna ellen. Oroszország nyílt agresszióval válaszolt az ukrainai eseményekre. Kihasználva, hogy Krímen orosz flotta állomásozott, az orosz katonaság megkezdte Krím elfoglalását. 2014. március 18-án bejelentették Krím Oroszországhoz való csatolását. Az orosz vezetés ezzel szembement minden nemzetközi normával, az Ukrajnával kapcsolatban vállalt kötelezettségeivel és minden kétoldalú egyezményvel. Sem Ukrajna, sem a világ nem ismerte el Krím Oroszországhoz való csatolását. Oroszország ellen **szankciókat** vezettek be.

Ehhez hasonló módon kísérlet történt a hatalom megszerzésére az oroszpárti erők által Luhanszk, Donyeck, Odessza, Dnyipro (Dnyipropetrovszk), Harkiv, Zaporizzsja, Mikolajiv, Herszon megyékben. A helyszínek többségén sikerült elfojtani az akciót. Ugyanakkor Luhanszk és Donyeck megyék egyes részein a helyzet fegyveres összecsapásig fajult. 2014. április

A lerombolt donyecki repülőtér, miután a kiborgoknak nevezett ukrán katonák 242 napig védték.

Ismét ukrán zászló lobog Szlovjanszk felett. 2014. július 5.

12-én az orosz speciális alakulatok a helyi oroszpárti erők támogatásával elfoglalták Szlovjanszkot. Hasonló történt a régió néhány más városával is. A kialakult helyzetben Ukrajna megindította a **terrorelhárító műveletet** (közkeletű nevén: **ATO**).

A hatalmi ágazatokban megtörtént a váltás. Az elnökválasztáson **Petro Porosenko** győzött. Az ukrán hadsereg soraiba több ezer **önkéntes** jelentkezett. Az **önkéntes segítők** (francia **volontaire** = önkéntes) a lakosság támogatásával ellátták őket minden szükségessel. A világ országainak többsége is Ukrajna mellé állt. Ukrajna és az Európai Unió aláírta a társulási szerződést. A 2014-es tavaszi-nyári harcokban több település felszabadult. Az ukrán hadsereg történetének hősiességét gyarapítja a donyecki repülőtér, Debaltsevo település védelme stb. Ukrajna keleti részén a mai napig harcok folynak.

A fennálló bonyolult viszonyok közepette a társadalom megértette, milyen fontosak a változások, amelyek biztosítani tudják Ukrajna fejlődését, függetlenségének megőrzését. Az országban reformok vették kezdetüket.

Önkéntes segítő (francia volontaire) — olyan személy, aki önkéntesen és térítésmentesen végez társadalmilag hasznos tevékenységet.

Kérdések és feladatok

1. Milyen okok vezettek a Méltóság Forradalmához? Hogyan alakultak az események? Melyik esemény jelentette a döntő fordulatot?
2. Mi lett az eredménye a Méltóság Forradalmának? Milyen változások következtek az országban?
3. Oroszország miért alkalmazott agressziót Ukrajnával szemben?
4. Melyek Ukrajnának azok a területei, melyeket az ukrán hatalom nem ellenőriz?
5. **Csoportfoglalkozás.** Véleményetek szerint miért a Méltóság Forradalma nevet kapták 2013–2014 fordulójának eseményei?

Gyakorlati foglalkozás

Történelmi emlékhelyek (a szülőföld történelmi emlékhelyei)

IDÉZD FEL

1. Mik a történelmi emlékhelyek?
2. Miben különböznek a történelmi emlékhelyek és az emlékművek?

Az 1901-ben épült Angyali Üdvözlés székesegyház (Harkiv).
Mai látkép

Cél: megtanulni megkülönböztetni történelmi korszakok szerint a történelmi emlékeket; megtanulni értelmezni a szülőföld történelmi eseményeinek és személyiségeinek állított emlékművek szimbolikáját; (szóban vagy írásban) bemutatni a szülőföldeden megismert történelmi emlékhelyet vagy emlékművet.

Feladatok a gyakorlati foglalkozás előkészítéséhez

1. Látogassatok el a honismereti múzeumba, történelmi emlékhelyekre.
2. Ismerkedjétek meg szülőföldetek emlékműveivel.
3. Tájékozódjatok (könyvtárban, interneten) és rendszerezétek az információkat (kérdésfeltevés, terv kidolgozása) a szülőföldeteken található történelmi emlékhelyekkel és emlékművekkel kapcsolatban.
4. Az összegyűjtött információk alapján előadást (prezentációt) készíteni.

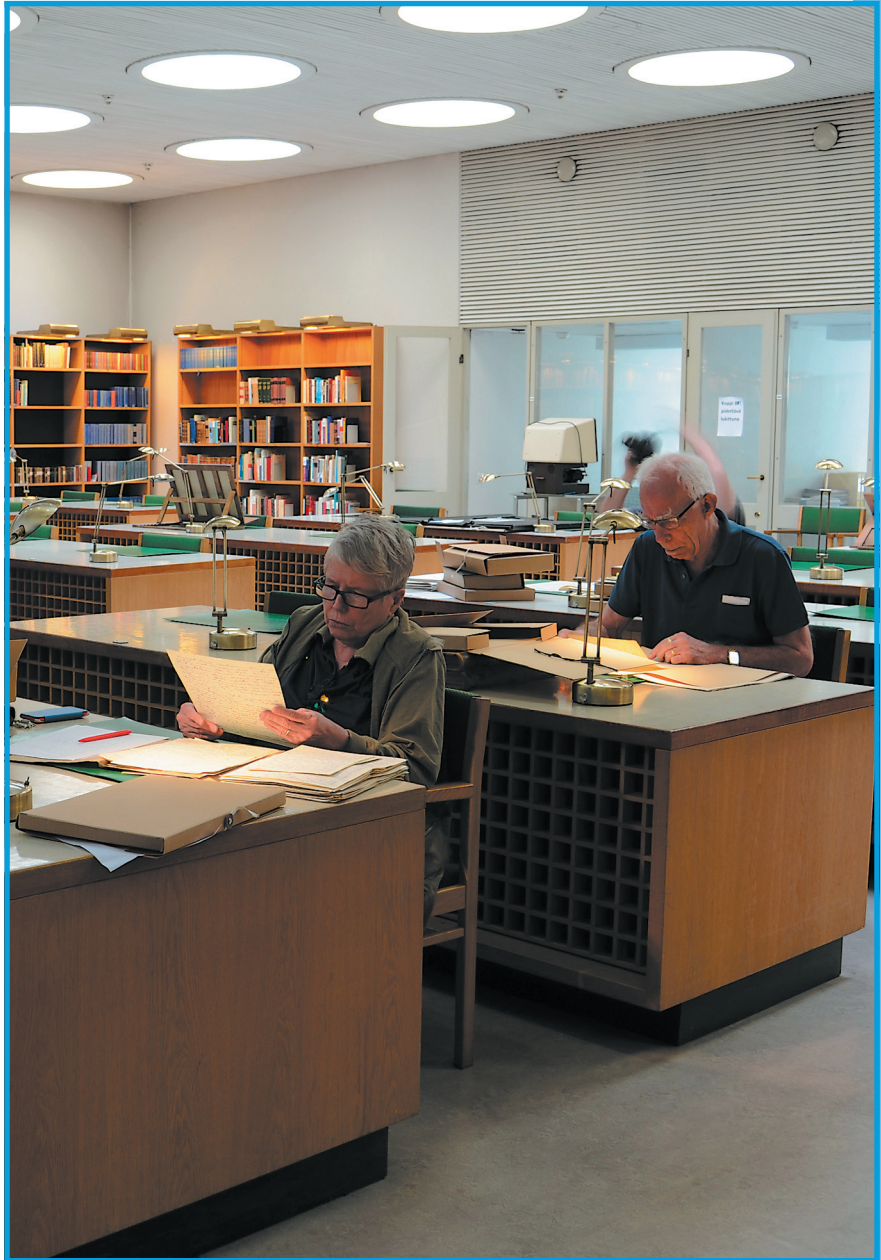
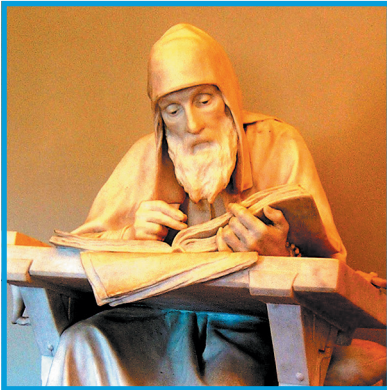
A foglalkozás menete

- I. Készítsétek el a szülőföldeteken található emlékhelyek és emlékművek listáját fényképpel együtt. Mutassátok meg a térképen, hol találhatóak ezek a történelmi emlékek.
- II. Alkossatok csoportokat. Készítsétek el valamelyik történelmi emlékhely vagy emlékmű leírását. Mutassatok rá, mi újat tudtatok meg a munka során.
- III. Beszéljétek azokról az eseményekről, személyekről, akiknek a történelmi emlékhely vagy emlékmű őrzi az emlékét.
- IV. Mutassátok be az egész osztálynak a legjobb előadásokat (prezentációkat).
- V. Fogalmazzatok meg következtetéseket a foglalkozás céljának megfelelően.
- VI. Mutassatok rá, mit tanultatok a foglalkozás során. Vonjatok le következtetéseket.

5. téma

A TÖRTÉNELEM KUTATÓI

19. A múlt megismerésének legfontosabb céljai

MEGTUDHATJÁTOK:

- mi a célja a múlt megismerésének
- mi a történelmi tény, a történelmi kutatás
- kit tekintenek történelmi személyiségnek

1. Történelmi események, jelenségek, folyamatok. Az a tankönyv, amit a kezetekben tartotok, a történészek kutatásai alapján íródott. A történelem tanulmányozása, azaz az emberiség múltjának a kutatása – hosszadalmas és nehéz munka. A tudósok elemzik a különböző történelmi forrásokat, igyekeznek minél többet megtudni a múlttól, megalapozott következtetéseket levonni. A történészek kitartó munkájának köszönhető, hogy ma számos **történelmi tény** ismerünk az Ukrajna területén élő emberekről ősidők óta. Felvetődik a kérdés, hogyan lehet azt megállapítani, melyek a mellékes körülmények és melyek a fontos tényezők? Ehhez meg kell állapítani, hogy az adott tény milyen befolyást gyakorolt a történelem menetére, mik voltak a következményei.

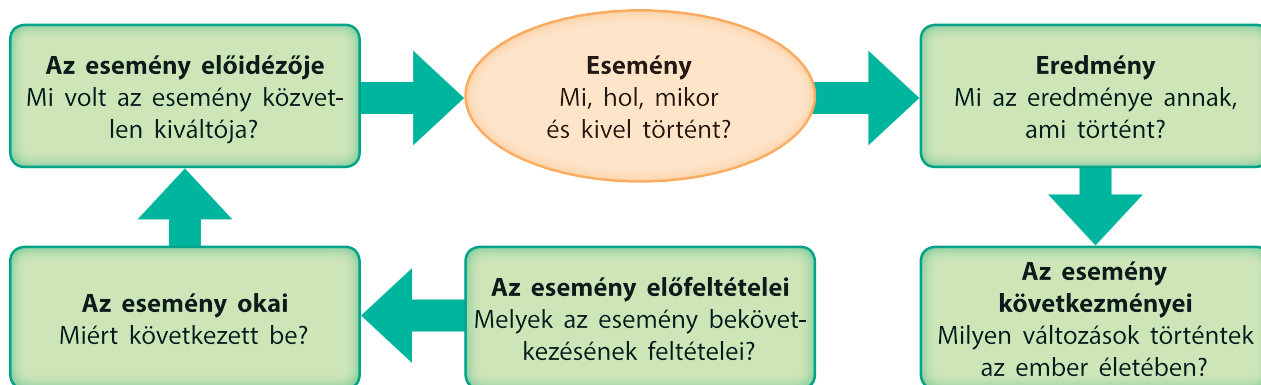
A történelmi tények – azok a téglák, amelyekből a történelem felépül. Ezek olyan anyagok, melyek lehetővé teszik a történészek számára, hogy levonják azt a következtetést – amit kutatnak, az valóban megtörtént esemény. A tények rendszerezésével többek között megállapítható a köztük fennálló kapcsolat. A múlt konkrét apró tényeinek összessége jelentős **történelmi eseményeket, jelenségeket** és rendszerbe foglalható **történelmi folyamatokat** ad. Ez lehetővé teszi a történészek számára, hogy választ adjanak a történelem legfontosabb kérdésére: „Miért így történt?”

Az események, jelenségek, folyamatok eltérnek egymástól időtartamban, a résztvevők számában, a társadalomra gyakorolt befolyás mértékében. A történelmi eseményeket az alábbi ábra alapján tudjuk elemezni.

Történelmi személyiség (történelmi tényező, szereplő) — olyan személy, akinek a tevékenysége megváltoztatta az életünket a múltban és a mai napig befolyással van rá.

2. Történelmi jellemkép. Történelmi személyiség. A történelmi tények alapján a történész megalkotja a **történelmi jellemképeket**. Ezek mutatják be a történelmi jelenségeket, ezekből

TÖRTÉNELMI ESEMÉNY

épül fel a történelmi folyamat. Történelmi jellemképek láncolata szükséges ahhoz, hogy érzelmi szinten meg tudjuk érteni a történelmet. A jellemképek a történelmi megismerés elengedhetetlen kellékei, melyek egyes esetekben a művészi kép erejével kompenzálják az információk hiányát. A jellemkép a történelem esztétikai vetülete. A történelmi jellemképek alapján készülnek a művészeti alkotások, történelmi rekonstrukciók, történelmi emlékművek, filmek, fotó- és hangdokumentumok.

A Szics atamánjának megválasztása

A január 31-ről január 1-jére virradó éjjel a zaporizzsajaiak az atamán megválasztására készültek. Ezért az év első napja, mai fogalmaink szerint, rendkívül viharosan telt. A kozákok érzelmi telítettséggel fogadták az érkező kozák vezetőket, akiknek szavazatán múltott, hogy ki lesz az atamán. Ezek a választások kétségtelenül átláthatóak és becsületesek voltak. A templom melletti téren felsorakoztak a jelöltek. Amikor felhangzott a Ki támogatja Petrót? kérdés, akkor mindenki, aki az ő jelöltségét támogatta, felsorakozott a jobb oldalán. Akik ellene voltak, azok a bal keze felől sorakoztak fel. Érdekesség, hogy a szavazás során nem lehetett tartózkodni. Aki nem döntött, annak nem volt helye a Szicsben.

Megtörtént, hogy szavazategyenlőség alakult ki. Ebben az esetben hangos szavazással kellett döntenie, azon múlt minden, hogy melyik támogató csapat tudta túlliabálni a másikat. A szavazatot *leadni*, *szavazni* mai gyakorlata innen, ezekből az időkből ered. Amint megválasztották az atamánt, a kozákok elővették fegyvereiket, pisztolyaikat, ágyúikat és díszlövéseket adtak le. Ezen a napon aztán hajnalig vigadoztak. A második-harmadik napon választották meg a többi kozák vezetőt, elsősorban a bírót, az írnokot, a szakácsot, majd az alvezéreket.

- 1) Mit ábrázol a rajz?
- 2) Úgy képzelte el az eseményt, ahogy a művész ábrázolja?
- 3) A XVIII. századi rajz segít annak az eseménynek az elképzelésében, amelyet a forrásrészlet leír?

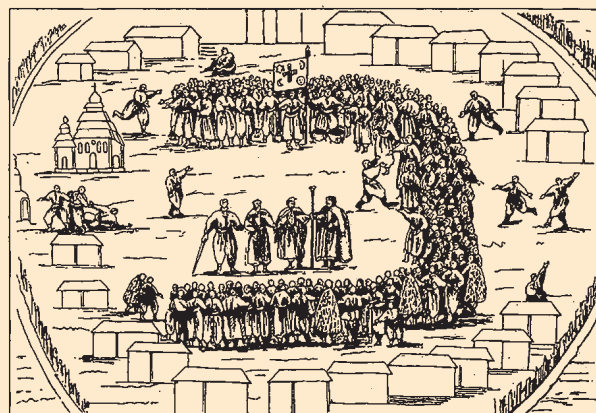
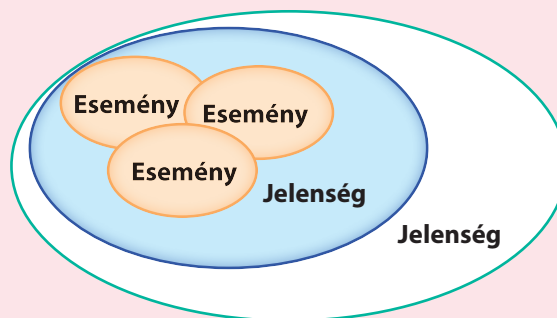
Történelmi tény (latin *factum* szóból – *elvégezett, az, ami megtörtént*) — valós, nem kitalált történelmi esemény meghatározott időben és meghatározott helyen; valós jelenség, folyamat; az, ami végbement, megtörtént a valóságban.

Történelmi esemény — a társadalom élete egymással összefüggő fontos tényeinek összessége. Történelmi esemény lehet valamely csata, szerződés aláírása, szervezet, párt megalakulása stb.

Történelmi jelenség — a történelmi valóság egy szelete, amely egy adott időszakra jellemző tipikus jegyeket hordoz. Történelmi jelenségre példa az ukrán kozákság kialakulása, az ukrán forradalom stb.

Történelmi folyamat — jelenségek hosszú ideig tartó következetes váltakozása, melynek törvényszerű jellege van. Például: az emberek megtelepedése Ukrajna területén, az ukrán nemzet kialakulása, az ukrán nemzeti-felszabadító harc az ország függetlenségéért stb.

AZ ESEMÉNYEK, JELENSÉGEK ÉS FOLYAMATOK
EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYA

XVIII. századi metszet

Konsztyantin-Vaszil Osztrozkij fejedelem

? Nézzétek meg Osztrozkij fejedelem portróját. Milyen eszközökkel ábrázolta a művész a fejedelem életútját, amelyet a szövegből megismerhetünk?

Konsztyantin-Vaszil Osztrozkij (1526–1608) fejedelmi családból származott. Hosszú élete volt, melynek során számos hasznos és fontos ügyet tudott véghezvinni. Az egyik legbefolyásosabb katonai-politikai személyisége volt a Rzeczpospolita államnak, amely a Lengyel Királyság és a Litván Nagyfejedelemség egyesülésével jött létre. Osztrozkij több mint harminc évig állt a Kijevi Vajdaság élén. A kortársak *a ruszok koronázatlan királyának* nevezték. A legnagyobb érdemeket az ukrán területeken a pravoszláv kultúra megőrzésében szerezte az elnyomás időszakában.

Osztrozkij magasan képzett személyiség volt, több nyelven beszélt. Osztrogi birtokán saját vagyonából felsőbb iskolát alapított – egy görög-szláv-latin akadémiát. A fejedelem az iskola falai közé gyűjtött számos tudóst és felvilágosult embert. Ezzel egyidejűleg nyomdát is alapított itt. Az Osztrozkijok birtoka tudományos-kulturális központtá vált. Barátaira támaszkodva Osztrozkij nagy tervet alkotott: egyházi szláv nyelven kiadta a Bibliát. Az 1581-ben megjelentetett fordítást Osztrogi Bibliának nevezik. Meg kell említeni Osztrozkij fejedelem jótékonykodásait is. Kijevben saját pénzen felújította a kijevi Cirill és Mezsihirja kolostort, fénykorát élte a Lavra barlangkolostor stb.

Bohdan Hmelnickij hetman bevonul Kijevbe. A festő Mikola Ivaszjuk. A művész igyekezett bemutatni az ábrázolt esemény ünnepélyességét és fontosságát

Amint már tudjátok, a történelem az emberek tevékenységét kutatja, a történelmet pedig az emberek csinálják. Az első történészek, az ókori görögök és rómaiak főként a kiemelkedő személyiségekkel foglalkoztak. Felülmúlhatatlan mestere volt a történelmi személyiség alakja megformálásának Plutarkhosz, az ógörög filozófus és történész. *Párhuzamos életrajzok* című műve követendő példaként szolgált.

Természetesen olyan személyiségekről beszélünk, akik vezetők voltak. Rajtuk kívül vannak azonosan gondolkodó csoportok, akik képesek vezetni a népet. Ezeket nevezik **történelmi személyiségeknek**.

A történelmi személyiségek nem mindig vannak pozitív befolyással a történelem menetére. Ugyanakkor, a történelmi személyiségek önmagukban nem tudnak befolyást gyakorolni az eseményekre. Mindig szükség van arra, hogy a nép támogassa őket. Éppen ezért, mind a vezető egyéniségeknek, mind az azonosan gondolkodók csoportjainak figyelniük kell arra, hogy mit is akar a nép.

Timothy Snyder ismert amerikai történész és publicista, a Yale Egyetem professzora felszólalásából

A történész az igazság kutatója. Nincs az igazság birtokában, nem is biztos, hogy rátalál az igazságra, de keresi az igazságot... Az igazságot kutatva a történész egyidejűleg összefüggéseket keres. Az igazság sohasem önmagában létezik. Az igazság csak más igazságokhoz viszonyítva lehetséges. Az apró tények, a szerény tudás, aminek a birtokába jutunk, hiteles általános állításokká nőhetik ki magukat. Ezeknek a megjelenési formája az elbeszélés... Mivel a történész érti a folyamatokat, ezért nemcsak a tényekkel dolgozik. Azt is képes meglátni, ahogy a tények az idő múlásával hatnak egymásra... Amikor a történész könyvet ír, akkor nemcsak a tényeket írja le... A jó történelemkönyv... megkonstruálja a valószerű magyarázatát annak, hogy az emberek és az események hatnak egymásra az idők folyamán.

Egyetlen történet sem képes a múlt teljességét visszaadni. A jól megírt történelem az esemény teljességének és hiánytalanságának érzetét keltheti, lehetőséget ad arra, hogy az eseményeket több szempontból is lássuk. Ez a fajta teljesség, a tényeknek ez az összefonódása az emberi integritás. Ez nem csupán a tudás felhalmozása, hanem azoknak a tapasztalatoknak és információknak a felhalmozása, hogyan halmozták fel és akkumulálták a tudást a múltban az emberek... A történelemnek... a maga teljességében kell láttatnia az embert, s az ember szemén keresztül kell szemlélnie a világot.

- ?
- 1) Mire mutat rá Timothy Snyder történész?
  - 2) Snyder véleménye szerint ki a történész?
  - 3) Mire kell törekednie a történésznek kutatásai során?

A történész munkájának eredménye a **történelmi kutatás**. Történelmi források alapján kutatja a történelmi tényeket, majd feltárja a történelmi eseményeket, jelenségeket, folyamatokat, jellemképeket formál.

Ivan Bohun és Stefan Czarniecki összecsapása az 1653-as monasztirszki csatában. A festő Mikola Szamokis. A művész azt ábrázolja, milyen ádáz küzdelmet folytatott az ukrán nép a XVII. század közepén a nemzeti-felszabadító háborúban

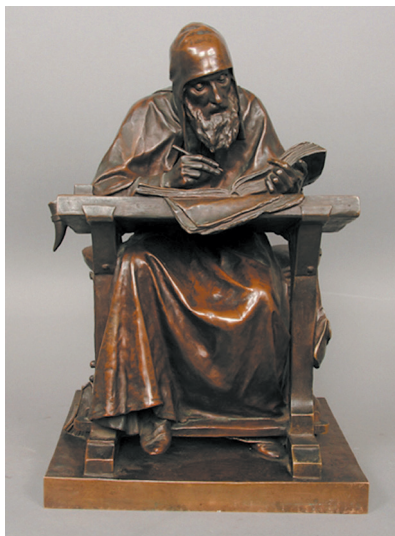
Kérdések és feladatok

1. Mi a történelmi tény? Melyek alapvető jellemvonásai?
2. Miben különbözik egymástól a történelmi esemény, jelenség és folyamat?
3. Milyen kérdésekre kell válaszolnia a történésznek ahhoz, hogy kutassa: 1) a történelmi eseményt, 2) jelenséget, 3) folyamatot?
4. Mi a történelmi jellemkép? Minek a segítségével lehet történelmi jellemképet alkotni?
5. Kik a történelmi személyiségek? Milyen szerepet játszanak a történelemben?
6. **Csoportfoglalkozás.** Lehet-e a történelmi személyiség jelleme pozitív? negatív?
7. Az ábra (108. oldal) alapján mutassatok be egy történelmi eseményt (jelenséget vagy folyamatot), amelyről tanultatok.
8. Mi az eredménye a történész munkájának? Indokoljátok meg a választókat.

20. Történelem, történészek, írók és költők

MEGTUDHATJÁTOK:

- hogyan fejlődik a történelemtudomány Ukrajnában és kiket tekintünk kiemelkedő történészeknek
- milyen szerepe van a szépirodalomnak a történelem tanulmányozásában

A krónikáíró Nesztor. Szobor

Szinopszis – az első történelemtudományi könyv

1. Az ukrán történelemtudomány fejlődése. Az ukrán történetírás közel ezeréves múltra tekint vissza. Az első történelmi művek a **krónikák** voltak. A mai történészek az ukrán történetírás atyjának a Lavra barlangkolostor krónikaíróját, Nesztort tartják. Nesztor 1113-ban jegyezte le **A régmúlt idők elbeszélését**. Azért tekinthetjük történésznek, mert először is, nemcsak saját kora eseményeit írja le, hanem azokat is, amelyek évszázadokkal korábban történtek. Másodsor, pontosan meghatározta munkája célját: honnan veszi kezdetét a ruszok földjének története, kik voltak az első uralkodók és hogyan keletkezett a ruszin föld. Harmadszor, nemcsak leírja az eseményeket, hanem értékeli is.

Nesztor krónikájának nagy jelentősége van a történelem tanulmányozásában. Legfőbb forrása, sokszor az egyetlen forrása azoknak az időknek, melyekről a krónikában szó van. Nem véletlen, hogy *A régmúlt idők elbeszélése* a világ száz legismertebb és legrégebbi könyveinek egyike. Munkájával Nesztor lerakta a krónikaírás hagyományát, amely egész a XVII. századig folytatódott. Az utódok igyekeztek továbbírni Nesztor krónikáját saját kortárs események megörökítésével.

A XVII. század végén már nemcsak krónikákat írtak, hanem megjelentek az első mai értelemben vett történelmi munkák. 1672-ben **Feodoszij Szafanovics**, a Kijevi-Mohiljai Akadémia rektora összeállította *A régi krónikák leírása* című művét. Az első rész Rusz történetét a XIII. századig tárgyalja, a második rész az ukrán területek XIII–XVII. századi történetét mutatja be.

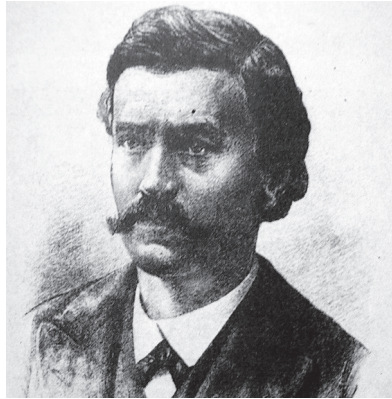
1674-ben jelent meg Rusz és a Moszkvai Állam történelmének rövid áttekintése **Szinopszis** címmel. Ez a könyv évszázadokig saját történelemtudományi könyvnek számított és 30 kiadást ért meg. Számos történész úgy véli, hogy a *Szinopszis* szerzője Innokentyij Hizely, a Lavra barlangkolostor főnöke volt.

A XVIII. század elején több mű is született, melyeket összefoglalóan **kozák krónikáknak** nevezünk. Szerzőik **Roman Rakuska-Romanovszkij**, **Szamijlo Velicsko** és **Hrihorij Hrabjanka**. Nem csupán leírták az ukrán népnek Bohdan Hmelnickij által vezetett nemzeti-felszabadító

Dmitro Bantis-Kamenszkij

Volodimir Antonovics

Olekszandra Jefimenko

háborújának és az azt követő kozák időszaknak az eseményeit, hanem magyarázatot is próbáltak hozzáfűzni.

A XIX. század elején felélénkült az érdeklődés Ukrajna történelme iránt, ami a történelmi ismeretek rögzítését immár történelemtudománnyá emelte. Az első történész, aki Ukrajna történelmével foglalkozott, **Dmitro Bantis-Kamenszkij** (1788–1850). *Kisoroszország története* című munkájában elsőként foglalta össze az ukrán területek történelmét az ókortól 1760-ig. A múlt eseményeivel kapcsolatban nem csupán a tényeket rögzítette, hanem bemutatta a kultúrát, a népszokásokat, a templom- és kolostorépítést, a kozákság eredetét, értékelte a hetmanok és más személyiségek tevékenységét, akik fontos szerepet játszottak Ukrajna történelmében.

A XIX. század második felére a történetes tudományos tevékenységének köszönhetően kiforrottak azok a nézetek, mit is értünk Ukrajna történelmén. **Mikola Kosztomarov** (1817–1885) kiemelkedő ukrán történész munkássága több mint 300 tudományos munkát tesz ki, közte a *Bohdan Hmelnickij*, *Ruina* [a XVII. század vége az ukrán történelemben], *Mazepa*, *Pavlo Polubotok* stb. címűek. Kosztomarov a népet tartotta a történelem legfőbb mozgatóerejének. Állást foglalt az önálló ukrán nemzet elismerése, az önálló

Volodimir Antonovics tanítványának visszaemlékezéseiből

...A professzor otthonában mi, akik ukránnak születtünk, először bizonyosodtunk meg róla és láttuk saját szemünkkel, hogy vannak könyvek, melyeket anyanyelvünkön írtak, vannak ukrán könyvek, amelyek éppen bennünket érdekelnek, és emlékszem, a professzor fia segítségével kaptuk kölcsön a galíciai *Dzvinokot* [Csengő – fiataloknak szóló illusztrált újság] és a *Lisz Mikitát* [Mikita róka], s utána egymás kezéből téptük ki, hogy elolvassuk. A gyerekönyvek után jöttek a fajsúlyosabb művek, mint például az *olvasókönyvek*, népszerű ukrán történelem rajzokkal illusztrálva.

Amikor megalapítottuk a saját nyilvános közönyvtárunkat, a jó professzor értékes könyveket ajándékozott nekünk. Hamarosan olyan történelmi könyvtárunk lett, amelynek értéke felbecsülhetetlen.

... emlékszem, hányszor vitt el bennünket az egyetemen régészeti és numizmatikai múzeumba, és vitrinről vitrinre haladva két-három órán keresztül magyarázott nekünk ragyogó ukrán nyelven, részletesen, mégis olyan egyszerűséggel, hogy a kisgyermek is megértette volna az ukrán régészetet, amelynek ő volt az atyja. Ha összegyűlt pár tucat érdeklődő, Volodimir Antonovics sosem mondott nemet, mindig jött és magyarázott...

- ?
- 1) Miért volt a XIX. században kevés ukrán könyv?
  - 2) Mi bizonyítja, hogy Antonovics-hoz a korabeli ifjúság nagy tisztelettel viszonyult?
  - 3) Miről akarta meggyőzni hallgatóit, tanítványait Antonovics?

Dmitro Javornickij emlékháza Dnyipróban

Dmitro Javornickij dolgozóasztala

ukrán történelem mellett, amiről úgy tartotta, hogy az ukrán nép szabadságszerető szellemiségének terméke.

Volodimir Antonovics (1834–1908) az ukrán nép történetének kulcsidőszakait tanulmányozta. Művei: *A kozákok eredetéről, A hajdamákokról, Ivan Honta, az umanyi százados* és egyéb munkák Ukrajna történetéből. Az ukrán történészek között az első volt, aki az *Ukrajna-Rusz* terminológiát használta. Antonovics összegyűjtötte és nyolc kötetben kiadta *Délnyugat-Oroszország Levéltárát*, amelyben Jobb parti Ukrajna XVI–XVIII. századi történelmének dokumentumai kaptak helyet.

Fantáziadús irodalmi látásmódja és kutatói tehetsége tette igazán sokoldalúvá az első történésznő, Olekszandra Jefimenko (1848–1918) munkásságát. Legfontosabb művei *A turbaji dráma, Fejezetek Jobb parti Ukrajna történetéből, Az ukrán nép története*.

Az ukrán kozákság történelme tanulmányozásának szentelte életét **Dmitro Javornickij** (1855–1940). Sokéves kutatómunkájának eredménye *A zaporizzsjai kozákok története* három kötetben.

A történész, **Mihajlo Hruszevszkij** (1866–1934) öröksége több mint 2 ezer tudományos munka. Legjelentősebb műve **Ukrajna-Rusz történelme tíz kötetben** a legrégebb időktől a XVII. század második feléig. Hruszevszkijnek köszönhetjük a nemzeti történetírás megalapozását azzal, hogy az ukránok történelmét leválasztotta más népek történelméről.

Hazánk történelmét ma is kutatják. Az **Ukrajna történelmével** foglalkozó tudományterület elegendő ténnyel rendelkezik ahhoz, hogy Hazánk múltját a maga teljességében tudja bemutatni. Ez az ukrán történészek nemzedékei munkásságának köszönhető.

Ma már nagyon sok történelmi munka áll a rendelkezésünkre, éppen ezért ma már nélkülözhetetlen, hogy a történelem kutatása is szakmai alapokon történjen. A történésznek feladata a rendelkezésre álló szakirodalom feldolgozása is, hogy tisztában legyünk azzal, hogyan látták az eseményeket az elődök. Azt a tudományterületet, amely a történelmi tudásunk fejlődését vizsgálja, his-

Mihajlo Hruszevszkij dolgozószobájában

toriográfiának nevezzük. A historiográfia fejlődése a történelemtudomány érettségét jelzi.

2. Történelem a szépirodalmi művekben. A történelem tudományos kutatások tárgyát képezi, ugyanakkor ihletet ad a művészeknek is. A történelmi események némelykor olyannyira szövevényesek, hogy felülmúlják az művészi fantáziát. Az írók és költők érdeme, hogy megrajzolják a kor szellemiségét, az akkor élt történelmi személyiségek alakját, ami segít jobban megérteni a múltat. Ezenkívül a történelmi tárgyú műveknek ismeretterjesztő funkciója is van. Sajátos történelemtudomány ezek Ukrajna történelmének tanulmányozásához, és hozzájárulnak a népszellem egységéhez. Az **Ének Igor hadáról** című eposz például Igor nagyfejedelemnek a kunok elleni hadjáratát örökíti meg.

Tarasz Sevcsenko, a *nagy kobzos* számos művében formált meg történelmi alakokat, többek között Bohdan Hmelnickijt, Ivan Hontát, Makszim Krivonoszt, Dmitro Bajdát (Visneveckijt) és más kozák vezetőket. A *Hajdamákok* című költeményében a kozák kort, a hajdamákmozgalmat eleveníti fel.

Az ukrán irodalomban az első történelmi regény **Pantelejmon Kulis** *A fekete tanács* című műve volt. Népünk történelmét és a függetlenségért vívott harcát feleleveníti **Ivan Franko** (*Zahar Berkut*), **Mihajlo Sztarickij** (*Az utolsó sasok*, *Busa védelme*) és már ukrán írók is.

Számos művet szenteltek az alkotók a kozák időszaknak. Kiemelkednek ezek közül Volodimir Malik *A titkos követ*, Jurij Musketik *Testvér testvér ellen*, Roman Ivancsik *Horda*, Olesz Honcsar *Székesegyház* és más alkotások.

Világhírt hozott **Ivan Bahrjanij**nek a *Gecsemáné kertje* című regénye, amelyben az ukrán nép tragédiáját, a repressziókat, az ukrán értelmiség megsemmisítését örökíti meg. Az író bemutatja a bolsevik terror szörnyűségeit, a képtelen vádaskodásokat, a fogolykínzások változott módszereit. Ugyanennek a témának szentelte az író *Tigriscsapda* (első változatban *Vadcsapda*) című regényét is.

Pavlo Zahrebelnij egész munkássága történelmi témákra épül. *Csoda* című regénye a Szófia székesegyház építéséről szól. A *Rokszolána* című regényének főhőse pedig a legendás Násztya Liszovszka Rohatinból, aki a szultán felesége lett, és nagy befolyásra tett szert az Oszmán Birodalomban. Az *Én*, *Bohdan* című regény Bohdan Hmelnickij hetmanról szól, s a legkiemelkedőbb ukrán történelmi regények sorába tartozik.

Pantelejmon Kulis

A kiemelkedő ukrán író, Olesz Honcsar a kozák székesegyház előtt, amelynek *Székesegyház* című regényét szentelte. A Szentháromság székesegyházat a Dnyipropetrovzszk megyei Novomoszkovszkban J. Pohrebnyak népművész mester építette fából 1773–1778 között.

Pavlo Zahrebelnij író, az ukrán történelmi próza kiemelkedő személyisége emléktáblája Kijevben

Bohdan Hmelnickij

Kérdések és feladatok

1. Kik a történészek?
2. Nevezetek meg ismert ukrán történészeket. Mutassátok be valamelyiküket.
3. Kit tartanak az ukrán történetírás atyjának, és kit az első Ukrajnával foglalkozó történésznek?
4. Melyik ukrán történész a szerzője a tízkötetes Ukrajna-Rusz története c. munkának?
5. Ki az az ukrán történész, aki életét az ukrán kozákság története tanulmányozásának szentelte?
6. **Csoportfoglalkozás.** Mi a legfőbb eredménye a történészek munkájának?
7. Irodalomórákon milyen műveket tanultatok, amelyeknek témája Ukrajna történelmi múltjának valamelyik fejezete?
8. Ki írta az első ukrán történelmi regényt?
9. Mi a szerepe a szépirodalomnak a történelem tanulmányozásában?
10. Magyarazzátok meg a következő szólást: „Az irodalom segít beletekinteni a múltnak kútjába, hogy meglássuk a jelen és a jövő egét.”
11. Nézzetek utána olyan irodalmi alkotásoknak, amelyekben a mai Ukrajnában zajló eseményeket örökítették meg.
12. Határozzátok meg, hogy az alábbi olvasmányok közül melyik tudományos-népszerű és melyik szépirodalmi.

Olvasmány

- 1) Egyszer aztán rettenetes, olthatatlan tűzvész támadt Zaporizzsja felől – Hmelnickij apánk kelt fel a polyákok és a haza minden megromtója ellen. Mit meg nem tettek a sztaroszták és komisszárok a városi kozáksággal, a lengyel kapitányok a katonáikkal meg a mi szélkakas polyákbérenceink az udvari örökkel! Mit ki nem találtak, hogy elfojtsák a tüzet! Hányféleképpen torlaszolták el őrzárataikkal a sztyeppeken keresztül vezető utakat, hogy senkit ne engedjenek Ukrajnából Zaporizzsjába, de hát mi haszna? A földműves a mezőn hagyja ekéjét és ökreit, a serfőző odahagyja üstjeit, a takácsok, a szabók és a kovácsok odahagyják munkájukat, apák elhagyják kisgyermeküket, a gyermekek beteg apjukat és anyjukat, és éjszaka, kerülő utakon, a sztyeppen át, tövises bokrokon és vízmóságokon keresztül mindannyian Zaporizzsjába igyekeznek, Hmelnickijhez. És ekkoron „felmorajlott a kozák dicsősége szerte Ukrajnában...”

Olvasmány

- 2) Abban az időben Bohdan nem foglalkozott azzal, hogy a kozákok vezetője Ukrajna történelmének egy békés időszakát éli. Azonban ez a nyugalom csak vihar előtti csend volt. A lengyelek erővel kényszerítették az ukránokat, hogy hordják az igát, azonban ez a helyzet nem maradhatott sokáig változatlan. Népünk nem szolgált rá erre a bánásmódra, és a külföldi elnyomás olyan erősen visszafogta a fejlődést, hogy 1648-ra megérett a helyzet, hogy kirobbanjon a nemzeti forradalom. Az ukrán társadalom különböző rétegeiben éles ellentétekhez vezetett az ukrán területek akkori státusa a Rzeczpospolitán belül, annak ukránokkal kapcsolatos politikája, társadalmi-politikai berendezkedése és társadalmi-gazdasági viszonyai.

Gyakorlati foglalkozás

Családfa. A családom története – Ukrajna történelmének része

Cél: kipróbálni magatokat a múlt kutatójának szerepében; kutatni és lejegyezni a családotok történetét; felállítani a családfát.

Feladatok a gyakorlati foglalkozás előkészítéséhez

1. Gyűjteni a családi fotókból; elkészíteni a családi és a genealógiai fa sablonját.
2. Összevetni s összekötni a feltárt tényeket Ukrajna, a szülőföld és a saját rokonságod történetével.

IDÉZD FEL

1. Mi a történelem tanulmányozásának a célja?
2. A történelmi források milyen típusait ismeritek?
3. Otthon vannak-e történelmi forrásaitok? Nevezétek meg, mik azok.

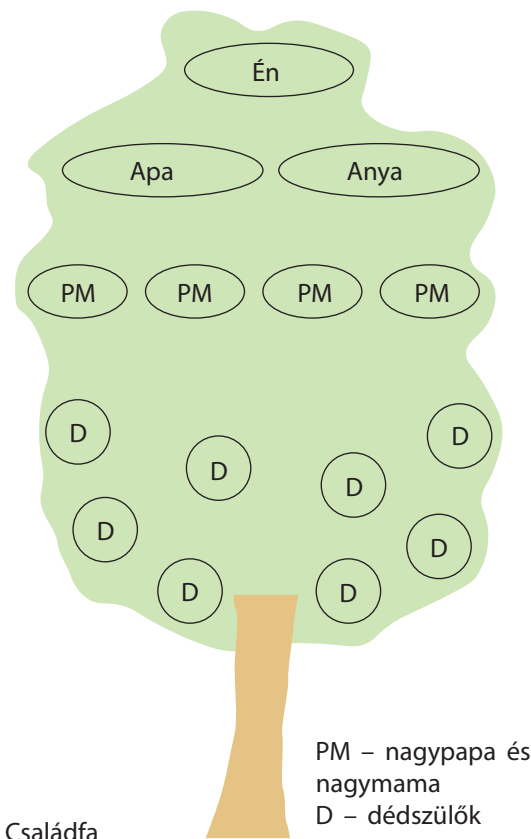
A foglalkozás menete

I. Gyűjtsd össze családtagjaid fényképeit.

Mint azt már tudjátok, a történész munkája a történelmi források összegyűjtésével kezdődik. Először gyűjtsétek össze a családi fotókat. Ha otthon nincs családi fotóalbum, akkor saját magatok rendezzétek a fényképeket. Helyezzétek el kronológiai rendben, a családtagok születési dátumára támaszkodva. Ha nem tudjátok, ki mikor született, akkor forduljatok segítségért a család valamelyik tagjához.

II. Rajzoljátok meg a családfát.

A családfa tetején helyezétek el a saját fényképeteket. Alá kerüljenek a szülők fotói. A következő sorba az apa fényképe alá az apai nagyszülők, az anya fényképe alá az anyai nagyszülők fotói kerüljenek. Ugyanígy helyezétek el a dédszülők fotóit is, akik a ti nagyszületek szülei. Ily módon mindenkinek négy dédnagymamája és négy dédnagypapája van. Így néz ki egy egyszerű családfa. Azt mutatja, hogyan alakult a család összetétele nemzedékről nemzedékre egyetlen őstől. Feltételezzük, hogy ez az ő az egyik dédnagypapa, akinek a vezetéknévét örökölte a családotok. Ez a dédnagypapa a dédnagymamával együtt a genealógiai fa gyökeréhez kerül. Tőlük följebb,

a fa alsó ágain lesznek elhelyezve a gyerekek, fölöttük pedig a te szüleid és te magad. Az oldalsó ágakra kerülnek a nagybácsik, nagynénik a rokonság fokának megfelelően.

III. Foglaljátok össze családtagjaitok életét és tevékenységét.

Derítsétek ki, hol születtek a családtagjaitok, hol éltek, dolgoztak, melyek voltak életük legfontosabb eseményei. Ebben segítségetekre lesz a házi archívum, amelyben különböző dokumentumok lelhetőek fel (születési bizonyítvány, házasságlevél, érettségi bizonyítvány, kitüntetések stb.). Ezeket a dokumentumokat a család idősebb tagjainak engedélyével használhatjátok fel.

IV. Készítsetek interjút a család legidősebb tagjaival.

A felmenők megismerésének legjobb módja valóban az, ha elbeszélgettek a család legidősebb tagjaival. Mindent, amit megtudtok, írjátok le.

V. Rendszerezétek az összegyűjtött anyagot.

Az összegyűjtött anyagot rendszerezni kell és előadás vagy prezentáció formájában bemutatni a következő órán. A bemutatás formáját és időkeretét a pedagógus határozza meg.

VI. Adjatok választ a kérdésre.

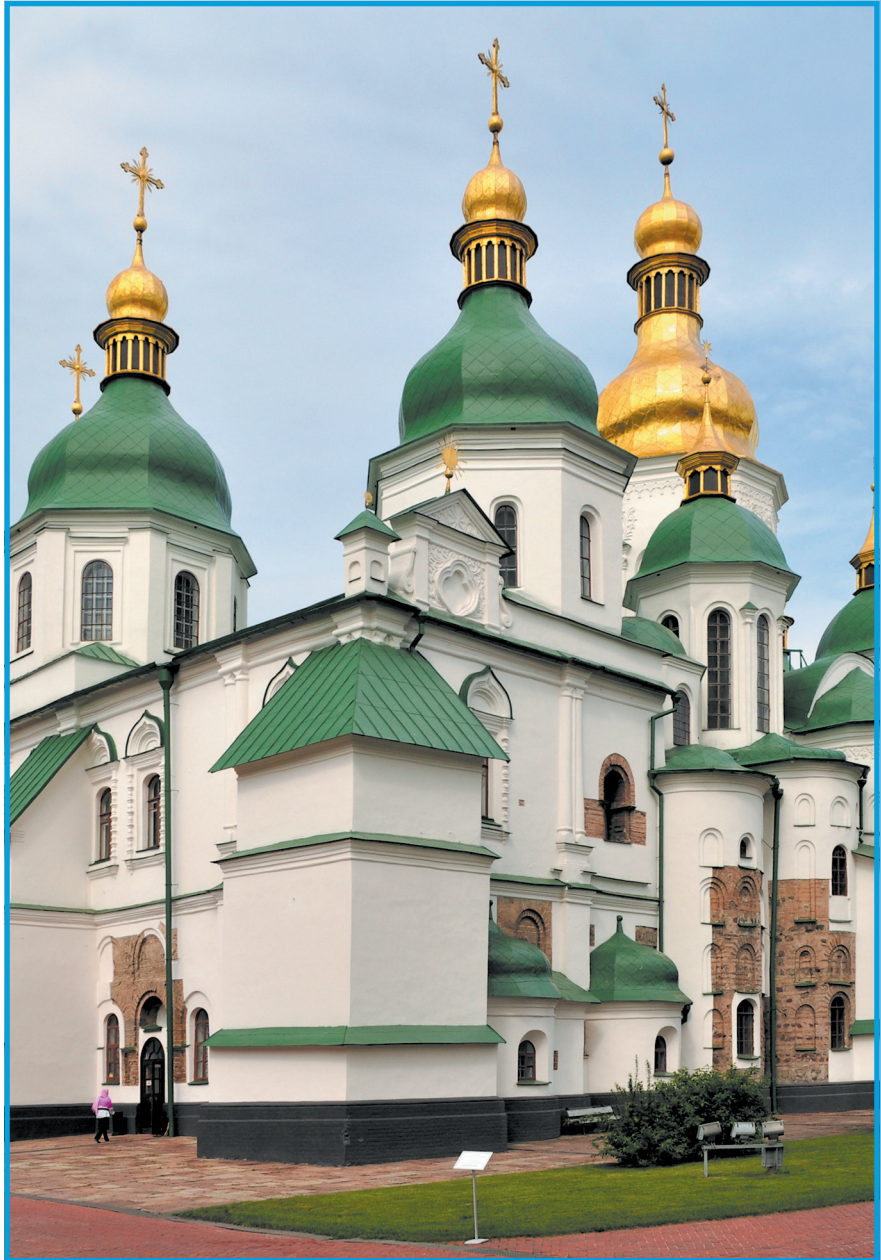
Miért kell ismerni a családi kapcsolatokat?

VII. Foglaljátok össze, mi újat tanultatok a foglalkozás során. Vonjatok le következtetéseket.

6. téma

MINDENNEK VAN MÚLTJA

21. A munka és a gazdaság: régen és ma

MEGTUDHATJÁTOK:

- mi a szerepe a munkának az ember életében
- mi a gazdaság, a közgazdaság
- hogyan alakult ki a piacgazdaság és mi a szerepe mai világunkban

Gazdaság — az emberi szükségletek kielégítésére alkalmas tevékenységek mechanizmusa.

Munka — tudatos, célirányos tevékenység, az ember szellemi képességeinek és fizikai erőfeszítéseinek felhasználása hasznos eredmények elérése érdekében szükségleteik kielégítésére.

Naturális gazdálkodás — a gazdálkodás kezdetleges formája, amikor az emberek csak azokat a termékeket termelik meg, amelyek saját szükségleteiket fedezik.

Árutermelés — a gazdaság olyan szervezete, amelyben a különféle termékeket nem saját fogyasztásra, hanem csere és értékesítés céljára állítják elő.

1. A gazdálkodás típusai. Az emberiség számára a munka a fennmaradás legfontosabb eszköze, a gazdálkodási tevékenység alapja. Annak érdekében, hogy saját munkáját és ezzel párhuzamosan a gazdálkodást hatékonyabbá tegye, az ember számos munkaeszközt talált fel. A gazdálkodás során az emberek kapcsolatba kerülnek egymással. Ez teszi lehetővé, hogy a társadalom számára ésszerűen biztosítva legyenek a szükségletek és javuljon az életszínvonal. A gazdasági rendszerrel és a forrásoknak a gazdálkodási tevékenység során való felhasználásával a **közgazdaságtan** foglalkozik.

Az őstársadalmakban a gazdálkodás formái a **gyűjtögetés** és a **vadászat** voltak. Ehető növényeket, gyümölcsöket, bogyókat stb. gyűjtöttek, állatokra és madarakra vadásztak. Valamivel később kezdtek el **halászni**. A gazdálkodásnak ezt a típusát nevezik **kisajátítónak**. Azaz az ember elvette (kisajátította) a természettől azt, amit az nyújtott számára. Mintegy 10 ezer évvel ezelőtt a gazdálkodás tekintetében változások következtek be, ami hatással volt az emberiség további fejlődésére. Megszületett a **termelő gazdálkodás (földművelés, állattartás, kézműipar)**, azaz az ember saját maga kezdett el növényeket termesztani, állatokat tartani, háztartási eszközöket állított elő (úgy mint edényeket, textíliát, bútorokat stb.). Megjelent a letelepedett életforma, a városok, az államok, mindaz, ami körülvesz bennünket és amit használunk.

Kezdetben az emberek a háztáji termelés során saját szükségleteik kielégítésére törekedtek (étel, ruházat, használati tárgyak). Semmit nem cseréltek, nem vettek, nem adtak el. Ezt az önellátó rendszert nevezik **naturális gazdálkodásnak**.

A naturális gazdálkodást fokozatosan felváltotta az áru-termelés, ami egy fejlettebb és hatékonyabb formája a társadalmi gazdálkodásnak.

Milyen körülmények vezettek a kialakulásához? Nem képes minden ember mindent ugyanolyan szinten csinálni. Az egyik ember jobban tud agyagedényeket készíteni, a másik a szövésben ügyesebb. A sztyeppén a legcélszerűbb foglalkozás az állattartás volt, az erdős sztyeppén pedig a földművelés. Azaz az emberek fölösleget termeltek valamiből, amire másnak szüksége volt. Így kezdődött el a cserekereskedelem. A

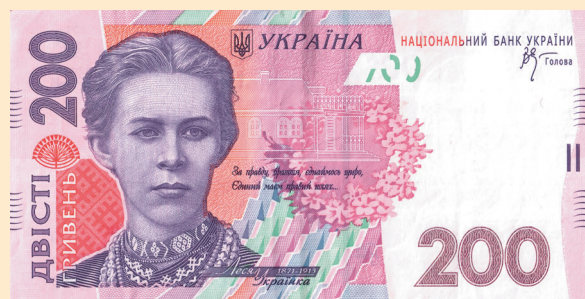
Nagy Volodimir ezüst pénzérméi

Hrivnya a Rusz állam időszakából

Hrivnya az Ukrán Népköztársaság időszakából

Mai papírpénz

kereskedelem kezdetben árucserét jelentett, majd az emberek felfedezték a **pénzt** – azt az árut, amellyel ki lehetett fejezni bármely áru értékét. Azokat a dolgokat, amiket az emberek elcserélnek vagy eladnak, **árunak** nevezzük. Ez az **áru-pénz alapú gazdálkodás**. Az adásvétel közben alakul ki a **piacgazdálkodás**.

Az árutermelés kapcsolatot teremtett a világ különböző régiói között, így tudtak eljutni a felhasználókhoz az áruk és a szolgáltatások. Az árutermelés már az őstársadalomban kialakult. Az árutermelésen alapuló piaci gazdálkodás mindössze néhány száz éve vált a gazdálkodás alapvető formájává. A piacgazdaság gyors fejlődését lehetővé tette a technikai fejlődés, ami jelentős mértékben hozzájárult az árutermelés volumenének növekedéséhez. Valóságos forradalmat idézett elő a XVIII. század végén a gőzgép felfedezése. Ennek köszönhetően megjelentek az első iparvállalatok, fejlődésnek indult a városi életforma, a Föld minden szegletének meghódítása az ember által.

- ?
- 1) Honnan ered az a pénz-nem, ami ma Ukrajnában használatos?
  - 2) A világ számos országában gyakorlat, hogy a pénzen saját történelmük kiemelkedő személyiségeit ábrázolják. Kiket ábrázolnak a mai ukrán bankjegyeken? Nézzetek utána, miről híresek ezek az emberek.

Aratás az őskorban

Aratás a XIX. században

Aratás napjainkban

? Nézzétek meg a képeket. Beszéljétek a mezőgazdaság fejlődéséről az ukrán területeken. Melyek az alapvető különbségek a múlt és a jelen között?

A MEZŐGAZDASÁG ÁGAZATAI

MEZŐGAZDASÁG

Növénytermesztés

- kenyérgabona, hüvelyes növények
- egyéb gabonafélék
- ipari növények
- burgonya, zöldség, tökfélék
- gyümölcsstermesztés és szőlészet
- egyéb növények

Állattartás

- szarvasmarha
- sertésfityesztés
- baromfityesztés
- birkatartás
- egyéb ágazatok

2. A gazdálkodás napjainkban. A világgazdaság fejlődésében új szakaszt nyitott a számítógépes technológia elterjedése az 1960-as években. A gazdálkodásnak azokat az ágazatait is megváltoztatta, amelyek öröknek tűntek.

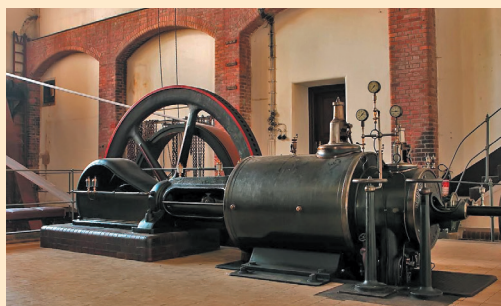
A piacgazdaság az emberi civilizáció fejlődésének csúcspontja. Annak ellenére így van ez, hogy bizonyos korokban bizonyos emberek úgy vélték, a piacgazdaság igazságtalan. Tettek kísérletet a felszámolására többek között a Szovjetunió időszakában. Ám a piacgazdaság alapjainak elvetése és tagadása lerombolja a gazdálkodási rendszert, az életszínvonal azonnali visszaeséséhez vezet. Ily módon a jólét és a jóléten alapuló megelégedettség

Agyagedény-
készítő kisiparos
munka közben

Manufakturális termelés

Gőzgép a XIX. században

? Nézzétek meg a képeket és figyeljétek meg, hogyan változott az emberi tevékenység az áruterelés során: a kézművességtől a mai robotizált termelésig. Milyen következményekkel jártak ezek a változások?

Korszerű robotizált termelés napjainkban

megteremtésének alapfeltétele a piacgazdaság törvényeinek elfogadása.

Az ukrán területeken már több ezer éve a mezőgazdaság az alapvető gazdasági ágazat. Mára fejlett termelési kultúra alakult ki. Ez a termelési forma alapozta meg népünk hagyományos életmódját, anyagi kultúráját, az alapvető ünnepek és szokások rendszerét, világnézetét, szellemi értékeit. A földműveléssel párhuzamosan fejlődött az állattartás, valamint a hagyományos foglalkozások: a halászat, a vadászat, a méhészet. Ukrajna ma is a világ egyik legjelentősebb mezőgazdasági termelője fejlett technológiai kultúrával.

Kérdések és feladatok

1. Miért a munka az ember életének az alapja?
2. Mi a gazdaság?
3. Mikor jelent meg a naturális gazdálkodás? Melyek a fő jellemvonásai? Miért ez volt elterjedve az emberiség történelmében a leghosszabb ideig?
4. Milyen különleges áru jelent meg a piacgazdaság elterjedésével?
5. Milyen tényező hatott a piacgazdaság gyors fejlődésére?
6. Csoportfoglalkozás. Miért a piacgazdaságot tartják a civilizációs fejlődés csúcsának?
7. Miben különbözik a naturális gazdálkodás az árutereléstől?

22. A városok és a falvak régen és most

MEGTUDHATJÁTOK:

- mikor és hogyan jöttek létre a városok az ukrán területeken
- egyes városok felemelkedésének és bukásának okait
- milyen alapvető különbségek voltak régen és vannak ma a városok és a falvak között

1. A városi életmód kialakulása a mai ukrán területeken. A városok, kisvárosok, kisebb és nagyobb falvak azok a helyszínek, ahol az ukrán történelem eseményei zajlottak. Minden településnek saját arculata van. Ám csak együttesen mutatják be azt az Ukrajnát, ami mindenkinek megragadja a képzeletét, aki egyszer is látta. Hogyan is alakult ki ez a kép?

Az emberiség áttérése a letelepedett életmódra együtt járt az állandó települések kialakulásával. A földműves települések közül idővel elkezdtek kiemelkedni azok, ahol a kézművesek, a hatalom képviselői éltek, ahol a kultikus építmények emelkedtek. Ezt a településtípust nevezik **városnak**.

A történelemben két város is verseng az elsőségért, az egyik Jerikó (a mai Izrael területén) és Çatalhüyük (a mai

A Cserkaszi megyei Majdanecke település rekonstrukciója. A települést a tripoljei kultúrát tanulmányozó régészek fedezték fel

1

2

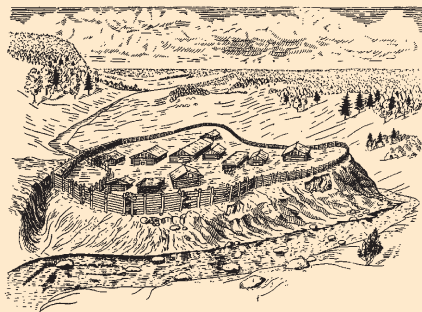
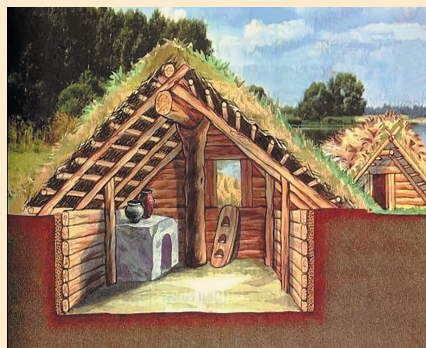
Olvia – a legnagyobb görög város a Fekete-tenger északi partvidékén a festőművész elképzelése szerint (1) és a régészek által rekonstruált település (2)

? Nézzétek meg a képeket. Milyen foglalkozásokat űztek a görög városok lakói? Miben különbözik a festmény a régészeti rekonstrukciótól?

Törökország területén található). Mintegy 10 ezer évvel ezelőtt alapították ezeket.

A városi életmód megjelenését a mai ukrán területeken egyes történészek a tripoljei kultúrához kötik. A tripoljei kultúrához tartozó, a régészek által feltárt települések némelyike hordoz városias jegyeket. A legnagyobb közülük Majdanecke, amely mintegy 6 ezer évvel ezelőtt állt fenn. Mintegy 200 hektáron 3 ezer egy-, kettő- és háromszintes épület helyezkedett el. Feltehetően körülbelül 15 ezer ember élt itt. Azokban az időkben ez volt Európa legnagyobb települése. Ám vannak olyan történészek, akik úgy vélik, hogy a nagy kiterjedés és a jelentős lakosságszám még nem elegendő feltétel ahhoz, hogy egy települést városnak tekintsünk. A kutatások folytatódnak. A tripoljei kultúra hanyatlása után a mai Ukrajna területén hosszú időn keresztül nem voltak nagyobb települések.

A valódi városi kultúra i. e. a VIII–VI. században jelent meg a mai Ukrajna területén a görögök letelepedésével. A Fekete-tenger partvidékén és a Krímen görög városokat alapítottak. Ezek úgynevezett városállamok voltak. Külső megjelenési formájuk és belső berendezkedésük tekintetében a görögországi városokra emlékeztettek. Az időszámításunk kezdete után összeomló Római Birodalommal együtt eltűntek az említett területekről a városok is.

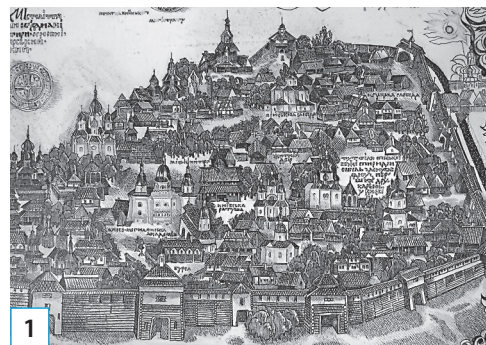

Szláv városi típusú település és kisebb falvak rekonstrukciója.

? Nézzétek meg a képeket. Soroljátok fel, melyek az alapvető különbségek a görög városok és a szláv települések között.

Kijev Bölcs Jaroszlav idejében. Rekonstrukció

Kijev a XVII. században (1) és a XIX. század elején (2)

? A XIX. századra Kijev jelentősen megváltozott a megelőző századokhoz képest. Miért?

2. A városi életmód fejlődése. A mai Ukrajna területén a városfejlődés a Kijevi Állam (Ukrajna-Rusz) létrejöttének és virágzásának időszakában lépett a következő szakaszba.

Ukrajna erdőssztyeppi és erdős területeinek szláv lakossága kis településeken élt. A nagyobb megerősített települések voltak a törzsi központok. Az V. század végén – a VI. század elején az egyik ilyen megerősített településből nőtt ki Kijev. Később alapították a ma is ismert városok közül Csernyihivet, Korosztentyt, Perejaszlavot stb.

A Kijevi Államnak fénykorában annyi sok városa volt, hogy **Gardarikinak** – a városok országának nevezték. Kijev volt Európa egyik legnagyobb városa. Ebben az időben a városok váltak a kézműipar és a kereskedelem központjaivá, itt élt a nagyfejedelem és a hatalom többi képviselője. A városokban épültek fel a székesegyházak, amelyek a hívők zarándokhelyeivé váltak. Ugyanakkor a nép nagyobb része továbbra is a földeken dolgozott.

A XIII. században a mongol hódítás után Kijev hosszú időre lehanyatlott. A város kinézete egész a XIX. századig alig változott. Hanyatlottak a Dnyeper-mente többi városai is.

Ugyanakkor fejlődtek a városok a nyugat-ukrán területeken. Itt a nyugat-európai városokhoz hasonlóan kis utcák, kőépületek, a központban piactér, székesegyház, városháza stb. jellemezték ezt a településtípust. A leggyorsabban Lemberg (Lviv) fejlődött, amely több száz évre a legnagyobb ukrán várossá vált, fontos kereskedelmi és kézműipari centrum volt.

Az ipari termelés elterjedésével a városok, melyekből egyre több volt, a gazdasági élet központjaivá váltak. Megváltozott az egyre növekvő számú városlakók életmódja. A városok arculata is változott: megjelentek a széles utcák, a sokszintes épületek, kikötők, vasutak épültek. Megjelent a városi tömegközlekedés, a városi színház és a többi szabadidőközpont, megnőtt az oktatási intézmények száma stb.

Ezek a változások nem kerültek el az ukrán területeket sem. A XVIII. század végén – a XIX. század elején több tucat város jött létre, melyek a nemzetközi kereskedelem és az ipar központjaivá váltak. Az elsőség abban az időszakban Odesszát illette meg, amelyik az Orosz Birodalom legnagyobb városa volt. Odessza kikötőin keresztül szállították az áru nagyobb részét, amit külföldön adtak el.

Odessza a XIX. század második felében

A város iparnegyede a szovjet időszakban

Lemberg a XVII. században

Johann Alpek városi tanácsos leírása Lembergről (XVI. század)

Ez a város kellő mennyiségben ellátja a Lengyel Királyságot különféle selymekkel, szőnyegekkel és illatos gyökerekkel. Itt minden van, amire az embernek szüksége lehet, ráadásul itt összehasonlíthatatlanul alacsonyak az élelmiszerárak, ami a városba vonzza a különböző nemzetiségű embereket...

Martin Grüneweg gdanski kereskedő leírása Lembergről (1606)

Podóliából és Moldovából az összes jószág a városon keresztül jut el Olaszországba. Bejártam fél Európát, jártam a világ legdicsebb városaiban, de sehol másutt nem láttam ennyi kenyeret. Hatalmas mennyiségben van itt sör és méz, nemcsak helyi, hanem amit máshonnan hoznak. Moldovából, Magyarországról, Görögországból hozzák ide... Ebben a városban, akár csak Velencében, a piacon találkozhatok emberekkel a világ minden tájáról népi öltözetben: kozákok – hatalmas kucmában, oroszok – fehér sapkában, törökök – fehér turbánban, németek, olaszok, spanyolok – rövid ruhában. Akármilyen nyelven beszéljen az ember, itt biztos talál olyat, aki szintén az ő nyelvét beszéli.

- 1) Miről számolnak be a fenti forrásrészletek?
- 2) Mi keltette fel a Lembergbe látogató külföldiek figyelmét?
- 3) A város fejlődésével kapcsolatban milyen következtetést tudtok megfogalmazni?

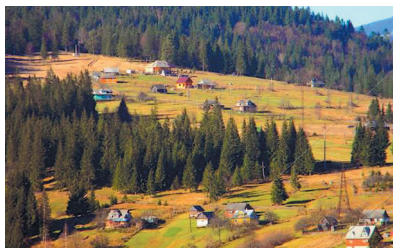
Luck. Mai látkép

Munkács. Mai látkép

Egy Dnyeper-menti ukrán falu látképe. XIX. század

Hegyi falu a Kárpátokban napjainkban

Ugyanebben az időszakban épültek ki azok a városok, amelyek a nagyipar (kohászat, fémmegmunkálás stb.) központjaivá váltak: Dnyipro (Katerinoszlav, Dnyipropetrovsk), Zaporizzsja (Olekszandrivszk), Donyeck (Juzivka, Sztalino), Luhanszk, Mikolajiv és mások. Ezekben a városokban a napirend a legnagyobb iparvállalat ritmusához igazodott. Ukrajna ipari-mezőgazdasági országgá vált.

Ez a fejlődési irány folytatódott a szovjet időszakban is. Az ipari óriások határozták meg Ukrajna városai nagy részének képét. Le kell szögeznünk, hogy ennek a fejlődési iránynak sok negatív következménye is volt: szennyezett levegő, gyengén fejlett egyéb területek – kultúra és pihe-nési lehetőségek.

Ugyancsak a szovjet időszakban több lett a városi lakos, mint a falusi, s a városi lakosság aránya egyre csak növekedett.

Ma az ukrán nagy- és kisvárosok fejlődése új szakaszba lépett. Változik a települések arculata. Odafigyelnek arra, hogy a városok élhetőbbek legyenek az emberek számára. Különösen gyorsan fejlődik Kijev, Lemberg, Harkiv, Dnyipro és más városok. Az új idők új problémákat hoztak felszínre. A városok utcáit valósággal eltorlaszolja a közlekedési eszközök.

3. Ukrajna kisvárosai és falvai. A nagyvárosok mellett mindig léteztek kisvárosok és falvak.

A legtöbb kisvárost Jobb parti Ukrajna és Nyugat-Ukrajna területén találjuk. Hosszú és gazdag történelmük van. Ezeknek a településeknek a lakói többnyire egyidejűleg voltak kézművesek, kereskedők és földművesek. A városi élet központjai itt is a templom, a városháza és a vásár voltak.

Birodalmi keretek között a kisvárosok és a falvak arculata megváltozott. Ezekre a településekre hatalmi intézményeket telepítettek. Minden településen új központ és főtér létesült a közigazgatási hivatalnak otthont adó épület körül. A központi utcákat és tereket macskakővel rakták ki.

Az utcák többsége azonban nem kapott macskaköves burkolatot, s esős időben gyakorlatilag járhatatlan volt. A városlakók házai általában egy- és kétszintesek voltak, fából épültek. Kívülről a falakat festették vagy vakolták, a fa-részeket faragással díszítették. A gazdag városlakók ablakaikba színes üveget raktak.

Korábban is és ma is az ukrán települések többsége falu. A legrégebb időktől kezdve az ukránok a tavak és folyók mellett építették fel házaikat. Nagy figyelmet fordítottak otthonuk és környezetük díszítésére. A falusi lakóházaknak minden régióban volt valamilyen jellegzetessége, ami más-

? Nézzétek meg a képeket. Mit ábrázolnak? Milyen problémákat tudtok még felsorolni a mai városok életéből?

hol nem fordult elő. Az ukrán falusi lakóház továbbörökítette a népi hagyományokat, erkölcsöket, szépérzékét. A falvak látképében az évszázadok alatt kevés változás történt, legfeljebb az anyag változott, amiből építkeztek. Megjelentek a burkolt utak is.

A kommunista rezsim romboló hatással volt a falvak látképére, a hatalom arra törekedett, hogy eltörölje a különbséget a város és a falu között. Az ukrán falvakban leromboltak több ezer templomot, falusi klubokat építettek, valamint városi típusú emeletes házakat, megjelent a központi gáz- és vízvezeték. Ezekkel az intézkedésekkel azonban csak azt érték el, hogy az emberek tömegesen a városokba vándoroltak, ahol az életkörülmények és a munkalehetőségek jobbak voltak. Az 1970–1980-as években Ukrajna térképéről több ezer falu tűnt el. Az 1990–2000-es évek gazdasági nehézségei nem tették lehetővé, hogy az ukrán falvak új életerővel töltsenek fel.

George Kohl német utazó leírása az ukrán területekről, ahol a XIX. század elején járt

A házakat burjánzó zöld növényzet veszi körül, felkúsznak a gerendákon és lenyúlnak egész a vízmosásig. Magasan a falu felett, ahol szelek fújnak, 50 és 100 szélmalom sorakozik. És az utazó előtt, aki járja a kopár és pusztaszttyepét, egyszer csak feltűnik egy színes és nem hétköznapi csoda, az ukrán falu. Az ukránok igen takaros házakban laknak, melyek valósággal ránk mosolyognak. A falusiak nem elégednek meg azzal, hogy minden héten takarítanak, hanem minden két hétben meszelnek is, ezért az otthonaik hófehérek, mint a kifehértett vászon...

? George Kohl német utazónak az ukrán falu mely jellegzetességei keltették fel a figyelmét?

Kérdések és feladatok

1. Mikor jelentek meg a falvak és a városok Ukrajna területén?
2. Soroljátok fel a különbségeket a város és a falu között.
3. Mely városok voltak a legfejlettebbek az ukrán területeken a különböző időszakokban?
4. Mikor kezdődött meg az ukrán városok ipari fejlődése?
5. **Csoportfoglalkozás.** Minek az eredménye, hogy idővel egyre nőtt a város gazdasági szerepe?
6. Miért nem változott hosszú időn keresztül a falvak látképe?
7. Állíthatjuk-e, hogy a falu a nép lelke?
8. Mutassátok be saját városotokat (falutokat).

23. Tudomány és oktatás az ukrán területeken

MEGTUDHATJÁTOK:

- hogyan fejlődött a tudomány és az oktatás az ukrán területeken
- melyek voltak ennek a fejlődésnek az alapvető szakaszai és eredményei

1. Az oktatás kezdetei az ukrán területeken. Az emberiség fejlődésének alapfeltétele a megszerzett tudás és ismeretek átadása nemzedékről nemzedékre. Ezt a folyamatot nevezük **oktatásnak**. Az őskorban a tudást és az ismereteket szóban vagy példamutatással adták tovább. Miután megjelent az írásbeliség, lehetővé vált, hogy a társadalomnak egy jóval szélesebb rétegét oktassák és alaposabb tudással vértessék fel.

A Kijevi Államban az iskolaalapításoknak lökést adott a kereszténység felvétele Nagy Volodimir idejében. Ő volt az, aki **989-ben** az első iskolát alapította. Bölcs Jaroszlav idejében az oktatás és a tudományos ismeretek központja a Szófia székesegyház lett, ahol könyveket másoltak és hatalmas könyvtárat hoztak létre. Ez időtől az ukrán területeken az oktatás és tudomány központjai a kolostorok lettek, melyek közül kiemelkedett a Lavra barlangkolostor.

Hosszú időn keresztül az embereknek csak egy igen szűk rétege részesült oktatásban. Sem kötelesség, sem

? Nézzétek meg a képet és tartsatok kiselőadást a következő címmel: „Bölcs Jaroszlav nagyfejedelem a kijevi Szófia könyvtárban.”

A Kijevi-Mohiljai Akadémia, amelynek elődje az 1632-ben alapított Kijevi-Mohiljai Kollégium. Mai látkép

Az 1661-ben alapított lemergi egyetem. Mai látkép

A harkivi egyetem 1805-ös alapításának évében

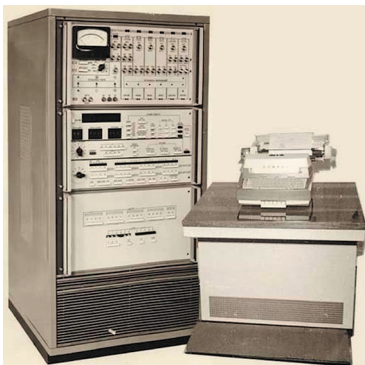
Az 1834-ben alapított kijevi egyetem. Mai látkép

jog nem fűződött az oktatáshoz. A XV–XVI. században Európában megnövekedett az érdeklődés a tudományos ismeretek és az oktatás iránt. Ezt nagyban elősegítette a könyvnyomtatás feltalálása, ami könnyebbé tette az ismeretekhez való hozzáférést. Az ukránok is kivették részüket ebből a folyamatból. Mivel az ukrán területeken nem működtek még felsőoktatási intézmények, ezért Európa egyetemére vándoroltak. Az ukrán területekről származó tudósok közül a legnagyobb hírnévre **Jurij Drohobics (Kotermak)** tett szert, aki a bolognai egyetem rektora és a krakkói egyetem professzora volt.

2. Egyetemek és tudomány. A XVI–XVIII. században nyíltak az ukrán területeken az első középfokú oktatási intézmények, amelyek az európai példát vették át. Az egyetlen lényegi különbség az volt, hogy itt három nyelven oktattak: ruszin (ukrán), görög és latin nyelven. Az első ilyen iskolát 1576-

Vaszil Karazin (1773–1842) – tudós, a harkivi egyetem alapítója

? Nézzetek meg a képeket. A XIX–XX. századi ukrán tudósok és feltalálók mely találmányait mutatják be? Nézzetek utána és mutassátok be valamelyik találmány történetét.

ban Osztrogban alapította **Kosztjantin-Vaszil Osztrozkij** nagyherceg. Abban az időben ezt az iskolát **akadémiának** nevezték. Az akadémia egyik végzőse **Petro Konasevics-Szahajdacsnij** volt.

Az ukrán területeken az első felsőoktatási intézmény a **Kijevi-Mohiljai Kollégium** volt (1701-től akadémia), amelyet **Petro Mohila** metropolita alapított **1632-ben**. Az akadémia végzősei Kelet-Európa számos országában az értelmiség magját képezték. Többek között a XVII. században a Moszkvai Állam szinte összes tanítója innen került ki. A kollégium jelentős tudományos központ is volt, ahol művelték az orvostudományt, a filozófiát, a matematikát, a természettudományokat stb.

A kozák időkben a nép képzettségi szintje, más országokkal összehasonlítva, igen magas volt. A Hetmanátus területén minden ezer gyerekre jutott egy iskola. Az iskolák többségét az emberek saját pénzükön tartották fenn.

A XIX. században a lakosság képzettsége meredeken csökkent. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a nép zöme jobbgyorsorban tengődött. Csak a XIX. század közepétől voltak tapasztalható pozitív változások. Mind az Orosz Birodalom, mind az Osztrák–Magyar Monarchia reformokat vezetett be az oktatásban, amelyek célja az volt, hogy minél szélesebb tömegek részére tegyék elérhetővé az iskolai oktatást. Ám ennek ellenére az emberek nagyobb része nem tudott iskolába járni, főleg nem anyanyelvű iskolába.

Volodimir Havkin orvos oltásával Indiában több mint 42 ezer ember életét mentette meg

Ugyanakkor egyre növekedett a képzett szakemberek iránti igény. Az ukrán területeken felsőoktatási intézmények sora nyílt. A XX. század elején az Orosz Birodalomhoz tartozó ukrán területeken három egyetem volt: a har-kivi, a kijevi és az odesszai, valamint több tucat főiskola. A nyugat-ukrán területeken a lebergi és a csernyivci egyetem működött. Az egyetemek nemcsak oktatási és tudományos központok voltak, hanem az ukránok nemzeti újjászületésének központjai is.

A XX. században minden probléma és tragédia ellenére az ukrán területeken az oktatás rohamosan fejlődött. Ma az embereknek gyakorlatilag 100%-a tud írni-olvasni, a képzettség szintje tekintetében Ukrajna a világ élvonalába tartozik.

Az oktatás kiterjesztésének rendkívül fontos szerepe van a tudomány fejlődésében. Manapság a tudomány olyan elképesztő mértékben hat az emberekre, a társadalomra, a környező világra, hogy a mai körülmények között tudomány nélkül el sem tudjuk képzelni az életünket. Minden, ami körülvesz bennünket, annak az eredménye, hogy az emberek művelik a tudományt.

Jelenleg a társadalom tevékenységének azon részét nevezzük **tudománynak**, amelyik új ismeretek megszerzésére irányul a környező világot illetően a benne végbemenő folyamatok megértése által. Akárcsak az oktatásügy, a tudomány is hosszú fejlődési utat járt be az ukrán területeken és jelentős sikereket ért el. Az ukrán tudósoknak és felfedezőknél köszönhető számos találmány, melyek az emberiség javát szolgálják.

Kérdések és feladatok

1. Mikor épült ki az oktatási hálózat az ukrán területeken?
2. Hogyan alapították az első felsőoktatási intézményt?
3. Milyen szerepet játszottak az egyetemek az ukrán területeken a XIX. században – a XX. század elején?
4. Miért nem engedték meg az Orosz Birodalom területén, hogy az ukránok anyanyelvükön tanuljanak?
5. Tudakoljátok meg, hogy családokban (baráti körben) ki az, aki diplomát szerzett. Kérdezzétek meg, hol, milyen szakot végzett. Kérdezzétek meg az érintettet, hogyan befolyásolta a diploma az életét. Vonjatok le következtetéseket a megszerzett információkból.
6. Beszéljétek arról, szerintetek milyen szakmákra lesz igény a jövőben.

A jövő szakmái

1. Márkamenedzser. Ügyfelei arculatának alakításán dolgozik, többek között a közösségi hálókön keresztül. Ahhoz, hogy valaki megtanulja ezt a szakmát, PR-ismereteket kell szereznie, ismernie kell a reklámszakmát, az újságírást.

2. Robot-tervezők. Hamarosan szükség lesz azokra a szakemberekre, akik a humanoid háztartási gépeket tervezik (például takarító robot, kertészrobot és egyéb háztáji kisegítők).

3. Virtuális világ dizájnere. Ennek a szakmának a művelője egyesíti magában a képzőművész és a programozó képességeit.

4. Okosház-tervező. A programozás és az IT-technológiák ismerete lehetővé teszi a szakemberek számára, hogy az otthonokba olyan vezérlést tervezzenek, amelyek emberi beavatkozás nélkül működtetik az épületet.

5. IT-genetikus. Az a feladata, hogy egyéni gyógyítási és betegségmegelőzési terveket dolgozzon ki a korai szakaszban.

6. Iskolai dietetikus. Megtáplálja a gyermekeket a helyes táplálkozásra és felel azért, hogy a gyermekek fiziológiai szükségleteiknek megfelelően táplálkozzanak.

7. 3D nyomtatási mérnök. Technikai és alkotó munka is. Többek között tervezhet valaki olyan ruhákat és ékszereket, amelyek 3D nyomtatóval készülnek.

24. Szabadidő, egészségvédelem régen és ma

MEGTUDHATJÁTOK:

- hogyan töltötték a szabadidejüket az emberek régen és ma
- mit tettek régen az emberek az egészségük védelme érdekében

? Nézzétek meg a képeket. Milyen szertartások kísérik a képeken látható ünnepeket?

1. Szabadidős tevékenység. A szabadidős tevékenység azoknak a tevékenységeknek az összessége, amit az ember szabadidejében végez kikapcsolódás, testi-lelki feltöltődés érdekében.

Szabadidős tevékenység többek között az olvasás, a tévénézés, a mozi-, a színház-, a koncertlátogatás, a barátokkal való beszélgetés, a sport, a szórakozás, a séta, a játék stb.

A szabadidős tevékenységeknek is mély történelmi gyökerei vannak, az őskorból erednek. Így többek között a zsákmánnyal hazatérő vadászokat a törzs többi tagja hatalmas ünnepléssel fogadta. Minden időben az ünnep ellentéte volt a hétköznapoknak. Az **ünnep** – szabadidő, a hozzá kötődő hagyomány pedig – az ünnepi szertartások.

A törzsek áttérése a letelepedett életmódra és a földművelés meghonosodása számos ünnepnapot is hozott az emberek életébe. Ezeken a napokon az emberek kipihenhették magukat, lelkileg feltöltődtek, valamint nevelő funkciójuk is volt.

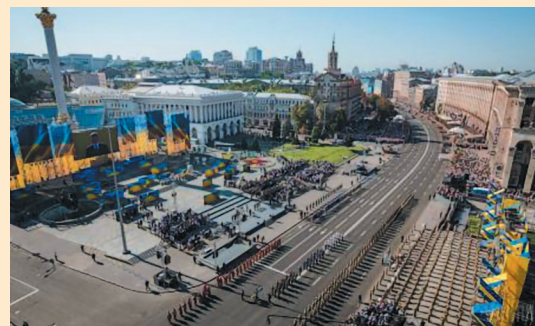
Karácsony

Ivan Kupala éjszakája

Húsvét Huculföldön

A függetlenség napja méltatása Ukrajnában

Idővel az ünnepek új tartalmat nyertek. A tudósok véleménye szerint az ünnepek a szabadidős tevékenység első formái. A hétköznapok és az ünnepnapok váltakozása minden népre jellemző. Elődeinknél a legtöbb ünnep a késő őszi időszakra, télre és kora tavaszra esett, amikor a falusi ember kipihenhetette a megfeszített munka fáradalmait.

Idővel a népi ünnepek kiegészültek vallási ünnepekkel, amelyek többnyire egybeestek a népi ünnepekkel, végül megjelentek az állami ünnepek is. Az utóbbiak az államisággal összefüggő fontos események méltatásáról szólnak. Ukrajnában a legnagyobb állami ünnep a függetlenség napja, melyet **augusztus 24-én** méltatunk.

Az ünnepek elengedhetetlen kelléke a zene, a tánc és az ének, a teátrális jelenetek stb. Ennek a hagyománynak is régi gyökerei vannak. Így többek között a mizini őskori település feltárása során a régészek hangszereket találtak.

A szabadidős tevékenységekhez tartozik a **játék** is. A játék gyakran az ünneplés velejárója volt. Ugyanakkor a játék egyben tapasztalatszerzés és tanulási folyamat is. Az első ismert játékok a birkózás, az ökölharc, a versenyfutás, a lándzsavetés stb.

Idővel az ünnepek és a szokások változtak, ám ez a folyamat igen lassú volt. Minden ünnep évről évre a mindenki által ismert szertartás szerint zajlott, minden ünnepnek és szokásnak megvolt a maga zenéje, tánca, játéka.

A közös ünnepek mellett az emberek kisebb csoportjainak is voltak saját szabadidős tevékenységeik. Ilyen volt többek között a Kijevi Állam idejében, amikor a győzelmek tiszteletére pompás bálokat rendeztek a nagyfejedelem palotájában, ünnepélyes keretek között fogadták a vendégeket, párbajokat, vadászatokat szerveztek stb.

Hangszerek a Csernyihiv megyei Mizin településen feltárt őskori lelőhelyről

A kijevi játékmúzeum egyik kiállítási terme. A múzeumban az ősidőktől napjainkig található játékok

? Nézzétek meg a képeket. Milyen szabadidős tevékenységeket ábrázolnak? Ti melyiket kedvelitek a legjobban?

Patikamúzeum Lembergben

Ukrajna több városában is van patikamúzeum (Lembergben, Kijevben, Csernyivciben, Harkivban, Luckban stb.). A gyógyszeráraknak is hosszú történelme van az ukrán területeken.

A gyógynövények gyűjtésének és tárolásának, a természetes eredetű gyógyszerek elkészítésének módja nemzedékről nemzedékre öröklődött. A piacokon és vásárokon külön sor volt, ahol a gyógynövényeket árulták. Az első gyógyszerárak 1270-ben Lembergben nyitották Keresztelő Szent János templomában. Főleg az egyházi embereket szolgálta ki és 1480-ig állt fenn. 1490-ben nyílt meg Lembergben az első olyan patika, amely nyilvános volt, mindenkit kiszolgált.

1735-ben nyílt meg a városban az a patika, amelynek épületében ma a patikamúzeum van. Különböző időkből származó patikai edényeket, tablettakészítő szerkezeteket, régi mérlegeket, növényvágókat, középkori herbáriumokat őriznek itt.

Az ünnepekhez kötődő hagyományok alapján alakultak ki a kulturális tradíciók: könyvolvasás, különböző művészeti tevékenységek, színház-, koncert-, mozilátogatás, múzeum, kiállítás megtekintése stb. Megjelentek azok az intézmények, melyeknek feladata volt otthont adni az emberek szabadidős tevékenységének: könyvtárak, olvasóházak, klubok, szakkörök, színházak, filmszínházak, múzeumok stb. Idővel az állam magára vállalta ezeknek az intézményeknek a fenntartását.

A szabadidő eltöltésére egész ipar épült: vurstli, játékautomaták, mindenféle show-műsorok stb. A XX. század második felétől a legnagyobb hatása a **televízió**nak volt.

A XIX. század végén keletkezett a szabadidős tevékenységnek az a formája, amit **turizmus**nak nevezünk. A turizmus az, amikor az ember az állandó lakhelyétől távol tölti az idejét rekreációs, tájékoztató, szakmai érdeklődési vagy egyéb céllal.

2. Egészségvédelem. A szabadidő szoros kapcsolatban van az egészségvédelemmel. Az ukrán nép mindenkor az élet legnagyobb kincsének tartotta az egészséget. Ismert szólások: „Nincs egészség, nincs vagyon”, „Nincs boldogság egészség nélkül” stb. Jó egészséget kívánnak az emberek egymásnak, amikor találkoznak és amikor elbúcsúznak.

Ősidők óta tisztában van az ember azzal, hogy az egészsége elsősorban saját magától függ. A legújabb kutatások tanúsága szerint az emberek egészsége 10%-ban függ az egészségügyi ellátástól, 20%-ban az örökletes tényezőktől, 20%-ban a környezeti tényezőktől és 50%-ban az életmódtól. A betegségek nagy részének okozója az egészségtelen életmód, a tisztasági szabályok be nem tartása, a helytelen táplálkozás, a munka és a szabadidő megfelelő arányának hiánya.

Elődeink gyermekkoruktól igyekeztek vigyázni az egészségükre. Fontos szerepet játszottak az egészséges életmódra nevelésben a fürdetések, a mozgásos játékok, az edzettség növelése, a fizikai munka stb. Ez az életmód segítette a fizikai, pszichikai, lelki és szociális egészség megőrzésében és erősítésében.

Ám igen nehéz teljes mértékben elkerülni a betegségeket. A legsérülékenyebbek mindig is a gyermekek voltak, ami miatt igen magas volt a gyermekhalandóság egész a XX. századig. Az emberek természetesen nem törődtek bele a betegségekbe, próbáltak mindent megtenni a gyógyulás érdekében. Gyógyító szertartásokat, növényeket és ásványokat alkalmaztak, azaz olyan módon gyógyultak, amit ma népi gyógymódnak nevezünk. Sok esetben a betegségből valóban sikerült kigyógyulni. A Kijevi Állam időszakából fennmaradtak a Lavra barlangkolostor szerzetesének, Agapitnak a gyógynövény receptjei.

Az első olimpiai játékokat az ókori Görögországban tartották i. e. 776-ban. Az első olimpiai bajnok egy Koreb nevű pék volt, aki megnyerte a 190 méteres futást. Az első 13 olimpiai játék idején a futás volt az egyetlen versenyszám. Később versenyszám lett az öttusa – stadionfutás, távolugrás, diszkoszvetés, gerelyhajítás és birkózás. I. e. 688-ban az olimpiai számok közé felvették az ökölvívást, később a kocsiversenyt. Az olimpiai játékok idején szüneteltették a háborúkat. Kezdetben a nőknek megtiltották nemcsak a részvételt, de azt is, hogy a közönség soraiban helyet foglaljanak. Idővel azonban a nők is versenyeztek.

I. sz. 394-ben I. Theodosius római császár betiltotta az olimpiai játékokat mint pogány szokást. Az olimpiai játékokat a francia Pierre de Coubertin báró indította újra. Az első játékok megrendezésére felajánlotta teljes vagyonát.

Az első újkori olimpiai játékokra 1896-ban Athénban került sor és csak férfiak versenyeztek. 14 országból 245 sportoló vett részt, a versenyszámok: birkózás, kerékpározás, torna, atlétika, úszás, sportlövészet, tenisz, súlyemelés és vívás. A második olimpiai játékokon már a nők is versenyeztek.

Az ukrán sportolók ukrán zászló alatt először az 1994-es lillehammeri (norvégiai) téli olimpián szerepeltek.

Patikamúzeum Kijevben

Az első patikát Kijevben 1709-ben nyitották. A városvezetés előnyöket biztosított a patikáknak a kereskedelmi vállalkozásokkal szemben: senkinek nem volt joga a városban vagy a körzetben új patikát nyitni annak az engedélye nélkül, aki az elsőt nyitotta. A gyógyszerészeknek nem kellett bevonulniuk a hadseregbe, a város díszpolgárai voltak.

A XVII. században az orvostudomány gyors fejlődésnek indult. A XIX. században az emberiségnek sikerült legyőznie számos olyan betegséget, amelyek korábban gyógyíthatatlanok voltak. Ez annak köszönhető, hogy nagy tapasztalatokra tettek szert az emberi szervezet működésében és fejlődött a tudomány (biológia, fizika, kémia stb.). Nagy számban épültek egészségügyi intézmények (kórházak, rendelőintézetek), egészségügyi-tisztasági rendszabályokat dolgoztak ki, fejlődött a gyógyszeripar. Az egészségmegőrzés eszköze volt a sport is. Az ukrán területeken a XIX. század végétől kapott komolyabb szerepet a sport, s ma ezen a területen is vannak komoly sikereink.

Kérdések és feladatok

1. Mit értünk szabadidős tevékenységen?
2. Milyen szerepük van a szabadidős tevékenységekben az ünnepeknek?
3. Milyen kulturális hagyományok épültek a szabadidős tevékenységekre?
4. **Csoportfoglalkozás.** A szabadidős tevékenységeknek lehetnek-e negatív következményei?
5. Hogyan védték régen az emberek az egészségüket?
6. Milyen változások következménye, hogy megnőtt a lakosság élet-tartama és csökkent a gyermekhalandóság?

Pierre de Coubertin az olimpiai zászló megalkotója, amelyet 1914-ben mutattak be a nagy nyilvánosságnak. A zászlót először az 1920-as antwerpeni (belgiumi) olimpiai játékokon használták

Gyakorlati foglalkozás

Játékok és szórakozás az én és a családom életében

IDÉZD FEL

1. Lehet-e azt állítani, hogy mindennek van múltja?
2. Valóban minden jobbá válik, ahogy telik az idő?
3. Miért vannak játékok?

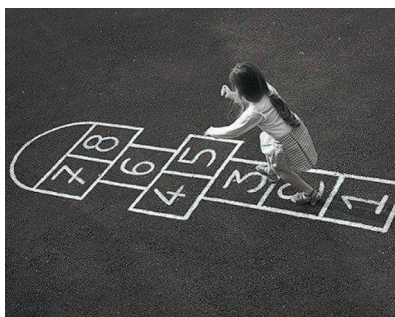
Cél: bemutatni és összehasonlítani a különböző nemzedékek játékait és szabadidős tevékenységét; meghatározni azokat a tényezőket, amelyek a változásokat előidézik.

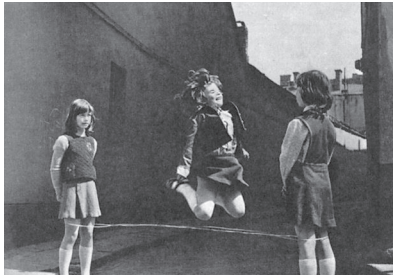
Feladatok a gyakorlati foglalkozás előkészítéséhez

1. A családi fényképalbumból válogassátok ki azokat a fotókat, amelyek játékokat ábrázolnak (készíthettek a fotókból prezentációt is).
2. Hozzátartozótok segítségével készítsetek leírást egy olyan játékról, amit ti magatok nem ismertetek.
3. Készítsetek listát azokról a játékokról, amit a családtagjaitok, és amelyeket ti játszottatok.

A foglalkozás menete

- I. Nézzétek meg és beszéljétek meg a legjobb prezentációkat.
- II. Nézzétek meg a képeket, és nevezzétek meg a játékot, amelyet láttok. Melyek voltak azok a játékok, amelyeket a családtagjaitok, s melyek azok, amelyeket ti kedveltek?

III. Kis csoportokban beszéljétek meg az alábbi kérdéseket.

1. Minek a hatására változtak meg a játékok, amelyeket családtagjaitok és ti játszottatok?
2. A mai játékok inkább társas vagy magányos elfoglaltságot jelentenek? Magyarázzátok meg, miért.

IV. Foglaljátok össze, mi újat tanultok a foglalkozás során. Vonjatok le következtetéseket.

Alapvető fogalmak és szakkifejezések

A kozákság — szabad katonai-gazdálkodó közösség a közép-európai sztyeppéken (a kozák szó török eredetű, jelentése szabad ember, zsoldos katona, kalandkereső stb.).

Agresszió (az állam részéről) — egy vagy több állam által fegyveres erő bevetése egy másik állam, nép szuverenitása, területi egysége vagy politikai függetlensége ellen.

Államhatárok — tényleges vagy feltételes választóvonal szárazföldön, vízen, levegőben és a föld alatt, amely megjelöli, meddig terjed az állami szuverenitás.

Archeológia (régészet) — az a tudományterület, amely az emberiség múltját ásatások során fellelt tárgyi források alapján tanulmányozza.

Árutermelés — a gazdaság olyan szervezete, amelyben a különféle termékeket nem saját fogyasztásra, hanem csere és értékesítés céljára állítják elő.

Az 1932–1933-as Nagy Éhínség (Holodomor) — az ukrán nép ellen elkövetett genocídium, a tömegek mesterséges éheztetése, melyet a Szovjetunió bolsevik pártja és kormánya szervezett.

Emlékegyüttes — építészeti együttes, szoborkompozíció, amely általában tragikus eseményt megörökítő művészeti alkotás.

Emlékmű — művészeti alkotás, melynek célja, hogy embereknek, eseményeknek, tárgyaknak, időnként állatoknak, irodalmi vagy filmes személyiségeknek stb. emléket állítson.

Etnikum — történelmileg kialakult, az összetartozás tudatával, valamint közös nyelvvel, kultúrával és hagyományokkal rendelkező emberi közösség (törzs, nép, nemzet), amelynek van összetartozás tudata és tisztában van más csoportoktól való különbözőségével.

Etnográfia (néprajz) — tudományterület, amely a népek eredetét, lakóhelyét, kultúráját és életmódját, társadalmi berendezkedését tanulmányozza.

Forradalom — alapvető változás; itt: a nép életének, az állam berendezkedésének gyökeres átalakulása.

Gazdaság — az emberi szükségletek kielégítésére alkalmas tevékenységek mechanizmusa.

Gazdasági rendszer — viszonyrendszer a források felhasználására a gazdasági tevékenység során.

Genocídium (népirtás) — valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával elkövetett bűncselekmény.

Iparosítás — nehézipari ágazatok létrehozása: kohászat, gépgyártás stb.

Jelmagyarázat — a térképen található ábrázolások magyarázata. Rövid szöveges bemutatása annak, amit a térkép ábrázol.

Kalendárium (naptár) — az év napjai, az idő múlása rögzítésének eszköze. A természet periodikusan ismétlődő jelenségein alapszik: az évszakok változásain, a Hold fázisain, a Nap mozgásán.

- Kiállítási tárgyak (exponátumok)** — tárgyak, amelyeket a múzeumokban kiállítanak a nagyközönség számára.
- Kolhoz** — kollektív gazdaság, amelyben egyesítették több tucat vagy több száz parasztgazdaság földjét és mezőgazdasági eszközeit a közös gazdálkodás érdekében.
- Korrupció** — a hivatali hatalommal és az ezzel járó lehetőségekkel való visszaélés jogszerűtlen előnyökhöz jutás céljából.
- Közmondás** — rövid népi mondás tanulságos tartalommal.
- Közösség (hromada)** — kulturális-oktatási, politikai csoport, amely az ukrán irányvonal képviselőit tömörítette a XIX. század második felében.
- Krónikák** — olyan művek, amelyek kronológiai sorrendben mondják el a történelmi eseményeket.
- Kronológia** — a történelmi idő nyilvántartásával foglalkozó tudomány.
- Legenda** — epikus néprajzi műfaj, amely a történelmi tényeket vagy kitalált eseményeket a régi korokról szóló fantasztikus elbeszélések formájában adja elő.
- Levéltár (archívum)** — intézmény, ahol összegyűjtik, összeírják és leltározzák a dokumentumokat további kutatási célú felhasználás érdekében.
- Manufaktúra** — ipari termelés, amely bér munkások munkamegosztására épül.
- Méltóság** — az ember egyediségének mint értéknek a tudatosítása.
- Mítosz** — a régi idők népeinek elbeszélése a világ, a természet keletkezéséről, az istenekről, a hősökről stb.
- Múzeum** — kulturális-oktatási intézmény, amely a természeti, anyagi és szellemi javak tanulmányozására, megőrzésére és felhasználására hivatott.
- Naturális gazdálkodás** — a gazdálkodás kezdetleges formája, amikor az emberek csak azokat a termékeket termelik meg, amelyek saját szükségleteiket fedezik.
- Párt** — emberek csoportja, akiket a hatalomért folytatott közös küzdelem egyesít.
- Partizánok** — itt: önkéntes fegyveres csoportok, amelyek felvették a harcot a náci megszállókkal.
- Repressziók** — letartóztatások, kivégzések és a lakosság jelentős számú csoportjainak áttelepítése az államhatalom erőszakszervezetei által.
- Restaurálás** — elveszett, megrongálódott emlékművek, történelmi források helyreállítása és konzerválása.
- Szabadidős tevékenységek** — olyan tevékenységek, amelyeket az emberek szabadidejükben végeznek szellemi-fizikai feltöltődés céljából.
- Szankciók** — negatív következményekkel járó intézkedések a szabályokat vagy törvényeket megsértő országok vagy egyes emberek ellen.
- Szkiták** — Ázsia belső területéről származó, iráni nyelvű indoeurópai törzsek.
- Társulás** — önkéntes egyesülés a közös cél elérése érdekében kölcsönösen előnyös együttműködés keretében, megőrizve a tagok önállóságát, jogi és vagyoni függetlenségét.
- Térkép** — a földfelszín vagy annak egy szelete méretarányosan kicsinyített ábrázolása.
- Történelem** — tudomány, amely az emberiség múltjával foglalkozik.

- Történelmi emlékezet** — a társadalomnak a közös múltból való tudásának és ismereteinek összessége.
- Történelmi esemény** — a társadalom életének egymással összefüggő fontos eseményeinek összessége.
- Történelmi folyamat** — jelenségek hosszú időn keresztül következésként változása, melynek törvényszerű jellege van.
- Történelmi forrás** — az emberi tevékenység tárgyi megnyilvánulásai, amelyek napjainkig fennmaradtak. Segítségünkre vannak az emberi társadalom tanulmányozásában, visszatükrözik annak történelmi fejlődését.
- Történelmi idő** — a történelmi folyamat időtényezője (egymással összefüggésben levő történelmi események egymásutánisága).
- Történelmi jelenség** — a történelmi valóság egy szelete, amely egy adott időszakra jellemző tipikus jegyeket hordoz.
- Történelmi személyiség (történelmi tényező, szereplő)** — olyan személy, akinek a tevékenysége megváltoztatta életünket a múltban és a mai napig befolyással van rá.
- Történelmi tény (a latin factum szóból — elvégzett, az, ami megtörtént)** — valós, nem kitalált történelmi esemény meghatározott időben és meghatározott helyen; valós jelenség, folyamat; az, ami végbement, megtörtént a valóságban.
- Történelmi térkép** — térkép, amelyik egy adott területen a történelmi fejlődés különböző korszakaiban végbement változásokat ábrázolja.
- Történelmi-néprajzi régió** — terület, ahol az adott etnikum képviselői élnek, sajátos történelmi múlttal rendelkeznek, a népesség pedig egyedi kulturális jegyekkel.
- Ukrajna történelme** — tudomány, amely az ukrán területeken élő emberi társadalom fejlődésével foglalkozik az események bekövetkezésének sorrendjében.

Tartalom

	Előszó	3
	Bevezetés. Mi a történelem	4
	1. téma Időszámítás a történelemben	7
	1. A naptári és a történelmi idő.....	8
	2. Az európai történelem és Ukrajna történelmének korszakai.....	12
	Gyakorlati foglalkozás. Időszámítás a történelemben.....	16
	2. téma A történelem helyszíne	19
	3. A földrajzi és a történelmi tér.....	20
	4. Az ukrán állam a történelmi térképeken fennállásának különböző időszakában	24
	5. A népnevek és a földrajzi nevek eredete. Ukrajna történelmi-néprajzi régiói	28
	Gyakorlati foglalkozás. Szülővárosod (szülőfalud) területi elhelyezkedése és történelmi eredete	32
	3. téma Források a történelem tanulmányozásához	35
	6. A történelmi források és azok típusai.....	36
	7. Munka a történelmi forrásokkal.....	40
	8. Hol őrzik a történelmi emlékeket.....	44
	Gyakorlati foglalkozás. Mit lehet megtudni a családi fényképalbumból.....	48
	4. téma Ukrán történelmi emlékművek	51
	9. Történelmi emlékhelyek és emlékművek.....	52
	10. Források, amelyek az ukrán történelem nagyfejedelmi időszakának em- lékeit őrzik.....	56
	11. A Krími Kánság.....	62
	12. Ukrajna a kozák időszakban.....	66
	13. Az ukrán területek két birodalom fennhatósága alatt. Ukrán nemzeti újjászületés	72
	14. Az ukrán forradalom és küzdelem az államiság megőrzéséért (1917–1921)	78
	15. A bolsevikok ukrainai politikája. Az 1932–1933-as Nagy Éhínség (Holodomor)	84
	16. Ukrajna a második világháború éveiben	90
	17. A független Ukrajna	96
	18. A Méltóság Forradalma 2013–2014.....	102
	Gyakorlati foglalkozás. Történelmi emlékhelyek (a szülőföld történelmi emlékhelyei)	106
	5. téma A történelem kutatói	107
	19. A múlt megismerésének legfontosabb céljai	108
	20. Történelem, történészek, írók és költők.....	112
	Gyakorlati foglalkozás. Családfa. A családom története – Ukrajna történelmének része	117
	Тема 6. Mindennek van múltja	119
	21. A munka és a gazdaság: régen és ma	120
	22. Városok és a falvak régen és most	124
	23. Tudomány és oktatás az ukrán területeken.....	130
	24. Szabadidő, egészségvédelem régen és ma.....	134
	Gyakorlati foglalkozás. Játékok és szórakozás az én és a családom életében..	138
	Alapvető fogalmak és szakkifejezések	140

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

ГІСЕМ Олександр Володимирович

«ВСТУП ДО ІСТОРІЇ»

**Підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти
з навчанням угорською мовою**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Переклад з української

Перекладачі *Ч. Фединець, І. Сакал*

Угорською мовою

Редактор *І. Сакал*

Технічний редактор *С. Максимець*

Верстка *В. Моцкіна*

Коректор *Є. Сабов*

В оформленні підручника використані джерела,
викладені у вільному доступі в мережі Інтернет.

Формат 84x108/16. Ум. друк. арк. 15,12. Обл.-вид. арк. 14,5. Наклад 2155 прим. Зам. № 1370.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек”

вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.

Тел./факс (0372) 55-29-43. E-mail: info@bukrek.net

www.bukrek.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.